

EL MUSEU
DE L'ACADÈMIA DE BONES LLETRES
DE BARCELONA

DADES PER A UNA HISTÒRIA

Jordi Casanovas i Miró

REIAL ACADÈMIA DE BONES LLETRES
BARCELONA 2009

La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona va portar a terme entre 1835 i 1879 una tasca molt meritòria en la protecció del patrimoni històric i artístic de la ciutat de Barcelona. Aquest interès el féu extensiu a altres llocs, com els monestirs de Sant Cugat i Ripoll. Així es va formar un museu d'antiguitats que pot considerar-se com a nucli originari dels futurs museus d'arqueologia i d'història de la nostra ciutat. Aquest procés de recollida, d'estudi i de conservació de totes aquestes obres va donar un gir en el moment que l'Acadèmia va haver d'abandonar l'antic convent de Sant Joan de Jerusalem. El trasllat de les obres a la capella de Santa Àgata i la creació del nou Museo Provincial de Antigüedades l'any 1879 marcaran el declivi de l'activitat que havia realitzat l'Acadèmia. La reclamació l'any 1905 per part de l'Ajuntament de tots aquells materials, constitueix el punt i final d'aquesta història i l'inici d'una nova etapa.

EL MUSEU DE L'ACADÈMIA DE BONES LETRES DE BARCELONA
Dades per a una història

Jordi Casanovas i Miró

EL MUSEU DE L'ACADÈMIA DE BONES LLETRES DE BARCELONA
Dades per a una història

REIAL ACÀDEMIA DE BONES LLETRES
Barcelona 2009

© dels textos: Jordi Casanovas i Miró, 2009
© de l'edició: Reial Acadèmia de Bones Lletres
C/ Bisbe Caçador, 3 - 08002 Barcelona
Pàgina web: www.boneslletres.cat

© Planimetries: Jordi Sans
© Imatges MHCB: Fons Acadèmia, AHCB
Imatge coberta: © MNAC-Museu Nacional d'Art de Catalunya. Barcelona.
Fotògrafs: Calveras / Mérida / Sagristà
Ramon Martí Alsina, Ruïnes del Palaciu durante su demolición en 1859 (MNAC / MAM 10540)

ISBN: 978-84-933284-3-6
Dipòsit legal: L-1.653-2009
Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, SL
C/ Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida

ÍNDIX

1. INTRODUCCIÓ. PROPÒSIT D'AQUESTA OBRA	9
2. LA RECOLLIDA DE MATERIALS COM A PUNT DE PARTIDA DE LA CREACIÓ DEL MUSEU DE L'ACADÈMIA	13
2.1. Els antecedents	13
2.2. L'Acadèmia de la Renaixença (1833-1900)	15
2.2.1 La crema dels convents. La recuperació d'algunes restes de Santa Cate- rina i Sant Francesc. Localització dels primers dipòsits	19
2.2.2 Dipòsit a l'Acadèmia d'objectes recollits per l'Ajuntament	31
2.2.3 Objectes i restes monumentals, ja coneguts i descrits anteriorment, que l'Acadèmia recull o en relació als quals informa	38
2.2.3.1 <i>Els objectes de la casa Pinós Barberà</i>	41
2.2.3.2 <i>La casa de l'Ardiaca i els objectes d'art antic</i>	47
2.2.3.3 <i>Columnes del carrer Paradís i Llibreteria</i>	50
2.2.3.4 <i>Els anomenats Banyes àrabs de Barcelona</i>	54
2.2.4. Intervenció de l'Acadèmia i dels Acadèmics en l'estudi i en la recu- peració d'objectes arqueològics de la ciutat de Barcelona centrats en el sector de la muralla antiga	56
2.2.5. Salvament d'objectes d'esglésies, convents i monestirs de Barcelona ..	73
2.2.5.1 <i>Sant Jaume</i>	76
2.2.5.2 <i>Santa Maria de Montsió</i>	77
2.2.5.3 <i>Santa Maria de Jonqueres</i>	80
2.2.5.4 <i>Convent del Carme</i>	80
2.2.5.5 <i>Sant Pere de les Puelles</i>	84
2.2.5.6 <i>Sant Pau del Camp</i>	85
2.2.5.7 <i>Església de Sant Miquel</i>	86
2.2.5.8 <i>Convent dels Trinitaris anomenat de Nostra Senyora de la Bona Nova</i>	90
2.2.5.9 <i>Convent de Sant Gaietà</i>	92

2.2.5.10 <i>Convent dels Caputxins de Santa Madrona</i>	92
2.2.5.11 <i>Els Estudis Generals</i>	93
2.2.6 Objectes de fora de Barcelona. Aportacions d'alguns acadèmics	95
3. CATALOGACIÓ I PROTECCIÓ DE MONUMENTS	99
4. ORGANITZACIÓ DEL MUSEU. FASES D'UN PROCÉS	107
5. L'EDIFICI DEL CONVENT DE SANT JOAN DE JERUSALEM COM A SEU DE L'ACADÈMIA DE BONES LLETRES DE BARCELONA I DEL MUSEU D'ANTIGUITATS	153
6. ÍNDEXS	179
6.1. Relació d'obres de l'Acadèmia de Bones Lletres en el Museu de la capella de Santa Àgata classificades cronològicament i per procedències	179
6.2. Índex onomàstic i toponímic	205

I

INTRODUCCIÓ. PROPÒSIT D'AQUESTA OBRA

L'objectiu que ha presidit la realització d'aquest llibre és la proposta feta l'any 2003 pel President de la Reial Acadèmia de Bones Lletres, en aquell moment el professor Eduard Ripoll, de presentar un relat detallat de l'activitat realitzada per l'Acadèmia i els acadèmics per tal de crear i desenvolupar un Museu d'Antiguitats a Barcelona que fos el complement i al mateix temps el suport de la història de Catalunya que l'Acadèmia ja des del segle XVIII s'havia proposat fer. La materialització d'aquest desig, que malauradament l'impulsor no ha pogut veure realitzat, constitueix el nostre homenatge a la seva figura i al seu lloable projecte, com arqueòleg que era, d'oferir als acadèmics d'avui un record d'una tasca feta pels acadèmics del segle XIX que per a molts és encara una història poc coneguda.

La nostra intenció ha estat de fer la història d'aquest museu des de dins, procurant que els protagonistes parlessin en primera persona del que havien estat els seus objectius i les seves il·lusions, així com dels seus fracassos i dels seus moments de desànim. Per aquesta raó hem preferit una narració lineal dels fets utilitzant com a eix vertebrador la crònica de les activitats tal com apareix recollida en els llibres d'Actes de les Sessions. Cap dels protagonistes tenia de fet una idea prou clara de com aniria tot. La manca de models clars en els quals poder-se inspirar, sobre els quals amb prou feines tenim alguna referència remota, la manca crònica de recursos i una certa apatia per part de tots aquells que no estaven directament implicats en el projecte marcaren negativament el seu desenvolupament.

Els límits cronològics que s'han fixat abasten el període comprès entre 1835 i 1880. La primera de les dates coincideix amb l'inici de l'activitat de recollida de materials a conseqüència de la crema de convents, mentre que la segona assenyalava el moment en el qual els objectes de l'Acadèmia es troben ja instal·lats a la capella de Santa Àgata, seu del Museo Provincial de Antigüedades de Barcelona.¹

1. Per a conèixer el fons d'aquest museu la font més important és A. ELÍAS DE MOLINS, *Catálogo del Museo Provincial de Antigüedades de Barcelona* publicat a Barcelona l'any 1888 per la Comissió Provincial de Monumentos. D'ara en endavant el citarem com ELÍAS DE MOLINS, *Catálogo*...

Tanmateix es fa un breu excurs referit als anys 1904 i 1905 quan l'Ajuntament va reclamar el retorn de les obres que l'any 1837 va dipositar en el museu de Sant Joan. Aquest dipòsit inicial, així com la col·laboració amb la Comissió de Monuments, marca les dues fites principals d'aquesta història.

Bàsicament les fonts emprades han estat les de la mateixa Acadèmia, entre les quals han resultat fonamentals els llibres d'actes de les sessions, la relació d'ingressos, amb les memòries corresponents, i la correspondència que aquests generaven, els informes dels conservadors del museu, així com la part corresponent a l'obtenció de l'edifici de Sant Joan, adaptació de local i conflictes amb els altres ocupants, que constitueix un arxiu a part dins el conjunt de dades relatives al museu. És cert que existeixen altres fons d'arxiu que completen les dades de l'Acadèmia com ara l'Arxiu de la Comissió de Monuments, el de la Diputació o els de la hemeroteca del Diari de Barcelona, que he consultat en alguns casos molt concrets i tanmateix he considerat que per als objectius que m'havia proposat havia de centrar-me només en aquell per tal de donar una visió exclusivament des de dins l'Acadèmia. Lamentablement l'arxiu de la institució no és complet i manca documentació important que no ha estat possible consultar. Entre aquests elements que no hem trobat, un dels més importants és el que fa referència a les memòries sobre determinats temes que els acadèmics elaboraven per a ser llegides en el curs de les sessions. El fet de presentar en aquestes esborranys que no s'arribaren mai a redactar de forma definitiva ens ha privat d'una font de primera mà per a entendre determinats aspectes dels quals només disposem d'una part i que ens haurien permès conèixer d'una forma més clara la implicació real dels acadèmics i de l'Acadèmia en la recollida d'algunes obres i de la naturalesa d'aquestes. Per aquesta raó, en la relació d'obres que figura al final del text, hi ha una part molt important la procedència de les quals no ha estat possible esbrinar ni ara ni abans. Aquest fou ja en el seu moment un dels grans i greus problemes al qual s'enfrontaren, en part sense èxit, tant Joan Cortada com Josep Manjarrés i que malauradament no els va ser possible resoldre. Més recentment se n'han identificat algunes, però encara en queden moltes de les quals mai no sabrem l'origen. En aquesta relació hem assenyalat totes aquelles que actualment es troben exposades en els museus de Barcelona, hereus en certa manera del de l'Acadèmia, com a signe de la importància d'una part no menyspreable d'aquella col·lecció.

Si d'una banda una part del fons de l'arxiu està necessitada d'una nova ordenació i classificació i de millores relatives a la seva conservació, sobre les quals ja s'han pres diverses mesures, totes les dificultats que es podrien derivar de la seva consulta en aquestes condicions s'han vist neutralitzades per la col·laboració generosa de les persones de l'Acadèmia. Agraïxo en primer lloc l'interès manifestat pel seu actual president, el Dr. Pere Molas i la resta d'acadèmics en con-

tinuar la tasca iniciada pel Dr. Ripoll, jutjant-la d'interès per a l'Acadèmia. Els acadèmics Antoni Pladevall i Marc Mayer han llegit, els primers, l'esborrany del text, i hi han aportat diverses observacions i suggeriments que l'han fet més entenedor. El meu agraïment s'estén també a Albert Corbeto pel seu ajut, per la seva paciència i per la seva amistat, així com per les facilitats d'ordre pràctic que sempre i en tot moment m'ha brindat. El faig també extensiu a Mercè Colomer i Carme Miquel, bibliotecàries de l'Acadèmia, perquè mai no van trobar cap de les meves demandes excessiva i perquè el seu tracte sempre cordial ha estat per a mi un estímul.

En la meva recerca de dades sobre les obres actualment conservades en altres museus he pogut comptar amb l'ajut d'Àngels Casanovas i Jordi Rovira del Museu d'Arqueologia de Catalunya a Barcelona, de Núria Rivero i de Victòria Mora del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona, del professor Martín Almagro i de Jorge Maier del Gabinete de Antigüedades de la Real Academia de la Historia, dels meus companys del MNAC, en especial Rosa Manote, Joan Yeguas i Teresa Guasch. Finalment, per diverses raons, dono les gràcies a Oriol Granados pels seus comentaris, a Jordi Sans, per la seva molt valuosa col·laboració amb les fotografies i les planimetries, i a la meva família, Odile Ripoll i August Casanovas, pel seu suport i per la seva paciència. En darrer lloc, les llargues passejades amb l'Ela han permès poder reflexionar sobre determinades qüestions des de noves perspectives.

LA RECOLLIDA DE MATERIALS COM A PUNT DE PARTIDA DE LA CREACIÓ DEL MUSEU DE L'ACADÈMIA

2.1 ELS ANTECEDENTS

Entre 1729 i 1751, quan encara l'Acadèmia no tenia la titulació de Reial, ja s'havia fixat com a objectiu el conreu de la història sagrada i profana i molt especialment la de Catalunya.² L'elaboració d'un *Diccionario histórico de Cataluña* (1729) i més endavant la d'un *Epítome de la Historia de Cataluña* de Pujades (1747) són els dos projectes historiogràfics més importants d'aquest període, que lamentablement no arribaren a materialitzar-se. Posteriorment, el 1752, quan la Corporació s'havia constituït amb el nom de Reial Acadèmia de Bones Lletres, es va reprendre novament aquell projecte, encara recent, de redactar una història de Catalunya que a grans trets s'iniciaria en el segle VIII.³ Si realment en aquest moment es pretenia portar-lo a terme, calia consolidar-lo amb l'aportació de noves dades objectives gràcies a una nova metodologia basada en la revisió de les obres d'història ja impreses, en la recerca i classificació de les abundantíssimes fonts manuscrites⁴ i en l'estudi crític de determinats materials arqueològics, en especial les monedes i les inscripcions, fins ara realment menystinguts i en relació als quals els acadèmics de Bones Lletres comptaven amb notables precedents i models tant a Espanya com a la resta d'Europa. Els dos primers volums de les *Memorias* de l'Acadèmia incorporaven un extens treball de Josep de Mora, marquès de Llió, que porta per títol *Observaciones sobre los principios elementales de la*

2. "Tomóse por norte el que fuese la historia su principal empleo", Arxiu de la RABLE, acta de la 1ª sessió de l'1 d'abril de 1729.

3. En relació a aquests projectes vegeu M. CAMPABADAL, *La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona en el segle XVIII. L'interès per la història, la llengua i la literatura catalanes*, Barcelona 2006, especialment el capítol "L'interès per la història de Catalunya", pàgs. 123-210, i E. MIRALLES, *La Corónica Universal del principado de Cataluña de Jeroni Pujades a l'Acadèmia de Barcelona (1700-1832)*, a *Quaderns del Seminari d'Història de Barcelona*, vol. 12, Barcelona 2003.

4. "Los archivos y bibliotecas de nuestras catedrales y monasterios yacían abandonados, nadie examinaba sus vetustos pergaminos y preciosos códices, la labor era ingrata y poco lucida para el que penetrata en aquellos depósitos y no se sospechaba que de su estudio podía brotar la verdad histórica y el esclarecimiento de hechos dudosos y la revelación de otros desconocidos." A. ELÍAS DE MOLINS, *Los estudios históricos y arqueológicos en Cataluña en el siglo XVIII*, Discurs d'ingrés el 8 de febrer de 1903 a *Discursos de Recepción de los Académicos Numerarios*, Barcelona 1906, pàg. 112.

*historia*⁵ on es fixaven uns principis de metodologia històrica que, amb el suport de les ciències auxiliars, servissin d'element vertebrador per a construir aquesta nova història de Catalunya. Aquesta proposta, com assenyala Cristina Juher,⁶ anava més enllà del concepte de manual per esdevenir una síntesi d'una manera de fer i d'entendre la història basada en els nous principis que propugnava el criticisme històric. Dins aquest nou marc, constitueixen un element important el treball de Josep de Vega i Sentmenat relatiu a les colònies de grecs⁷ o l'acord pres en la sessió del 30 de juny de 1762, veritable precedent en la salvaguarda del patrimoni i al mateix temps una declaració de principis dels objectius de la mateixa Institució:

Considerando la Academia que muy frecuentemente en los edificios que se dirruyen y otros que se levantan, con el trabaxo de las excavaciones se encuentran lápidas, monedas y otras memorias antiguas, que infelizmente las sepultan la ignorancia ó desidia de los artífices, con perjuicio del público y de la verdad histórica y especialmente del alto fin que tuvo Su Magestad en la formación y establecimiento de este Cuerpo que tiene por principal objeto la historia de Cathaluña; y considerando que el dar alguna providencia por el Muy Ilustre Ayuntamiento por lo respectivo al caso de esta ciudad, y con todo el Principado por el Excelentísimo Señor Jefe de esta Provincia, se podria conseguir que los nuestros artífices y trabaxadores diessen cuenta de sus descubrimientos de la clase de los referidos, acuerda la Junta que por el Secretario se dispongan los memoriales y representaciones que se necesiten en nombre de la Academia, para asegurar el fin de esta importancia.⁸

Lamentablement una bona part de les propostes que s'elaboraren en aquest moment no es feren realitat, bàsicament a causa dels problemes de subsistència de la mateixa Acadèmia, que s'inscrivien dins el conjunt de dificultats i mancances que patia Barcelona en particular i el país en conjunt i que es perllongaren des de 1765 fins 1814 quan es va posar fi a la presència de les tropes napoleòniques a la ciutat.

Des de 1815 en endavant es va portar a terme la seva reorganització al llarg d'uns anys especialment crítics fins a l'anomenada revolució liberal (1820), quan

5. L'Associació de Bibliòfils de Barcelona ha publicat l'any 2000 un facsimil de les *Observaciones* publicades en els dos primers volums de les *Memorias* (1756 i 1868) dins els actes commemoratius del tercer centenari de la Reial Acadèmia de Bones Lletres.

6. C. JUHER, "La frontera entre lingüística i història literària en els erudits catalans del segle XVIII. El cas particular de Josep de Móra, marquès de Elio", a *Estudi General* 22 (2002), Miscel·lània d'homenatge a Modest Prats, vol. II, pàg. 105.

7. J. VEGA I SENTMENAT, *Disertacion sobre las colonias de los Griegos en Cathaluña* (llegida l'1 de desembre de 1779), Arxiu de la RALBL, lligall segon nº 7. En la introducció fa una declaració de principis de quin és el propòsit que l'anima: "Con efecto nosotros hemos recibido ciegamente todas las tradiciones de nuestros mayores sin examinarlas, aun en las cosas de nuestro Propio Pais, en que nos seria muy facil conocer la verdad. Por esta razon corren tan desestimadas, y con poca firmeza, las mas de las noticias que nos dan los escritores de nuestras cosas, pero por lo que pertenece al encargo que V.E. me haze he de decirle: Si puede asegurarse con fundamento que viniessen á poblar el Pais, que hoi es Cathaluña los Griegos; i que establecessen en el sus Colonias? Yo sostengo que nuestros escritores, señalando por tales á Rosas, i Ampurias, no merecen sospecha alguna, porque es muy verosímil que Rosas fue fundada por los Rhodios i es cierto que Ampurias lo fue por los Griegos fundadores de Marsella. El examen que haré de los fundamentos que han tenido, si merece la aprobacion de V.E. me asegurara en algun modo, la averiguacion dela verdad" (full 1).

8. Sessió del 30 de juny de 1762.

les noves idees foren introduïdes a l'Acadèmia. Aquesta època correspon a la dels inicis d'alguns acadèmics que, com Ramon Muns o Pròsper de Bofarull, tindran en el futur un paper rellevant en el reeiximent de l'Acadèmia i en la realització d'alguns dels seus projectes més ambiciosos, tot i les dificultats provocades per les fluctuacions i els sotracs freqüents de la política estatal. La darrera sessió acadèmica d'aquest període fou el 13 de gener de 1823 i el 23 de setembre de 1824 una R.O. de Ferran VII les va suspendre de forma definitiva. Una altra R.O. de 20 de setembre de 1830 va disposar que l'Arxiu de l'Acadèmia es diposités en l'Arxiu de la Corona d'Aragó del qual era director Pròsper de Bofarull i al mateix temps president de l'Acadèmia ara extingida.

2.2 L'ACADÈMIA DE LA RENAIXENÇA (1833-1900)

Iniciada l'any 1833 una nova etapa del que s'havia de conèixer com a Acadèmia de la Renaixença, l'Ajuntament es presentava com un aval d'aquesta, gràcies a la presència en ambdues institucions de Raimon de Vedruna, que havia estat secretari de l'Acadèmia entre 1821 i 1822 i ara ocupava un càrrec municipal. Aquesta dualitat Acadèmia / Ajuntament es manifestarà com a molt útil per a moltes de les propostes i projectes d'aquella. Quan pel desembre de 1833 es va nomenar una comissió encarregada de la "recreació" de l'Acadèmia, un dels seus membres era, a més de Vedruna, Ramon Muns, ara secretari de l'Ajuntament de Barcelona i acadèmic des del 1820. El altres eren José Mariano de Cabanes i el Baró de Foxà, ambdós de la fase 1815-1820. Precisament gràcies a l'existència d'aquests lligams es va sol·licitar de l'Ajuntament poder fer les sessions generals i públiques al Saló de Cent i per a les ordinàries alguna altra dependència municipal. Se'n celebrà la primera sessió ordinària el 13 de febrer de 1834 amb Pròsper de Bofarull com a president i Ramon Muns com a secretari. Novament en aquesta etapa es va tornar a parlar de l'elaboració d'una història de Catalunya, especialment al llarg dels anys 1836 i 1854 sense que s'arribés a fer pràcticament res per la simple raó que els interessos i les possibilitats de l'Acadèmia anaven en altres direccions.

La restauració de l'Acadèmia l'any 1833 va coincidir amb la de la Universitat, una part important dels nous catedràtics de la qual eren acadèmics. No hem d'oblidar que l'Acadèmia ja havia endegat diverses tasques docents en el seu si, que es mantingueren fins l'any 1837, quan es va portar a terme la reorganització de la Universitat. Aquestes tasques s'estructuraven al voltant de cinc càtedres (Història d'Espanya amb un interès específic per la de Catalunya, llengua castellana, literatura castellana, oratòria i llengua grega) que s'inauguraren el 7 de desembre de 1835.

Aquell mateix any de 1835 fou també el d'inici de l'activitat acadèmica encaminada a la recollida de materials antics, que posteriorment s'integrarien en el seu

Museu. Si bé en el segle anterior, especialment en el període 1729-1752, s'havien assentat els fonaments de la teoria i de la metodologia de la història, així com els de les ciències auxiliars, punt de partida remot per a la realització d'un projecte tan ambiciós com el d'una nova història de Catalunya,⁹ ara es plantejava la necessitat de reunir els materials encara dispersos per tal de presentar-los de forma ordenada i clara com a suport d'aquesta nova història a l'abast de tots els que s'interessessin per ella. El resultat final serà la materialització d'un museu com a eina activa d'aquest propòsit educador i reformador de la societat. L'Acadèmia havia assumit la tasca de portar a terme aquest afany centrada en la recollida, la conservació i l'estudi dels materials i de les restes antigues en un esforç sense precedents. Malauradament aquest projecte comportava, a més, tota una sèrie de dificultats inherents als temps que els havia tocat viure, a les seves pròpies capacitats amb la utilització d'una metodologia encara poc crítica, a la manca d'una perspectiva històrica suficient i a l'heterogeneïtat dels materials al seu abast que no els va permetre assolir l'èxit que tímidament esperaven, i condemnà aquest projecte pràcticament des del principi, tot i constituir una etapa apasionant en la llarga història de la formació dels museus de la ciutat de Barcelona.¹⁰

Dos són els grans protagonistes d'aquesta etapa de l'Acadèmia i de la gènesi del Museu: Andreu Avel·lí Pi i Arimon i Josep Antoni Llobet i Vall-llosera. Molt poc després s'hi va afegir Joan Cortada i Sala i ja molt més endavant, en les etapes ja finals de la història del Museu, José de Manjarrés i Antoni Elias de Molins.

Pi i Arimon (Barcelona, 1 de març de 1793-25 de desembre de 1851) havia estat acceptat com acadèmic el 15 de setembre de 1835.¹¹ Ja uns mesos abans, el Governador civil de la província, d'acord amb la R.O. de 29 d'abril de 1835, l'havia escollit per formar part de la comissió integrada per cinc membres, en la qual Llobet també participava, encarregada de recollir els llibres i manuscrits de les biblioteques i arxius dels convents suprimits, així com els objectes artístics i les antiguitats d'aquests, tasca a la qual es va consagrar amb gran entusiasme, un fet que va comportar l'ingrés d'objectes notables a les col·leccions del Museu.¹²

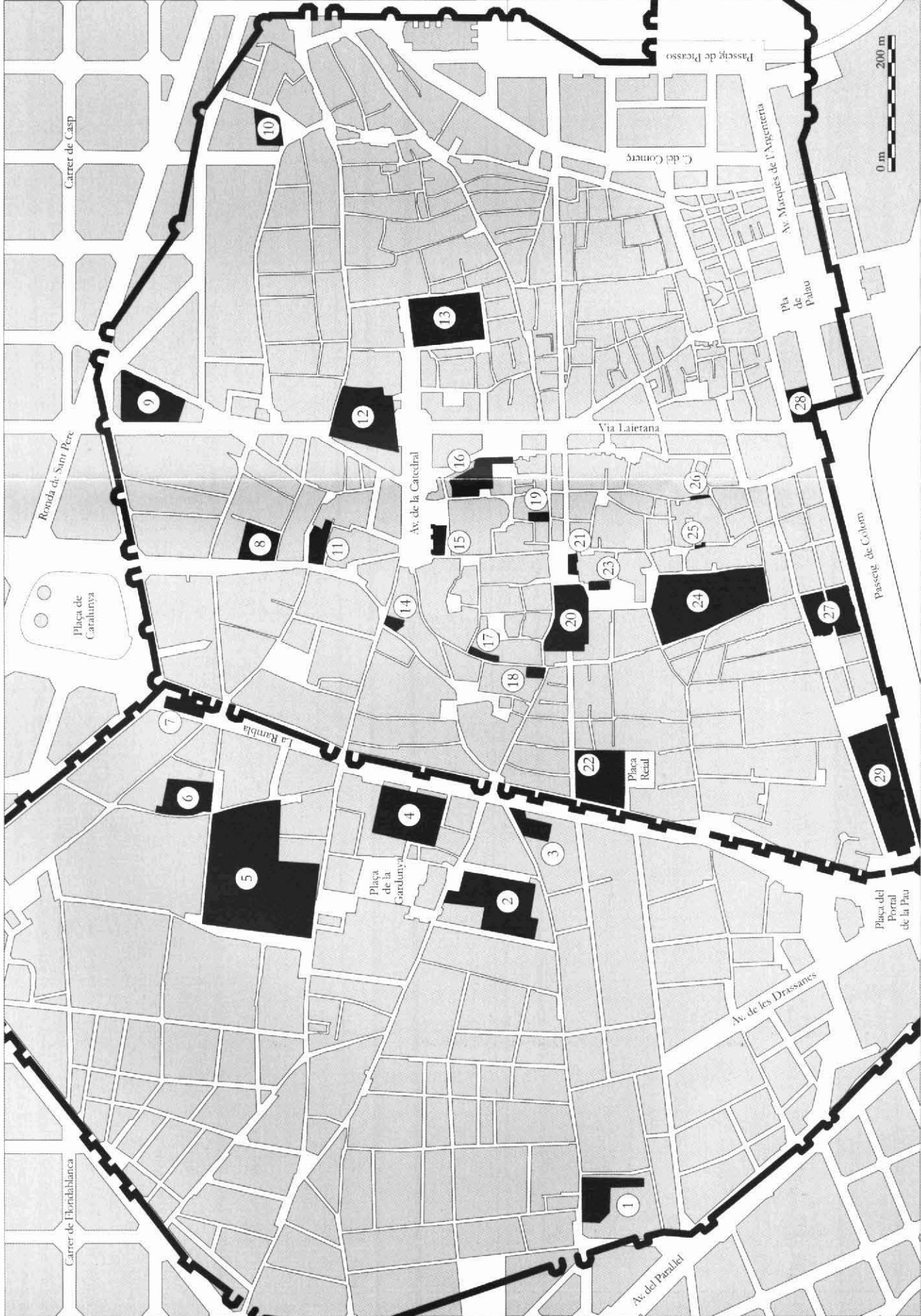
9. R. DE ABADAL I DE VINYALS, "Doscientos años de historia de Cataluña en la Real Academia de Buenas Letras", *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XXV-1953 (1955), fasc. 2, pàgs. 327-339.

10. En relació a aquestes qüestions vegeu F. QUÍLEZ, "La història del col·leccionisme públic a la Barcelona vuitcentista" a *Col·leccionistes, col·leccions i museus. Episodis de la història del patrimoni artístic de Catalunya*, B. BASSEGODA (ed.), Bellaterra, Barcelona, Girona, Lleida 2007, pàgs. 13-19.

11. Josep Rafel CARRERAS, "Estudis biogràfics d'alguns benemèrits patricis qui il·lustren aquesta Acadèmia", *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, nº 105 (gener-març 1930), pàgs. 232-235.

12. *Memoria descriptiva de la antigua Iglesia y convento de Santa Catalina*, llegida en la sessió del 15 de març de 1842 (Arxiu de la RALB, Lligall 33, nº 8) estretament relacionada amb la tasca realitzada per Josep Casademunt per encàrrec de la Junta de Comerç. Sabem també que en la sessió del 10 de març de 1846 va llegir una memòria *acerca el origen, progresos y vicisitudes de las inscripciones lapidarias y sus varias formas en las diferentes naciones del globo* que malauradament no hem trobat en l'arxiu de l'Acadèmia.

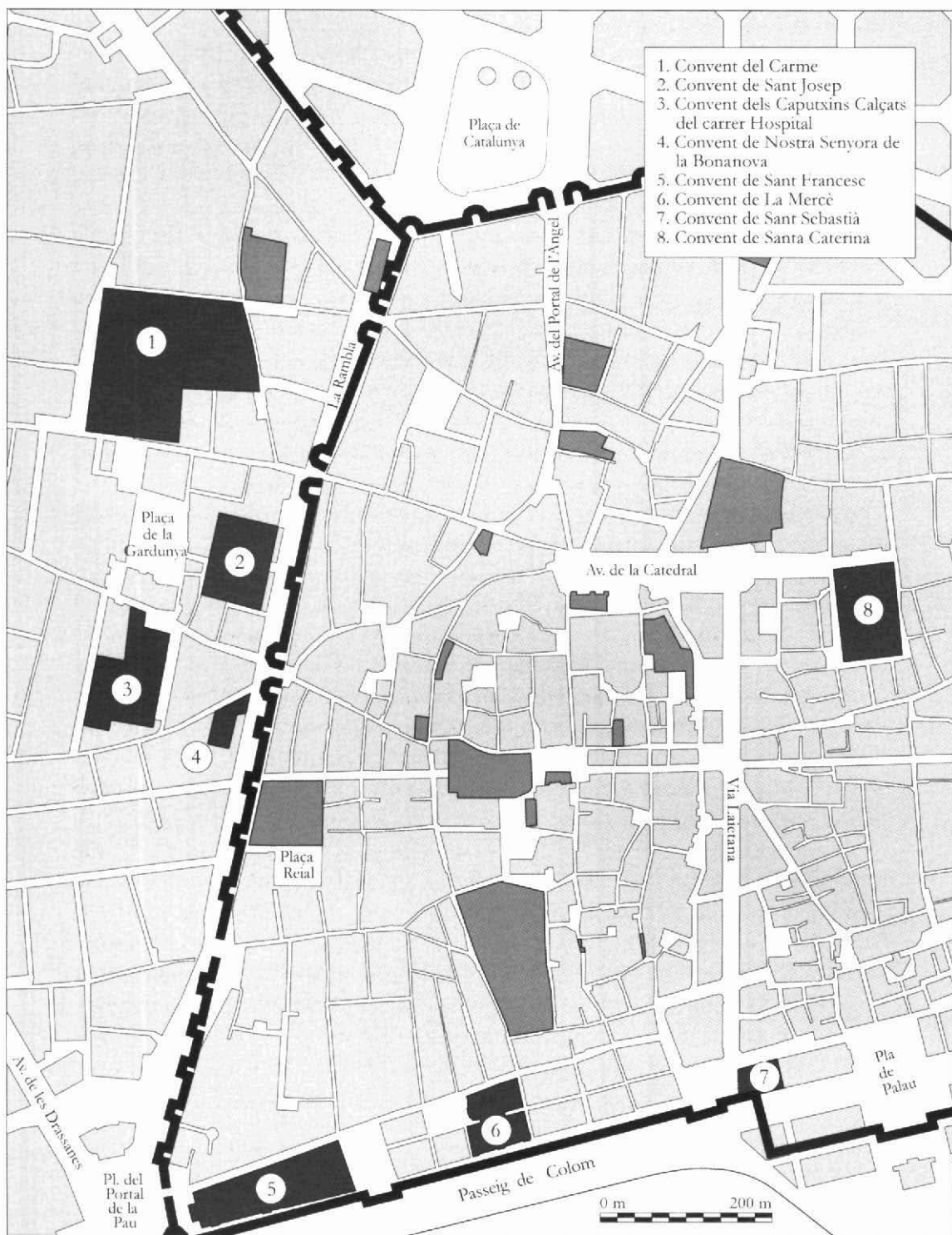
1. Convent de Sant Pau del Camp
2. Convent dels Caputxins Calcats del carrer Hospital
3. Convent de Nostra Senyora de la Bona Nova
4. Convent de Sant Josep
5. Convent del Carme
6. Convent de Servires del Bon Succés
7. Els Estudis Generals
8. Convent de Santa Maria de Montsió
9. Convent de Santa Maria de Jonqueres
10. Convent de Sant Pere de les Puel·les
11. Convent de Sant Gratià
12. Convent de Sant Joan de Jerusalem
13. Convent de Santa Carerina
14. Casa Pinós / Barberà
15. Casa de l'Ardiaca
16. Palau Reial Major
17. Elements epigràfics del carrer dels Banyes Nous
18. Els Banyes arabs
19. Columnes del carrer Paradís
20. Convent de l'Ensenyança
21. Església de Sant Jaume
22. Convent de Sant Madrona
23. Església de Sant Miquel
24. Palau Reial Menor
25. Porta de Regomir
26. Baixada de Viladecols
27. Convent de la Mercè
28. Convent de Sant Sebastià
29. Convent de Sant Francesc

Llobet i Vall-llosera (Barcelona, 31 de maig de 1799-Alacant, 19 de desembre de 1861) havia ingressat a l'Acadèmia de Bones Lletres el 15 de setembre de 1835 i s'integrà en les Seccions d'Antiquària, Història i Literatura general. Ocupà el càrrec de Vicepresident de l'Acadèmia entre 1835 i 1839. Es va centrar tant en temes de geologia i mineralogia com d'història i arqueologia i se'l considera, amb tots els mèrits, com el veritable iniciador del Museu.¹³ De tots els acadèmics implicats en la seva creació possiblement és a Llobet a qui se li va reconèixer d'una forma més manifesta la seva intervenció, sense que aquesta quedés dissimulada enmig de totes les altres activitats a les quals es va consagrar. D'altra banda, fou ell probablement el qui, de forma més oberta, la va donar a conèixer.

Per tal de presentar de forma coherent i clara la documentació relacionada amb aquestes etapes inicials hem establert la següent classificació, que no respon a criteris cronològics ans d'organització, ja que, com es veurà, alguns dels fets es produeixen de forma sincrònica. En primer lloc hem fixat la nostra atenció en la crema dels convents, en la recollida de materials majoritàriament procedents de Santa Caterina i Sant Francesc, veritable punt de partida de les activitats de l'Acadèmia, i en la localització dels primers dipòsits on conservar-los. Cal matisar, però, que al principi no es tractava tant d'una activitat específicament organitzada per l'Acadèmia, com d'una iniciativa d'alguns acadèmics especialment sensibilitzats pel gir que prenia la situació dins el conjunt de mesures adoptades per les institucions en el marc de la crisi de 1835. El segon apartat el constitueix el dipòsit de l'Ajuntament al Museu de l'Acadèmia de diversos objectes que aquest havia ja reunit amb la intenció de crear un museu municipal. Raons d'ordre molt divers frustraren aquest primer projecte i permeteren que l'Acadèmia materialitzés el seu. En tercer lloc hem utilitzat com a punt de referència tots aquells elements i restes monumentals ja coneguts i descrits anteriorment i dels quals l'Acadèmia es va fer càrrec sovint després de llargues gestions. Els treballs realitzats al voltant de la muralla antiga en el curs de les diverses obres d'urbanització i reorganització del sector més antic de la ciutat han estat el pretext per a elaborar un quart apartat difícil d'organitzar d'una altra manera, atesa l'heterogeneïtat d'alguns dels materials i la manca de connexió d'aquests. El cinquè posa l'accent en les intervencions puntuals de l'Acadèmia en la recuperació de determinades obres artístiques dels convents, esglésies i d'algun edifici civil de la

13. Josep Rafel CARRERAS, "Estudis biogràfics d'alguns benemèrits patricis qui il·lustren aquesta Acadèmia", *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, n.º 105 (gener-març 1930), pàgs. 236-238. La primera de les seves aportacions erudites fou les *Observaciones sobre una Inscripción del Siglo Decimo encontrada en Barcelona* llegides en la sessió acadèmica del 20 de gener de 1837 (Arxiu de la RABLB, Lligall 5 n.º 7) i publicades posteriorment en el vol. II de les *Memorias de l'Acadèmia* (1868), pàgs. 181-186. Per tal de conèixer una part important de la seva bibliografia vegeu: A. ELÍAS DE MOLINS, *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX (apuntes y datos)*, vol. II, Barcelona 1895, pàgs. 56-60 (especialment les pàgs. 59-60).

ciutat de Barcelona. Finalment el darrer apartat tanca el capítol amb algunes de les gestions realitzades pels acadèmics amb l'afany d'obtenir per al Museu objectes de fora de Barcelona, entre els quals n'hi ha tota una sèrie que són aportació dels mateixos acadèmics i que constituïren un petit complement de la resta de peces que s'exposaren, tot i ser considerades ja en aquell moment com un fons marginal.

2.2.1. La crema dels convents. La recuperació d'algunes restes de Santa Caterina i Sant Francesc. Localització dels primers dipòsits

Cap al tard del dia 25 de juliol de 1835, dia de Sant Jaume, grups de gent descontenta del caire que havia pres el curs de la primera guerra carlina, al llarg de la qual s'havia ja vessat molta sang, i se n'havien derivat a més nombrosos problemes de tipus econòmic, polític i social, i aprofitant el pretext d'una cursa de braus que no satisfesia les expectatives del públic, varen originar diversos avalots a conseqüència dels quals foren incendiats diversos convents, element visible i símbol d'un estament, el religiós, que s'havia declarat obertament a favor de les partides carlines, en un intent evident de protegir els seus interessos i en una clara posició d'enfrontament amb les classes populars urbanes. Contribuïren també a la materialització d'aquesta crisi l'amenaça del còlera i els problemes de caire econòmic que afectaven tot el país, especialment a les famílies més desfavorides, per la qual cosa no sorprèn l'actitud benvolent del Govern envers aquestes en el seu enfrontament amb els ordes religiosos.

Un primer grup de revoltats es dirigiren en primer lloc contra els convents de la Mercè, que fou apedregat, i de Sant Francesc, que per la seva massa imposant no va poder ser assaltat i del qual només pogueren calar foc a les portes, incendi que va poder ser sufocat poques hores després, igual que alguns atacs posteriors que, segons sembla, es repetiren sense èxit contra el convent.

Poc després de les set de la tarda, un segon grup que havia anat cap a la Rambla va apedregar el convent dels Agustins Descalços de Santa Mònica i va incendiar el dels Trinitaris Descalços de Nostra Senyora de la Bonanova, el dels Carmelites Descalços de Sant Josep, el dels Agustins Calçats del carrer Hospital i el dels Carmelites Calçats del Carme.¹⁴ Finalment un darrer grup va abandonar el sector de la Rambla per anar a cremar el de Santa Caterina. En conseqüència foren cinc els convents cremats a Barcelona la nit d'aquest 25 de juliol. L'endemà l'Ajuntament va donar ordres als alcaldes de barri i als representants de l'autoritat que fessin el possible per salvaguardar, tot i l'oposició d'una part de la

14. A conseqüència de l'incendi el convent va quedar inutilitzat, tot i que els dos claustres restaren intactes A. A. PI I ARIMON, *Barcelona antigua y moderna, o descripcion e historia de esta ciudad desde su fundacion hasta nuestros dias*, Barcelona 1854, vol. I, pàg. 571.

població, el patrimoni dels convents cremats, el saqueig dels quals s'havia iniciat el dia abans, i per protegir la vida dels frares que havien fugit i s'havien amagat en algunes cases.¹⁵

El 5 d'agost, o molt poc després, en el curs d'un nou avalot incendiaren el convent de Sant Sebastià, on tenien la seva residència els clergues regulars menors de Sant Francesc Caracciolo, perquè s'hi trobava el magatzem del dret dels còps, un impost d'època medieval que gravava els grans i les farines. Com assenyalen algunes fonts, destruïren "todas las existencias de la Casa de Rentas Estancadas i també los papeles del juzgado de Hacienda o las oficinas del Patrimonio Real". En resum, la seu d'aquelles institucions que contribuïen a fer més difícil la vida, en encarir-la.¹⁶ Segons sembla, els frares ja havien abandonat el convent després dels fets del 25 de juliol.¹⁷

Com a reflex del fet que la crema de convents, l'exclaustració i la desamortització anaven intimament relacionats, el mateix dia 25 de juliol s'havia promulgat un decret la finalitat del qual era l'amortització del deute públic interior. L'Estat s'adjudicava els béns dels ordes regulars per tal de posar-los en circulació.¹⁸ Com es detalla en el mateix decret, s'havia produït un augment progressiu del nombre de monestirs i convents en alguns dels quals hi havia massa gent, mentre que en altres n'hi havia massa poca, a la qual cosa s'afegia una certa relaxació de la disciplina regular. Atès que les solucions adoptades amb anterioritat no havien donat resultat, es va decretar que tots aquells convents o monestirs que en aquell moment o en el futur no tinguessin un mínim de dotze individus professors quedaven suprimits. S'aplicaria també el mateix principi a aquells que ja esta-

15. Sobre els fets del 25 de juliol de 1835 vegeu Josep M. OLLÉ ROMEU, *Les bullangues de Barcelona durant la primera guerra carlina (1835-1837)*, Ed. El Mèdol, Tarragona 1993, vol. I, pàgs. 75-97. J. FONTANA, *La revolució liberal a Catalunya*, Vic-Lleida 2003, especialment les pàgs. 39-41. Des de l'òptica clerical, enfrontada al liberalisme considerat com la causa de tots els mals de l'Església, ocupa un lloc destacat l'obra del canonge Gaicà Barraquer i Roviralta (Barcelona 1839-1922) *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, 2 vols. Barcelona 1906, per les dades que aporta sobre els fets de 1835 i sobre la importància del patrimoni eclesiàstic, ara tan malmès, gràcies a la utilització d'abundant documentació i a l'aportació de nombrosos testimonis dels fets. En el pròleg de la seva obra (vol. I, pàg. 2) manifesta sense embuts el propòsit que l'anima: "Trataba también de tranquilizarme considerando que muchos de los hechos de los días de persecución constaban ya escritos en las historias, y que así mi relato holgaría. Mas registrando estas historias las hallaba todas mancas y mentirosas. Mancas tanto porque ninguna describe todos los edificios conventuales y sus joyas, cuanto porque todas se limitan á noticias generales muy lejos de las circunstanciadas, que son las que animan los cuadros y dan su valor propio á cada acto. Y mentirosas porque todas fueron empolladas bajo el calor liberal ó masónico, que son la misma cosa y proceden del mismo padre de la mentira."

16. J. M. OLLÉ, cit. supra, vol. I, pàg. 125.

17. A. A. PI I ARIMON, cit. supra, vol. I, pàg. 560.

18. Resulta molt útil en relació a aquest tema l'obra de S.-J. ROVIRA I GÓMEZ, *La desamortització dels béns de l'Església a la Província de Tarragona (1835-1845)*, Tarragona 1979 per la forma de tractar-lo, per la quantitat de dades de caire general que conté i per l'interès del seu apèndix documental. Vegeu també E. MARTÍ GILABERT, *La desamortización española*, Madrid 2003 per a conèixer-ne les causes, el seu desenvolupament i els seus protagonistes així com la breu anàlisi que li dedica Josep Fontana en el vol. 6 de la *Historia de España. La época del liberalismo*, Madrid 2007, pàgs. 181-183 entre moltes altres obres que han estat dedicades a aquesta ja vella aspiració dels governants il·lustrats que malauradament no va aconseguir els objectius que havien estat fixats, diluint-se enmig de la disbaixa en la qual es trobava immersa la Hisenda espanyola.

Bust de l'estàtua jacent de la reina Maria de Xipre (Acadèmia).

ven tancats “por efecto de las presentes circunstancias” que no assolissin aquesta xifra. En el cas que fos important mantenir un convent obert però no disposés del nombre suficient de membres, els superiors estaven autoritzats a traslladar gent d'un convent a l'altre, solució que no sembla gaire complicada si tenim en compte que alguns frares s'havien quedat sense casa. En darrer lloc, les parròquies que depenien de convents suprimits es convertirien en seculars. D'aquest decret resulta d'especial interès en relació al tema que ens ocupa l'article setè, perquè d'ell dependran moltes de les futures actuacions que es portaran a terme:

Los bienes, rentas y efectos de cualquier clase que posean los monasterios y conventos que deban quedar suprimidos, se aplican desde luego a la extinción de la deuda pública o pago de sus réditos; pero con sujeción a las cargas de justicia que tengan, así civiles como eclesiásticas. Se exceptúan con todo de esta aplicación los archivos, bibliotecas, pinturas y demás enseres que puedan ser útiles a los institutos de ciencias y artes, así como también a los monasterios y conventos, sus iglesias, ornamentos y vasos sagrados, de los que me reservo disponer, oídos los ordinarios eclesiásticos y prelados generales de las órdenes en lo que sea necesario o conveniente. *

A conseqüència d'aquest i d'altres decrets posteriors i dels fets associats als avalots del 25 de juliol i del 5 d'agost, alguns dels convents i esglésies foren

transformats en parròquies, destinats en una primera fase a altres funcions considerades d'interès públic o simplement enderrocats, tot i que aquests canvis no sempre s'aplicaren de forma immediata i en un mateix moment. Els convents així destruïts donaren pas a diferents reformes de la trama urbana de Barcelona. Els de Sant Josep i Santa Caterina foren enderrocats i en el terreny on s'aixecaven es construïren els mercats de la Boqueria i de Santa Caterina. Es tractava, doncs, que un element amb una clara funció social substituís una despulla anterior privada en aquell moment de cap funció coneguda. Després de l'incendi, el sector ocupat pel convent de Sant Francesc, limitat en un dels costats per l'anomenada muralla de mar, fou urbanitzat i transformat al llarg d'uns quants anys, la qual cosa va permetre que es produïssin algunes troballesafortunades, entre les quals dos magnífics capitells datats entre 1200 i 1220, localitzats en fer els fonaments d'una casa en la plaça del Duc de Medinaceli i que ara es troben exposats al Museu Nacional d'Art de Catalunya.¹⁹

Per tal de protegir els objectes de valor, les antiguitats i els llibres i manuscrits dels convents afectats que ja havien estat objecte d'atenció d'alguns dels grups d'esvalotadors, el governador civil interí, Josep Melcior Prat, acadèmic des d'aquell mateix any, en compliment de l'article setè de la ja esmentada R.O. de 25 de juliol de 1835, va nomenar el 24 d'agost, seguint les instruccions que se li donaven, una comissió formada per cinc persones "inteligentes en literatura, ciencias y artes para que examinase, inventariase y recogiese todo cuanto contuvieran los archivos y bibliotecas de los monasterios y conventos suprimidos de la Provincia y las pinturas, objetos de escultura y otros que debiesen conservarse."²⁰ Aquestes comissions, anomenades Juntas Literarias y Artísticas, que exercien la seva funció en cadascuna de les províncies, devien informar a la Real Academia de la Historia, a la qual es trobaven subjectes com estipulava la Cèdula Reial de 6 de juliol de 1803,²¹ de tots els objectes i monuments antics recuperats en el territori.

El veritable punt de partida de l'activitat de l'Acadèmia en la protecció i el salvament del patrimoni dels convents i monestirs fou la comunicació feta per Josep Melcior Prat el 31 de desembre de 1835 d'una disposició de la Reina Governadora "para recoger y custodiar los monumentos utiles de los Monasterios y Casas religiosas suprimidos y que se supriman, se valgan los Gobernadores Civiles con preferencia de los individuos correspondientes de la Academia de

19. MNAC/MAC 14202 i 14203.

20. Sobre l'activitat realitzada i l'estat en el qual es trobaven els arxius i les biblioteques conventuals vegeu A. A. PI I ARIMON, cit. supra, vol. II, pàgs. 214-217.

21. J. MAIER ALLENDE, "II Centenario de la Real Cédula de 1803. La Real Academia de la Historia y el inicio de la legislación sobre el Patrimonio Arqueológico y Monumental de España", *Boletín de la Real Academia de la Historia*, CC (2003), cuaderno III, pàgs. 437-473.

la Historia... por ser ellos el mejor conducto para que este cuerpo literario adquiriera las noticias que puedan convenir al objeto de su instituto".²² El fet de comunicar a l'Acadèmia aquesta proposta suposava en aquest moment implicar-la per primera vegada en aquestes tasques sobre les quals l'Acadèmia de la Historia disposava de jurisdicció superior, en tractar-se en aquest cas concret d'un conjunt de béns dels quals l'Estat havia pres possessió. Lamentablement no coneixem el desenvolupament d'aquest procés més que de forma fragmentària, ja que l'arxiu de l'Acadèmia presenta llacunes importants que no resulta gens fàcil d'omplir.

Com ja hem assenyalat abans, la protecció no es limitava als elements artístics i arquitectònics dels convents suprimits i es feia extensiva a los "muchísimos manuscritos e impresos" relatius a les Belles Lletres i a la Història de Catalunya "que se han encontrado en las bibliotecas de los Conventos suprimidos de esta Ciudad ... y que hallándose como se hallan en el día por falta de recursos hacinados y envueltos en el local de S. Juan corrían inminente riesgo de perderse y destruirse por la humedad y los ratones." Així ho feia saber l'acadèmic Antoni Monmany²³ quan reclamava, en la sessió del 22 de març de 1836, que tot aquest fons es posés sota la custòdia de l'Acadèmia. Com que la major part dels acadèmics es manifestaren d'acord, es prengueren les següents determinacions: demanar en primer lloc a la Reina Governadora que autoritzés a l'Acadèmia recollir els manuscrits i els impresos antics procedents dels convents suprimits, actualment en el convent de Sant Joan, que guardessin relació amb la història de Catalunya, ja que aquest era un dels objectius principals de la Institució. En segon lloc, reclamar del Governador Civil el lliurament dels esmentats manuscrits, que serien conservats en lloc adient sota la responsabilitat de l'Acadèmia, així com la col·laboració del Govern en la recerca de nous materials (*riquezas literarias*), per a la qual cosa es constituïa una comissió de cinc acadèmics formada per Pujol,²⁴ Monmany, Pi i Arimon, Llobet i

22. Arxiu de la RABLB, Lligall 41. Reales Órdenes.

23. Acadèmic des de 1821, Antoni Monmany era advocat i s'havia fet un cert renom com a divulgador de temes científics. Fou l'autor d'una "Memoria dirigida a establecer la verdadera equivalencia entre las monedas efectivas e imaginarias en España" (1848). Monmany va formar part de la comissió nomenada el 1835 pel Governador civil per a la recollida d'arxius, biblioteques i obres d'art procedents dels convents afectats.

24. Mossèn Albert Pujol i Gurena (Barcelona 27 d'octubre de 1783-2 d'abril de 1847), doctor en Teologia, literat, economista i historiador, havia ingressat a l'Acadèmia el 10 de març de 1816 amb una dissertació sobre les monedes que circulaven durant la Guerra del Francès. Fou president de la Societat Econòmica d'Amics del País (1837-1838, 1840 i 1843), el primer rector de la Universitat Literària (1838-1841) i també professor de la càtedra de Literatura de l'Acadèmia de Bones Lletres (1835-1837). J.R. CARRERAS, "Estudios biográficos d'alguns benemèrits patricis qui ilustren aquesta Acadèmia", *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, n° 102 (gener-març 1929), pàgs. 20-21.

Ripoll,²⁵ els dos primers ja veterans a l'Acadèmia, mentre que els tres darrers havien ingressat el 15 de setembre de 1835, quan encara no feia ni un any. Un cop feta el 16 de juny de 1836 la sol·licitud oficial a la Reina per part de l'Acadèmia de la custòdia d'aquests manuscrits, la resposta no es va fer esperar.²⁶ La Reina "se ha servido conceder a esa Academia de Buenas Letras los manuscritos hallados en los conventos suprimidos de esa Provincia relativos a la historia y antigüedades de Cataluña, y espera que la Academia sabrá hacer uso de estos preciosos documentos en beneficio de la ilustración general conservándolos mientras no los publique, con el esmero que se promete de su celo."²⁷ La recollida i classificació de llibres i manuscrits en el convent de Sant Joan es va presentar ja des d'un primer moment com una tasca llarga, dura i complexa. La comissió encarregada d'aquesta missió anunciava durant la sessió del 22 de novembre de 1836 la finalització en breu de la revisió de la biblioteca del convent de Sant Agustí, en el curs de la qual havien estat localitzats manuscrits de gran interès, i reclamava que, abans d'iniciar un nou lot, s'augmentés el nombre de membres de la comissió, a la qual s'incorporaren uns mesos més tard els acadèmics Renart,²⁸ Roca,²⁹ Mayora i Anglada.³⁰ Tot i que els materials procedents de Sant Agustí ja estaven preparats,

25. D'aquests, Llobet i Pi seran els grans protagonistes de la història del Museu i sobre ells tractarem al llarg de les pàgines que segueixen. Del canonge Jaume Ripoll (1775-1843), a qui l'Acadèmia li deu poder disposar, entre els seus fons bibliogràfics, de la gramàtica original de Bartomeu Mates, ja no en tornarem a parlar fins l'any següent a la seva mort quan l'Acadèmia va poder adquirir amb moltes dificultats el seu monetari. R. MIQUEL I PLANAS, *El incunable barcelonés de 1468 (gramàtica de B. Mates)*, ed. Facsímil de la Reial Acadèmia de Bones Lletres en la commemoració del seu segon centenari, Barcelona 1930. Una part molt important de l'obra de Ripoll es conserva inèdita a l'Arxiu Episcopal de Vic i constitueix una font extraordinària d'informació per la quantitat de dades històriques, estudis i reflexions personals que conté, així com la còpia de nombrosos documents i transcripcions de textos epigràfics.

26. La Reina, per conducte del Secretari d'Estat, va respondre afirmativament el 20 de juny al governador polític, Juan López de Ochoa, i aquest ho comunica finalment a l'Acadèmia el 4 de juliol de 1836. (Lligall 41. Reales Órdenes).

27. Fotocòpia en una carpeta sense n.º que porta escrit en llapis 28bis. Aquesta és una còpia de l'ofici adreçat a l'Acadèmia per Juan Lopez de Ochoa.

28. Francesc Renart i Arús (1783-1853) urbanista, i al mateix temps comediògraf, va ingressar en el gremi de mestres de cases, arquitectes i molers, la qual cosa el va portar a participar molt activament en nombrosos projectes urbanístics de la ciutat de Barcelona, i s'interessà en els monuments antics que la piqueta anava posant al descobert i en la seva protecció, especialment des del seu ingrés a l'Acadèmia el 1822.

29. Joaquim Roca i Cornet (1804-1873), historiador ocasional enmig de les seves tasques habituals d'advocat i escriptor representava dins l'Acadèmia, en la qual havia ingressat el 1836, el conservadorisme catòlic, fet que el va portar a interessar-se pel destí dels convents i pel seu patrimoni bibliogràfic.

30. Miguel de Mayora Golderacena, notable estudiós de la història i l'arqueologia, i Josep Anglada i Lloret, autor de diversos treballs sobre qüestions jurídiques i històriques, eren en aquest moment alguns dels acadèmics més recentment admesos (1836 i 1837). Mostra de l'interès de Mayora per l'arqueologia és el seu treball "Investigaciones sobre la situación de Cartago Vetus, Subur, antiguas ciudades de España" que va llegir en la Junta Literària de l'Acadèmia del 8 de juny de 1837 i que posteriorment fou publicat en el volum II (1868) de les *Memòries* de l'Acadèmia, pàgs 131-152. En aquest sentit resulta significatiu, com a mostra de la importància que donava a la tasca que havia realitzat i de les dificultats que portava implícites el treball que ara l'Acadèmia es disposava a fer, el darrer paràgraf de la seva memòria (pàg. 152) "Al terminar mi discurso no puedo menos de hacer una reflexion, y es: que de las cosas complicadas y oscuras que nos dejaron los antiguos no se alcanza la verdad sino á tientas; y si mis observaciones arrojan nueva luz, no será poca ventaja para los que quieran investigar sobre la misma materia."

un any després³¹ encara restaven pendents de ser recollits no només aquests sinó també els d'altres convents, segons havia disposat la R.O. que ordenava reunir i dipositar a càrrec de l'Acadèmia a l'Arxiu General de la Corona d'Aragó tota la part històrica i diplomàtica dels arxius dels monestirs i convents suprimits. En la sessió del 6 de febrer de 1838 Pròsper de Bofarull anunciava que s'havien fet gestions per instal·lar l'Arxiu de la Corona d'Aragó en el convent de Santa Clara. La reina governadora Maria Cristina va cedir finalment aquell mateix any l'edifici, on es portaren a terme obres de reforma fins l'any 1853, quan es va obrir al públic.³²

Paral·lelament als esforços per tal de salvar els impresos antics i els manuscrits, l'acadèmic Ramon Muns, secretari de l'Acadèmia des d'octubre de 1837, veient que la Junta de Enajenación de Conventos havia ja pres i publicat l'acord relatiu a la propera demolició dels convents de Santa Caterina i Sant Francesc d'Assís, va proposar en la sessió del 8 de novembre de 1836 que l'Acadèmia demanés a l'esmentada Junta que, abans de l'enderrocament, els empresaris facilitessin l'extracció i la recollida dels materials, sempre a càrrec d'ells, per a ser traslladats al seu nou emplaçament en el monestir de Sant Joan o a qualsevol altre dipòsit.

Es bien sabido que en dichos conventos existen algunos sepulcros con bustos, bajos relieves e inscripciones lapidarias en lemosín y otros caracteres; que existen igualmente lápidas con inscripciones semejantes etc. y finalmente que existirán tal vez otros objetos artísticos no menos curiosos y apreciables que por estar apegados al suelo ó paredes no pudieron sacarse cuando se salvó lo restante.

Llobet i Vall-llosera va intervenir també en aquesta mateixa sessió del 8 de novembre de 1836 per a demanar també l'acord de la Junta de Comerç que volia que es fessin dibuixos dels edificis i dels objectes i que no es limitessin als dos convents esmentats, ans es fes extensiu a tots els altres on pogués haver-hi objectes d'interès.

Era evident que ja ningú creia realment en la possibilitat d'aturar l'enderroc. L'estat en aquell moment d'alguns d'aquest edificis i la dificultat, especialment econòmica, d'endegar qualsevol projecte encaminat a la seva conservació, feien inviable qualsevol proposta relacionada amb la seva protecció, per molts arguments de caire històric i patriòtic que s'esgrimissin i que reduïren les intervencions a una recollida selectiva d'alguns dels seus materials. No és un problema de manca de sensibilitat, ans de pragmatisme extrem, matisat per diverses manifes-

31. Sessió del 12 de desembre de 1837.

32. J. E. MARTÍNEZ FERRANDO, *Barcelona històrica y monumental*. El Archivo de la Corona de Aragón, Barcelona 1944, pàg. 68.

tacions contràries per tal que no fos dit que no es prenia cap mesura. Pilar Vélez³³ es pregunta per què les persones més implicades en el salvament del patrimoni no hi varen intervenir d'una manera més activa i la realitat és que, ateses les presents circumstàncies, no els era possible fer més que el que ja feien i si ja els resultava un problema organitzar un museu municipal amb tota una sèrie d'objectes heterogenis, fruit de la troballa casual més que de la recerca planificada, més difícil els seria encara protegir un monument malmès de l'especulació, del creixement urbà i encara més de la seva pròpia degradació sense els mitjans més bàsics. Fou un episodi més del conflicte que se'ls plantejava entre el que calia conservar i el que es podia enderrocar. Per exemplificar la situació, només cal fixar-se en els grans i greus problemes que patiren les institucions allotjades en el convent de Sant Joan de Jerusalem i en el poc cas que se'ls feia en les seves reclamacions, fruit d'uns buits legals, que no tenien en compte ni una mínima part de les múltiples situacions que es produïen, i d'una manca de recursos crònica que els afectava tots. Tot i que existien uns projectes comuns, s'avançava a batzegades gràcies especialment a l'esforç i a la voluntat dels individus dins el marc d'institucions que no tenien del tot clar quin era l'àmbit estricte de les seves competències i que sovint interferien les unes amb les altres, donant peu a l'aparició d'una certa desconfiança entre els particulars implicats en la cessió d'objectes a les institucions, com ja tindrem ocasió de comprovar més endavant. D'altra banda, hi ha dos factors més a tenir en compte i que Joan Ganau destaca com a decisius.³⁴ Per un costat la proximitat temporal dels fets, un element no gens menyspreable, i per l'altre, i aquest és el més important, la mateixa política desamortitzadora era contrària, per raons econòmiques, a la conservació i protecció d'aquests edificis de les comunitats religioses.

També és cert, d'altra banda, i aquesta és una raó de pes, que els monuments medievals no despertaven en aquest moment més que un tímid interès, fruit del domini que l'art antic exercia sobre els estaments il·lustrats. En aquest sentit serà l'Acadèmia de Bones Lletres la primera que, dins una perspectiva clarament romàntica i dins el marc del seu projecte d'una nova història de Catalunya, s'interessi pel passat medieval, veritable punt de partida de la realitat nacional, i que aquest s'integri de forma clara en el projecte del seu futur museu.

Atès l'enderroc imminent de Santa Caterina i Sant Francesc, supervisaria la recollida i selecció d'objectes una comissió formada per acadèmics i per membres d'altres institucions per a la qual foren nomenats Llobet, Pujol, Pi, Renart i Cortada. Amb tots aquests objectes dels convents es pretenia, i així es va fer constar

33. P. VÉLEZ, *El desvellament de la consciència de Patrimoni Històric a Catalunya*, Lliçó inaugural del curs 2003-2004 dels Amics de l'Art Romànic pronunciada el dia 21 d'octubre de 2003, Barcelona 2003, pàgs. 19-20.

34. J. GANAU, *Els inicis del pensament conservacionista en l'urbanisme català*, Barcelona 1997, pàg. 27.

novament, crear un museu d'antiguitats que servís per a il·lustrar la història de Catalunya, veritable pedra angular de l'Acadèmia, tal com queda de manifest en els estatuts i en el reglament d'aquesta.

Joan Cortada i Sala, com també Pi i Llobet, havia ingressat a l'Acadèmia el 1835 i ara per primera vegada s'integrava en una d'aquestes comissions. És probable, però, que les ocupacions derivades del seu càrrec d'agent fiscal del crim de l'Audiència de Catalunya, tasca que va desenvolupar fins a la seva dimissió l'any 1840, així com la seva activitat com a novel·lista i traductor, no li devien deixar gaire temps lliure per dedicar-lo a l'Acadèmia o a la Societat Econòmica d'Amics del País. Tanmateix i de forma paral·lela també formava part d'una segona comissió encarregada de trobar un lloc adient com a seu de l'Acadèmia i del seu futur museu.

Molt pocs són els detalls que coneixem relatius a la recollida d'objectes dels convents de Santa Caterina i Sant Francesc, ni sabem tampoc amb quins criteris s'actuava. A finals de novembre havien ja finalitzat aquests treballs, tal com es va anunciar en la sessió de l'Acadèmia del 6 de desembre de 1836. Els materials havien quedat provisionalment dipositats, gràcies a la col·laboració de la Junta de Comerç, en el convent de Sant Sebastià i a disposició de l'Acadèmia. Si bé la font principal al nostre abast per conèixer el volum d'obres recollides és, sens dubte, el catàleg de 1888,³⁵ disposem d'una segona font, coneguda també pels acadèmics, que conté una relació de les inscripcions de diversos convents, esglésies i construccions civils amb la indicació de la seva ubicació i amb la transcripció dels textos feta per Antoni de Capmany.³⁶ Aquesta relació inclou les làpides de Sant Francesc, Santa Caterina, la Mercè, el Carme, Sant Sebastià, Jonqueres, Santa Clara, Sant Pau del Camp, Sant Pere de les Puelles, Sant Just, la Catedral, Sant Jaume, el monestir de Pedralbes i les portes de la muralla de Sant Antoni i de Santa Eulàlia. De tot aquest conjunt de dades, la part més valuosa correspon probablement a la dels convents de Sant Francesc i Santa Caterina, atès que la major part dels materials recollits eren làpides i urnes-ossaris. En darrer lloc, i no per això menys important, hi ha la descripció dels convents i dels elements que s'hi conservaven continguts en l'obra del canonge Barraquer ja citada més amunt.

35. Vegeu l'annex amb la relació de les obres segons les procedències.

36. Arxiu de la Real Academia de la Historia (RAH), 9/5713. Dins aquest extens manuscrit, l'apartat quart porta aquest títol: *Inscripciones sepulcrales que se hallan en varias urnas y lapidas en algunos templos y claustros de la Ciudad de Barcelona*. Aquest manuscrit fou el punt de partida amb nombroses variants per a la redacció de l'apèndix XV del volum IV de les seves *Memorias Históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*, Madrid 1792, amb el títol de *Noticias cronológicas e históricas de la antigüedad y erección de las Iglesias y otros edificios sagrados, construidos en los quatro últimos siglos de la baxa edad, que existen en Barcelona: comprobadas con inscripciones lapidarias, y auténticas memorias de Archivos, ya impresas, ya inéditas*. N'hi ha una reedició anotada feta a Barcelona l'any 1963, vol. II, segona part, pàgs. 1018-1025.

Ja a punt d'enderrocar-se Santa Caterina, l'aleshores president de l'Acadèmia, Josep Melcior Prat,³⁷ encara proposava fer un darrer esforç per tal d'evitar-ho, no només per la seva bellesa i pel que representava, sinó també per la seva utilitat com a parròquia integrada en un barri molt densament poblat.³⁸ Lamentablement la comissió formada per Vedruna³⁹ i Pi no va aconseguir que, tot i la bona voluntat de l'alcalde constitucional primer de la ciutat i al mateix temps acadèmic de Bones Lletres, Josep Marià de Cabanes, l'Ajuntament aturés l'enderroc, que finalment es va portar a terme entre el desembre de 1836 i el febrer de 1837, ja que, segons paraules de Pi i Arimon, "aunque no era difícil la reparación del daño, estimóse por más oportuno el derribo del convento."⁴⁰ Abans que es produís aquest fet, ara inevitable, la Junta de Comerç va encarregar a Josep Casademunt, director interí de la classe d'Arquitectura, que aixequés una planimetria del conjunt format per l'església i els claustres. El 29 de març de 1837, aquest va presentar a la Junta "nueve dibujos geométricos que representaban la planta de la iglesia, de la cubierta de las tres naves, el corte longitudinal dado por el centro del templo, los detalles de los basamentos y corte de los machones que servían de sustentáculos á los arcos que apoyaban las bóvedas de la nave principal, el parapeto y la planta de los machones del pórtico del claustro y la base de las columnitas de sus arcos, los órdenes de ventanas, y la mitad del rosetón de la fachada". Aquesta planimetria incloïa també una memòria explicativa.⁴¹ La Junta, en un ofici del 8 d'abril de 1837, agraià a Casademunt els seus dibuixos i li comunicava que havia decidit col·locar-los en l'aula d'arquitectura on ell mateix donava les seves classes.

Quan en el curs de la sessió acadèmica del 15 de març de 1842 Andreu Avel·lí Pi i Arimon, després de la lectura d'una memòria descriptiva del temple i dels claustres de Santa Caterina elaborada amb material de primera mà —de fet

37. Fou president de l'Acadèmia entre 1835 i 1837.

38. Sessió del 20 de gener de 1837 ja en el monestir de Sant Joan.

39. Raimon de Vedruna i Vidal (1776-1846) era també un membre veterà de l'Acadèmia, on havia ingressat el 20 de gener de 1803. Ja abans l'hem vist actuar en el seu doble paper de regidor de l'Ajuntament i de secretari de l'Acadèmia. J. R. CARRERAS, "Estudios biográficos d'alguns benemèrits patricis qui ilustren aquesta Academia", *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, n.º 100 i 101 (juliol-desembre 1928), pàgs. 365-367.

40. A. A. PI I ARIMON, cit. *supra*, vol. I, pàg. 566.

41. Un cop finalitzades les excavacions en el solar del que fou convent de Santa Caterina al llarg dels treballs previs a la construcció del nou mercat, fet que ha suposat la realització d'una nova planta, els arqueòlegs es manifesten de forma discreta sobre el valor no només d'aquestes planimetries més antigues (Casademunt 1837), sinó també de les altres representacions artístiques també del XIX. "A això cal afegir, a més de la seva desaparició física, el fet de tenir un coneixement bastant parcial dels edificis que el formaven, ja que les representacions gràfiques del segle XIX i alguna il·lustració d'època anterior solament fan referència a aspectes sectorials, molts cops idealitzats, de la fisonomia del gran complex religiós, primera seu estable del Consell de Cent. Tot això ha condicionat les interpretacions que s'han fet fins ara del convent dominicà de Barcelona." J. AGUERO, J. HUERTAS i F. PUIG, "El convent de Santa Caterina de Barcelona" a *L'art gòtic a Catalunya. I. L'arquitectura dels ordres mendicants. Les fundacions dels segles XIII i XIV*, Barcelona 2002, pàg. 211.

ell havia estat una de les persones encarregada del salvament de les obres més notables del convent—,⁴² va sol·licitar que l'Acadèmia demanés a la Junta de Comerç còpia dels plànols de Casademunt, un complement gràfic essencial de la seva memòria. Es va fer la petició l'11 d'abril mitjançant ofici, esmentant els elogis que va fer Pi de la Junta i de la seva activitat “á favor de las bellas artes” i molt especialment del seu professor d'arquitectura, Josep Casademunt, que va aixecar “los planos y vistas de aquellas obras.”⁴³ Casademunt havia estat el successor d'Antoni Celles, personatge notable molt implicat en els treballs realitzats en el temple romà de Barcelona des de la càtedra d'arquitectura que la Junta de Comerç va establir l'any 1817. Molts anys més tard, a causa del seu interès, aquests plànols foren publicats pel seu fill Adrià Casademunt,⁴⁴ basant-se en els esborranys del seu pare, ja que els dibuixos definitius tal com els va presentar no es van trobar ni en l'Acadèmia Provincial de Belles Arts ni en els locals de la Junta de Comerç.⁴⁵

La referència feta anteriorment a qualsevol altre lloc on emmagatzemar les peces recollides responia encara en aquests moments a la manca d'una resolució precisa relativa al paper que havia de jugar la mateixa Acadèmia i a la necessitat d'aquesta de disposar d'un local on establir un primer dipòsit dels objectes recuperats, sense oblidar el fet no menys important que l'Acadèmia en aquests moments no disposava de cap seu pròpia. Per tal de resoldre aquest i altres problemes havia sol·licitat a la Reina l'edifici que fou convent de teatins de Sant Gaietà “a fin de colocar sus cátedras, biblioteca, reunirse y demás propios de su instituto.”⁴⁶ Lamentablement aquesta proposta, com d'altres que s'havien anat fent, fou desestimada, ja que, abandonat aquest edifici el juliol de 1835 per por als atacs que s'anaven produint contra altres convents, havia ja estat escollit com a seu de les classes de jurisprudència, inaugurades el 9 de desembre de 1835 dins l'ampli procés que comportava el trasllat de la Universitat de Cervera a Barcelona.⁴⁷

42. Sobre la destrucció del convent vegeu A. A. PI I ARIMON, cit. supra, vol. I, pàg. 566 i la seva *Memoria descriptiva de la antigua iglesia y convento de Santa Catalina* (15 de març de 1842) Arxiu de la RABLB, Lligall 33, n° 8. Hi ha també una ressenya de José de Manjarrés del 27 de gener de 1865.

43. Arxiu de la RABLB, I-IV-11, 37 antic. El 2 de maig la Junta va acceptar la petició i l'Acadèmia ho va comunicar en la sessió del 13 de maig de 1842.

44. A. CASADEMUNT, *Santa Catalina. Recopilación y ampliación de los borradores de la monografía de la iglesia y claustro del derruido convento de Padres Dominicos de Barcelona que por encargo de la Real Junta de Comercio de Cataluña practicó en 1837 D. José Casademunt, arquitecto por la Real Academia de San Fernando, de mérito de la de San Carlos, Director de la extinguida clase de Arquitectura de dicha ciudad, catadrático de la Escuela Profesional de Maestros de Obras é individuo nato de la Academia Provincial. Amb un pròleg d'Elies Rogent. Barcelona 1886.*

45. En realitat es trobaven en l'arxiu de l'Escola d'Arquitectura. Quan l'any 1970 Joan Bassegoda els va localitzar, va aprofitar per publicar-los, “El Convento de Santa Catalina de Barcelona de la Orden de Predicadores”, *De Re Restauratoria*, vol. I (1972), pàgs. 49-72. Actualment es conserven en l'Arxiu de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi.

46. L'ofici porta la data del 19 d'agost i fou adreçat al governador superior polític, Juan López de Ochoa, per tal que el fes arribar al Secretari de Estat. El 24 d'agost de 1836 el Cap Superior Polític havia fet arribar la seva sol·licitud a la Reina mitjançant el Ministeri de la Governació (Sessió del 6 de setembre de 1836) i així ho comunica al President de l'Acadèmia. Arxiu de la RABLB, Lligall 38 antic.

47. A. DURAN I SANPERE, *Barcelona i la seva història. La formació d'una gran ciutat*, Barcelona 1972, vol. 1, pàg. 534.

Finalment, fruit de les gestions realitzades per part de la comissió corresponent, Joan Cortada va llegir en la sessió del 6 de desembre de 1836 un ofici, que també havia rebut la Societat Econòmica, en el qual la Junta de Enajenación exposava que havia decidit assignar a ambdues institucions i de forma interina (“sin perjuicio de la ulterior aplicación que pudiese tener”) el convent de Sant Joan de Jerusalem, en lloc del convent de Servites, de la possible utilitat del qual ja s'havia parlat anteriorment. La reclamació del convent de servites de Nostra Senyora del Bon Succés tampoc havia tingut èxit, ja que, com havia passat amb altres convents, després dels fets de 1835 va servir primer de Caserna d'invàlids, més tard d'Hospital Militar i finalment de Caserna d'Infanteria⁴⁸ i, per tant, lluny de les aspiracions de l'Acadèmia per a convertir-lo en la seva seu.

Uns mesos abans que l'Ajuntament prengués l'acord d'enderrocar el convent de Sant Francesc, el desembre de 1837,⁴⁹ es va fer una proposta de salvament dels sepulcres i les restes humanes corresponents a alguns reis i prínceps sebollits en l'església del convent. L'Ajuntament, en resposta a l'ofici de l'Acadèmia del 15 de febrer de 1837, va facultar, el 24 de febrer, Joaquim Rovira i Clavé i Jaume Rigalt i Alberch “para que estraigan los respetables restos de algunos Reyes y Príncipes de la Casa Real de Aragón, que existen depositados en la Yglesia de San Francisco de Asís y hagan entrega de ellos á esa Academia para los fines indicados en su citado oficio de 15 del que acaba”.⁵⁰ En la sessió del 19 de desembre de 1837 Pi anunciava que totes les làpides ja es trobaven a l'edifici de l'Acadèmia, així com altres materials de Santa Caterina i Sant Francesc. Es va tornar a insistir que en un futur una comissió assenyalaria aquelles peces que mereixien ésser exposades.

Segons l'inventari de 1838⁵¹ s'havien recollit setze làpides cristianes i dinou urnes/ossaris del convent de Sant Francesc i del dels Dominics. A més, consten dues altres làpides que commemoren la consagració de l'església dedicada a sant Nicolau de Bari (1297) (cat. 153) i la d'un dels dos claustres (1349) (cat. 154), ambdues del convent de Sant Francesc i dos sarcòfags/ossaris “con figuras en la cubierta en representación de los sugetos, cuyos restos mortales estaban en ellos depositados”, que són el de sant Ramon de Penyafort de Santa Caterina⁵² i el

48. A. A. PI I ARIMON, cit. supra, vol. I, pàg. 558.

49. A. M. GINÉ I TORRES, “El convent de Sant Francesc de Barcelona. Reconstrucció hipotètica”, *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 9 (1988), pàg. 222.

50. Arxiu de la RABLB, 1-IV-3/1. Sessió del 24 de febrer de 1837. “Se acordó tenerlo presente para proporcionarles quando se reciban el destino mas oportuno.”

51. En relació a aquest primer inventari i als que es realitzaren en dates posteriors vegeu el capítol corresponent.

52. J. BASSEGODA I NONELL, *Els treballs i les hores a la Catedral de Barcelona*, Barcelona 1995, pàgs. 30-31. En relació a la testa del sant vegeu I. RODÀ, “Consideracions sobre els retrats romans de Barcino”, a *El Pla de Barcelona i la seva història* (Actes del I Congrés d'Història del Pla de Barcelona, celebrat a l'Institut Municipal d'Història, els dies 12 i 13 de novembre de 1982), Barcelona 1984, pàgs. 85-86.

de la reina Maria de Xipre de Sant Francesc.⁵³ Pel que fa al grup principal, totes són funeràries, excepte una, amb un total de setze, tal com s'indica en el catàleg, catorze de Sant Francesc i dues de Santa Caterina, la que commemora la construcció de la capella de Santa Agnès i la funerària de Fra Tomàs Ripoll (1747). Pel que fa a les urnes/ossaris, n'hem comptabilitzat setze de Santa Caterina i cap de Sant Francesc, ja que no creiem que s'hagin inclòs novament les dues figures jacentes i es consideri dins aquest grup la làpida de Jeroni de Miquel i de Ferré, no recollida per l'Acadèmia, o fins i tot l'ossari n° 841 del catàleg d'Elias de Molins que el catàleg de 1880 considera de Sant Francesc, quan en realitat és de procedència desconeguda i que de fet seria l'únic ossari d'aquest convent. És evident que hi ha un problema amb tres dels sarcòfags/ossaris no identificats si hem de completar la xifra de dinou que es dona en l'esmentat catàleg de 1838.

2.2.2. Dipòsit a l'Acadèmia d'objectes recollits per l'Ajuntament

Ja amb anterioritat als esforços realitzats per l'Acadèmia per tal de dotar la ciutat d'un Museu, l'Ajuntament havia reunit des de l'any 1834 una col·lecció d'objectes, bàsicament làpides i inscripcions, que conservava en aquells moments emmagatzemats amb una certa precarietat, en relació als quals volia endegar un ambiciós projecte de creació d'un museu o galeria d'antiguitats de la ciutat en el qual s'inclouria un estudi/descripció de les obres amb una especial menció de tots aquells que havien estat els seus donants, un element que havia estat clau en la formació d'aquest fons eminentment arqueològic. L'artífex de la proposta havia estat Josep Maria de Llinàs,⁵⁴ al militar retirat i regidor de l'Ajuntament, que havia tingut ocasió de llegir el treball de Pi i Arimon, gràcies a l'amistat que els unia, sobre la inscripció romana del carrer Arlet. Aquesta memòria, que havia estat presentada a l'Acadèmia de la Historia aquell mateix any de 1834,⁵⁵ portava el subtítol d'*Ensayo del metodo de describir estos monumentos, á fin de generalizar en España su aprecio por medio de la verdadera y genuina inteligencia de su*

53. M.R. MANOTE i M.R. TERÉS, "Joan de Tournai" a *La influència francesa a la primera meitat del segle XIV. L'Art Gòtic a Catalunya*, Escultura I (La configuració de l'estil), Barcelona 2007, pàgs. 75-77.

54. Sobre la proposta de Llinàs vegeu A. GARCIA SASTRE, *Museus d'Art de Barcelona. Antecedents, Gènesi i Desenvolupament fins l'any 1915*, MNAC Estudis, Barcelona 1997, pàgs. 219-222 i P. VÉLEZ, cit. supra, pàgs. 8-11. Resulta especialment interessant l'aportació de P. Vélez a l'estudi dels treballs realitzats per l'Ajuntament i la Junta de Comerç, i per extensió l'Escola de Nobles Arts, en el salvament dels objectes i de les obres d'art dels convents.

55. D'aquesta memòria n'hi ha dues còpies en l'Acadèmia de la Historia, que porten la signatura R.A.H. 9/5900 i 9/6501. Tot i que no coneixem el text que Pi i Arimon va presentar a la Reial Acadèmia de Ciències i Arts sobre el mètode de desxifrar làpides (Vélez, p. 9) sembla plausible pensar que no seria gaire diferent a aquest. Anys més tard, el 10 de març de 1846, Pi i Arimon va llegir un treball titulat "Origen, vicissituds i progressos de les inscripcions lapidaries" del qual l'Acadèmia de Bones Lletres no conserva còpia en el seu arxiu. J.R. CARRERAS, "Estudis biogràfics d'alguns benemèrits patricis qui il·lustren aquesta Acadèmia", *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, n° 105 (gener-març 1930), pàgs. 232-235.

contenido. El mètode emprat per Pi i Arimon facilitaria el coneixement d'aquests materials làpidaris, deixaria constància de la seva existència i en faria possible la difusió a un nivell general.⁵⁶ De moment tots aquests objectes, la majoria dels quals sembla tractar-se d'inscripcions romanes, restaren en un lloc imprecís en les Cases Consistorials. Com que aquest projecte va restar aturat, l'Acadèmia, disposada a reunir el major nombre d'objectes per al seu Museu, va sol·licitar el seu dipòsit el 15 de febrer de 1837. Paral·lelament es va demanar també a la comissió corresponent que busqués i recollís tots els objectes semblants en mans de particulars o institucions. La resposta de l'Ajuntament no es va fer esperar i el 16 de març es va notificar a l'Acadèmia que acceptava cedir les làpides i altres antiguitats que havia reunit, conservant, però, la propietat d'aquests objectes "mediante recibo con reserva de la propiedad de los objetos indicados y con la condición de nombrarse una persona o comisión para recojerlos".⁵⁷ Com que l'Acadèmia no tenia recursos, va demanar a l'Ajuntament i a la Junta de Comerç que paguessin el transport i la instal·lació en l'edifici de Sant Joan de tots aquests objectes reunits en les Cases Consistorials i en el convent de Sant Sebastià, aquests darrers, com ja havíem indicat, ara també a disposició de l'Acadèmia. El 6 d'abril l'Acadèmia agraeix a l'Ajuntament la cessió dels objectes i nomena Pi Arimon i Cortada per a fer-se'n càrrec. El 28 d'abril l'Ajuntament ha designat com a comissionats «para la entrega de los objetos que debía hacerse "bajo recibo al pie del inventario"» Manuel Bas i José Ribas i el 30 d'abril així ho comunica a l'Acadèmia.⁵⁸ En la sessió del 9 de maig de 1837 es fa saber que ja hi ha una comissió de l'Ajuntament que havia iniciat les gestions per traslladar aquestes pedres. La notícia del seu ingrés en l'edifici de l'Acadèmia es dona finalment a conèixer per Pi i Arimon en la sessió del 18 de maig de 1837.

En anys posteriors es van succeint els lliuraments de làpides i d'altres objectes, ja per pròpia iniciativa de l'Ajuntament, ja perquè l'Acadèmia els reclama. Les

56. "De la laboriosidad de los escritores que nos han precedido debemos la noticia de todas las que existieron en su tiempo. Las que han quedado de estas que han podido sustraerse de la destrucción, y otras halladas posteriormente, que las escavaciones han restituido al mundo, reclaman un nuevo metodo, otra forma en su publicacion, y una lata explicación de su contenido, al parecer, ininteligible por estar gastados sus caractéres, y por las muchas abreviaturas ó siglas, que obstruyen el curso de su lectura. V.E. verá por la prueba que, con esta memoria, tengo el honor de presentarle, que he procurado abrazar estos extremos, acompañando en laminas, copias ecsactas de estas lapidas, tal qual ecsisten con su escala en pies del marco de Burgos; á fin de que algun dia siguiendo la triste suerte de las que desaparecieron, perezcan, quede siempre viva su memoria y la posterioridad halle transmitido en el papel su facsimile, ó lo que en la realidad eran. Doy en seguida su lectura al estilo corriente, y su versión al castellano, segun la escasez de mis luces. Mi acendrado amor al suelo que me vió nacer me ha hecho precindir de que esta era una carga, ó un empeño muy superior á mis debiles fuerzas, pero me impele el convencimiento en que estoy de que mi patria, sino este trabajo, me agradecerá á lo menos el deseo que me anima de serla util, y mi solicitud en cooperar del modo que me sea dable á su lustre y esplendor." (Arxiu de la R.A.H. 9/5900, pàgs. IV-V).

57. Acta de la sessió del 31 de març de 1837.

58. Arxiu de la RABLB, 1-IV-3/2.

referències sovint són molt vagues i no permeten identificar aquestes làpides, que posteriorment apareixeran ressenyades en el catàleg dins el grup de les de procedència desconeguda. Així el 17 de juny de 1848 es demana a l'Ajuntament "un trozo de lapida al parecer romana que ecsiste en el pòrtico de esas Casas Consistoriales y que había sido encontrada días pasados en las escavaciones que se están practicando en la Plaza de la Constitución". Un fet que s'emmarca dins d'una sèrie de peticions semblants, "conforme lo ha practicado con otros monumentos que la generosidad de V.E. ha tenido á bien cederle con dicho objeto".⁵⁹

Per tal de conèixer alguns detalls, no gaires, relatius a aquest dipòsit de l'Ajuntament tan poc documentat, cal avançar una mica en el temps fins al moment en el qual, com a final d'una etapa, se'n va reclamar a l'Acadèmia el retorn.

L'any 1904 l'Associació Artístico-Arqueològica Barcelonesa va cridar l'atenció de la Junta Municipal de Museos y Bellas Artes sobre l'estat en el qual es trobaven exposats "algunos ejemplares lapidarios de indiscutible valor histórico y arqueológico, instalados á la intemperie y en un cercado contiguo al venerable edificio destinado á Museo Provincial de Antigüedades". Immediatament la Junta es va adreçar a l'Ajuntament per tal que aquest reclamés a l'Acadèmia aquells objectes d'indubtable titularitat municipal i els instal·lés en el nou Museo de Arte Decorativo y Arqueológico situat en el Parc de la Ciutadella. L'Ajuntament, en sessió del 29 de març de 1904, va prendre l'acord de confiar a la Junta la realització de totes les gestions per a portar a terme la devolució d'aquest fons i el 21 d'abril de 1904 així ho feia saber a l'Acadèmia en un ofici signat per Pella i Forgas com a President Delegat.⁶⁰ Passat un temps, l'Acadèmia va accedir a la petició de l'Ajuntament, va designar un acadèmic per tal que, d'acord amb un representant municipal, prenguessin les mesures oportunes⁶¹ i en una mostra de generositat va decidir la cessió en concepte de dipòsit del monetari del canonge Ripoll.⁶²

Esta Academia en sesión de 10 de los corrientes acordó, además de acceder al ruego de V.E., que se depositen en el referido Museo el Monetario que perteneció al erudito Canó-

59. Esborrany d'una carta adreçada a l'Ajuntament. Arxiu de la RABLB, 1-IV-3. En la sessió del 17 de desembre de 1853 es parla d'una làpida trobada en les Cases Consistorials que caldria reclamar i que no ha estat possible identificar.

60. Arxiu de la RABLB, 1-IV-3. Vegeu també l'acta de la sessió acadèmica del 21 d'abril de 1904.

61. Sessió del 10 de desembre de 1904.

62. Esborrany de la carta que el President de l'Acadèmia adreça el 13 de desembre al President Delegat de la Junta Municipal de Museos y Bellas Artes. Arxiu de la RABLB, 1-IV-3. No queda en absolut clar quins són aquests "objetos indicados." Sobre el monetari de l'Acadèmia vegeu J. CASANOVAS, "El monetari de la Reial Acadèmia de Bones Lletres dins el conjunt de les col·leccions numismàtiques del segle XIX" a *Cinc segles de numismàtica catalana. Catàleg de l'Exposició commemorativa del 75 aniversari del Gabinet Numismàtic de Catalunya (Del 14 de juny de 2007 al 4 de maig de 2008)*, Barcelona 2007, pàgs. 77-81.

nigo Vicense Rvdo. Jaime Ripoll y algunos otros ejemplares arqueológicos y designar al Académico D. Fco. Carreras y Candi para que, si esa (Corporación) tiene a bien nombrar por su parte un delegado, adopten ambos las medidas oportunas para que sea efectuada en debida forma la devolución de los objetos que provisionalmente cedió el Exmo. Ayuntamiento y resuelvan acerca de la entrega en depósito a esa Junta el monetario y demás objetos indicados.

Per la seva banda, el 27 de desembre de 1904 la Junta donava les gràcies a l'Acadèmia per accedir al retorn de les obres "que son propiedad de dicha Academia y de la Corporación Municipal" i li comunicava que havia designat Puig i Cadafalch, "vocal-regidor de esta Junta", per tal que juntament amb Francesc Carreras Candi, representant de l'Acadèmia, fessin la tria dels objectes propietat de l'Ajuntament, entre els quals s'havia d'incloure el monetari del canonge Ripoll que volien "que figure en el Museo Municipal indicado" i que era una mostra de la generositat de l'Acadèmia envers l'Ajuntament del qual havia rebut sempre honrosa protecció.⁶³ Resulta molt significativa la utilització de l'expressió "fer la tria" per a referir-se a la tasca a realitzar pels dos comissionats, ja que, de fet, aquesta constituirà el principal problema al qual s'enfrontaran ambdues institucions. És per aquesta raó que l'Acadèmia insistirà en el fet "que respetuoso siempre este Cuerpo literario del derecho ageno, procuraría averiguar quales objetos eran los entregados por el Excmo. Ayuntamiento y una vez hecha esta determinación, se procedería con arreglo a derecho. Las averiguaciones practicadas desde aquella fecha no han dado resultado en cuanto a encontrar el inventario y actas de entrega de los objetos arqueológicos que en globo y sin especificar le son ahora reclamados. Confirma que esto es todo cuanto ha podido averiguar este Cuerpo literario (referint-se a les dades corresponents a febrer-maig de 1837) sin que haya encontrado en su archivo el menor rastro de dicho inventario ni otro documento por el que pueda venirse en conocimiento de cuales fueron los objetos entonces cedidos, y en su virtud suplicando á esa Junta de Museos se sirva interesar del Excmo. Ayuntamiento la presentación del citado inventario y recibo para proceder esta Academia a lo que tiene acordado. Debiendo por último manifestar que las otras entregas de objetos por el Ayuntamiento en época posterior a la referida fueron hechas directamente al Museo Provincial de Antigüedades, sin intermediación de esta Academia y por ello procede dirigirse al Sr. Jefe del mentado establecimiento".⁶⁴

En data del 31 de maig de 1905 es va presentar la relació dels objectes que havien de ser restituits, signada per Francesc Carreras Candi i Josep Puig i Cadafalch,⁶⁵ i l'Acadèmia, en la sessió del 28 d'octubre, hi donava el vistiplau.

63. Arxiu de la RABLB, 1-IV-3.

64. 14 de maig de 1905.

65. Arxiu de la RABLB, 1-IV-3.

Aquest document presenta una introducció plena de dades d'interès que constitueixen les conclusions de molts mesos de recerca en els arxius:

1. No s'ha pogut esbrinar l'origen de la totalitat dels objectes "sin duda por la escasa importancia que durante el finido siglo se daba al hallazgo y conservación de los ejemplares lapidarios y arqueológicos".
2. "El Museo nació del entusiasmo y amor á nuestras antiguas tradiciones, que unos cuantos intelectuales primero y la benemérita Academia, después, sintieron para recoger y coleccionar aquellos objetos dignos de ser conservados como páginas elocuentes de un pasado histórico y que casi siempre retratan el carácter de una época y sus grados de ilustración y progreso."
3. Aquest Museu "arqueològic-lapidari" va tenir el seu origen "en el patio y pórticos de nuestras Casas Consistoriales, colocando en ellos cuidadosamente, los diversos ejemplares que, procedentes de hallazgos ó derribos, se consideraban dignos de su conservación y custodia".
4. El desenvolupament dels estudis històrics i les noves descobertes arqueològiques permeteren "en todas las naciones cultas" la formació de museus arqueològics, com és el cas del "Museo arqueológico-lapidario" creat en el Monestir de Sant Joan de Jerusalem, on anaren a parar aquells materials reunits prèviament en les Cases Consistorials, "el primitivo Museo arqueológico-lapidario de nuestra Ciudad", i que foren lliurats a l'Acadèmia per tal que se'n fes càrrec segons acord municipal de març de 1837 i que li fou comunicat mitjançant ofici del 16 d'aquell mateix mes. "Se le hizo entrega mediante inventario que hasta la fecha no ha podido hallarse, de los referidos objetos, iniciadores de la interesantísima colección hoy existente." Cal insistir molt en aquest paper de precursor de l'Ajuntament que l'Acadèmia li atribueix, així com en la desaparició d'aquest primer inventari del qual no hi ha còpia ni a l'Ajuntament ni a l'Acadèmia, un fet que els dos sotasignants consideren inexplicable, dos aspectes cabdals en el desenvolupament de tota aquesta història. La manca d'aquest catàleg originari els va obligar a recórrer als catàlegs que l'Acadèmia va fer en diverses èpoques. El primer d'aquests fou el redactat per Joan Cortada en la seva condició de Vocal-Conservador, que no hem trobat a l'arxiu. Més endavant, a causa de "la necesidad de revisar y ampliar el primitivo Catálogo", José de Manjarrés fou l'encarregat de fer-ne un segon, mort ja Joan Cortada. Segons Puig i Cadafalch i Carreras Candi, "examinados ambos catálogos, no hemos podido hallar en ellos más que datos incompletos que no aclaran de una manera concreta é indudable el origen y procedencia de muchos ejemplares, los cuales, por su carácter, por su uso y por el destino que tuvieron, bien puede colegirse que habían de pertenecer al primitivo Museo Consistorial, ó proceder de hallazgos posteriores, efectuados en derribos y excavaciones urbanos". Novament es posa l'accent en el paper protagonista de

l'Ajuntament. D'acord, doncs, amb aquest criteri la llista d'objectes a retornar seria inacabable.

5. "Posteriormente la venta, por parte del Estado, del edificio afecto a los bienes de la desamortización en que se hallaba instalado el Museo y la Academia fue causa de su desaparición y derribo, debiendo cobijarse modestamente uno y otra en la reducida Capilla Real de Santa Águeda, en cuya esbelta nave se hacinaron los ejemplares coleccionados, porque no otra cosa permitieron su número extraordinario y la capacidad relativamente reducida del edificio mencionado." Si això passava l'any 1880 cal imaginar-se, diuen els autors de l'informe, el que passa ara. És per aquesta raó que l'Ajuntament reclama els esmentats fons que mereixen figurar "con el decoro digno de una ciudad culta é ilustrada".
6. Més tard, amb motiu del trasllat a Santa Àgata, es va fer un tercer (o quart?) catàleg, signat ara per José de Manjarrés, "Académico-Conservador", i per Antoni Elías de Molins, "Director del Museo Provincial",⁶⁶ punt de partida del catàleg imprès de 1888 signat només pel segon.
7. Com a conclusió "puede colegirse el derecho que asiste á la Excma. Corporación Municipal y á la Real Academia de Buenas Letras, de posesionarse de los ejemplares que de antiguo les pertenecen y darles el nuevo destino que juzguen más conveniente para su instalación digna y adecuada".

Segons consta en la relació oficial i en un esberrany adreçat per l'Acadèmia al cap del Museu el 13 de novembre de 1905 aquests eren els objectes que finalment calia retornar amb la indicació del número del catàleg de 1888. Evidentment es tracta del resultat d'un compromís establert entre l'Ajuntament i l'Acadèmia, ja que, com es pot veure, encara hi ha massa punts foscos:

Grupo A. Objetos cual procedencia municipal consta documentada.

Puerta antigua (el Alcalde Corredor encargó á esta Academia en 17 de diciembre de 1853 que recojiese dicho ejemplar) (cat. 194)

Estatua de Santiago, número 1158 del Catálogo (el Ayuntamiento la entregó a la Academia en 1843) (cat. 180)

Mascarón de una fuente, número 1127 del Catálogo (procede de la sacristía de la iglesia de San Miguel) (cat. 188)

66. *Catálogo de los objetos arqueológicos de posilados por la Academia de Buenas Letras de Barcelona en el Museo de la Comisión de Monumentos de la Provincia (15 de març de 1880)*, ms. de l'Arxiu de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, carpeta: Museu, Biblioteca i Arxiu. Mobiliario-Plano Biblioteca Mateu. Obra de José de Manjarrés és també el *Catálogo de los objetos que la Comisión de Monumentos Históricos y Artísticos de la Provincia de Barcelona tiene reunidos interinamente y hasta que se proporcione local más espacioso y a propósito están expuestos los objetos en la que fué capilla Real de Santa Águeda, Barcelona 1877*, en el qual hi figura només una part dels objectes de l'Acadèmia. La resta es va incorporar més tard.

Lápida, números 902 y 903 (procede del convento de Franciscanos y fue entregada en 1837 a esta Academia)⁶⁷ (cat. 154 i 152)

Cipo de mármol, número 1227 (procedente de la derruida iglesia de San Miguel) (cat. 40)

Grupo B. Objetos procedentes de la vía pública y edificios municipales.

Lápida, número 1218 del Catálogo (encontrada en 1849 en la Plaza del Rey) (cat. 26)

Lápida, número 1264 (encontrada en la Riera de San Juan) (cat. 38)

Fragmentos de fuste de pilastra estriada, números 1259 á 1261 (encontrados al abrir la calle de Fernando) (cat. 86-88)

Lápida, número 922 (procedente de la torre de la Puerta de San Antonio) (cat. 208)

Escudo de Barcelona, número 1103 (cat. 301)

Escudo de armas, número 1104 (cat. 302)

Lápida de una fuente, con la fecha de 1686, número 1107 (cat. 294)

Grupo C. Objetos que por analogía se deduce que pueden ser propiedad del Municipio.

Capitel de piedra berroqueña, número 897 (cat. 70)

Capiteles de columna, números 1234 y 1235 (cat. 71-72)

Capiteles de pilastra, números 1236 á 1243 (cat. 74-81)

Fragmentos de fuste, de pilastra estriada, números 1259 á 1261 (cat. 86-88)⁶⁸

En l'esmentat catàleg hi ha també aquests altres objectes de propietat municipal que mai en sentit estricte van formar part del fons de l'Acadèmia:

Capitel, número 1315

Capitel de columna, número 739

Canecillo con estatua de un ángel, número 750

Canecillos con ornamentación historiada, números 784 y 787

Clave de bóveda, número 777

Lápida de Arnau de Gual, número 867

Amb el lliurament d'aquests objectes l'Acadèmia posa punt i final a aquest assumpte i insisteix al mateix temps en el fet que, dins el conjunt d'objectes de titularitat municipal, s'integren dues sèries, una formada per aquells objectes que l'Ajuntament va cedir a l'Acadèmia i una altra que inclou aquells elements cedits directament al Museu Provincial per part del Ajuntament sense cap mena d'intervenció de l'Acadèmia. Pel que fa al retorn d'aquests darrers, l'Ajun-

67. A.A. PÉRTARTMON, cit. supra, vol. I, pàg. 570, nota 4 diu de forma explícita que "al demolerse el convento, recogimos esta lápida" (la de la consagració del claustre de 1349) "y la de la consagració del templo para que formasen parte de un Museo de Antigüedades que teniamos proyectado. Fueron depositadas en las Casas Consistoriales y cedidas después por el Ayuntamiento al de la Academia de Buenas Letras." Ara en aquest inventari s'esmenten les làpides 902 i 903, la primera de les quals és la de la consagració d'un dels claustres i la segona és la làpida funerària de Raimon Bager, la qual cosa vol dir que tot el conjunt de Sant Francesc era de titularitat municipal. Per quina raó ara en aquest inventari només es mencionen aquestes dues inscripcions procedents de Sant Francesc? El mateix passa amb els altres conjunts. La sèrie de la vida de sant Francesc d'Antoni Viladomat fou salvada de la destrucció per la Junta de Comerç i col·locada en una de les sales de la Llotja. F. FONTBONA i V. DURÀ, *Catàleg del Museu de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, I-Pintura*, Barcelona 1999, pàgs. 81-89.

68. Torna a repetir aquests mateixos fragments de fusts ja citats més amunt.

tament l'ha de gestionar directament amb el Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts en la seva condició de titular del Museu. Així li ho fa saber el president accidental de l'Acadèmia, Joaquim Riera i Bertran, el 10 de novembre de 1905, a l'alcalde president de l'Ajuntament de Barcelona, president al mateix temps de la Junta Municipal de Museos y Bellas Artes, en aquells moments Ròmul Bosch i Alsina. Del 20 d'octubre de 1907 es conserva un esborrany de la carta escrita pel President accidental de l'Acadèmia al Ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts explicant-li totes les gestions fetes fins a aquell moment i demanant-li que doni finalment les ordres oportunes al Cap del Museu per al retorn de les obres.⁶⁹

2.2.3 Objectes i restes monumentals, ja coneguts i descrits anteriorment, que l'Acadèmia recull o en relació als quals informa

Diversos són els autors que han proporcionat descripcions erudites dels monuments i de les obres més notables de la ciutat de Barcelona. Aquestes descripcions constituïran un referent per als acadèmics encarregats del Museu en la seva recerca d'objectes representatius de la història de la ciutat.

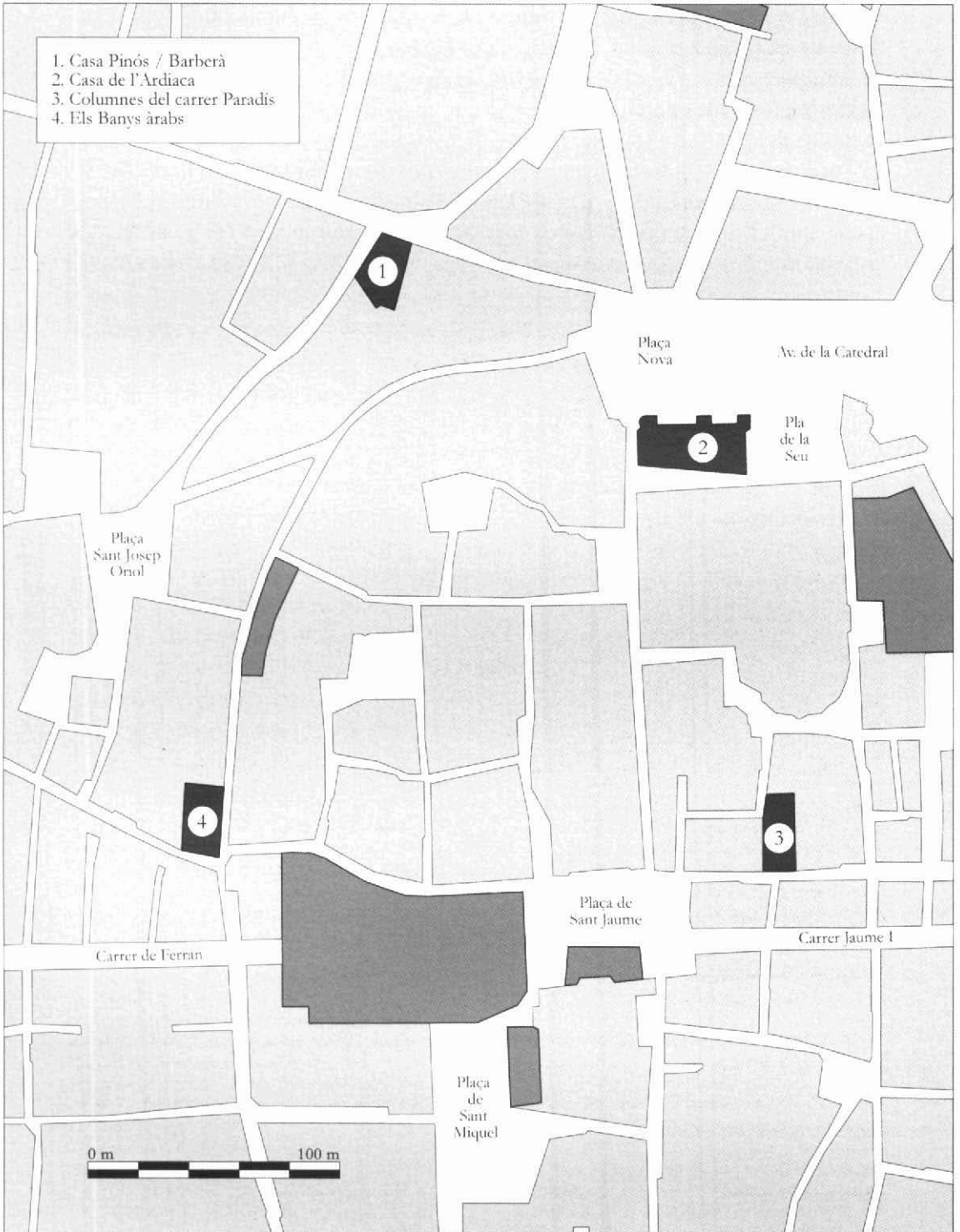
Anne-Claude-Philippe de Thubières, comte de Caylus (1692-1765), en el volum quart de la seva monumental obra *Recueil d'Antiquités égyptiennes, étrusques, grecques, romaines et gauloises*, publicat a París l'any 1761, recull diverses dades sobre les columnes del carrer Paradís, del mosaic de la parròquia de Sant Miquel i del sarcòfag de la casa de l'Ardiaca, que acompanya amb les corresponents làmines. De fet, i com ja deixa entendre, no ha vist directament aquests monuments dels quals parla i que coneix gràcies a uns dibuixos que li varen regalar i a diferents textos, entre els quals destaquen les referències a Barcelona en l'obra *Epistolarum libri sex* de Gregori Maians publicada l'any 1732 a València. Evidentment reconeix que aquests tres monuments són poc representatius d'una ciutat com Barcelona, tan plena de coses d'interès, i per aquesta raó ho vol destacar:

Une telle ville doit avoir été décorée par des magnificences supérieures aux morceaux que je présente; et je suis persuadé que le moindre desir témoigné par le Roi d'Espagne, feroit apporter une sorte d'attention dans la fondation des bâtimens qu'on est obligé d'élever ou de réparer: et que l'on trouveroit, non seulement à Barcelone, mais dans toutes les villes de l'Espagne, des monuments de tous les genres, et principalement de ceux qui, faciles à transporter, sont l'ornement des cabinets, et l'honneur des pays qui les ont produits.⁷⁰

Finalment, seguint l'esperit de l'època, intenta justificar la pobresa de la seva exposició pel fet de no haver vist els originals, al·legant que el desig de corregir i esmenar les seves paraules mourà algun savi a publicar novament aquests monuments amb molta més exactitud.

69. Arxiu de la RABLB, 1-IV-3.

70. Pàg. 361.

Aquest serà l'objectiu que va moure Isidoro Bosarte a donar a llum l'any 1786 la seva *Disertación sobre los Monumentos Antiguos pertenecientes a las nobles artes de la pintura, escultura, y arquitectura que se hallan en la ciudad de Barcelona*, publicada a Madrid, en la qual s'inclouen dotze dissertacions,⁷¹ de les quals set seran posteriorment objecte d'atenció per part de l'Acadèmia, un fet que es traduirà en l'elaboració de diverses memòries o treballs (les columnes del carrer Paradís o els anomenats banys àrabs) i en l'ingrés d'algunes d'aquestes obres en les col·leccions del Muscu (el sarcòfag de marbre de l'*hostería del Sable*,⁷² el sarcòfag de la casa de l'Ardiaca,⁷³ el sarcòfag donat per Anna de Vehils o els relleus de la casa Pinós). La inscripció romana del carrer Arlet la citarà de passada com a introducció al capítol dels Banys Àrabs en considerar en primer lloc que estava molt malmesa i en segon lloc que, com que ja l'havien tractada Antonio Agustín i Josep Finestres, no valia la pena tornar a repetir el mateix. D'altra banda, Bosarte va ser el primer que proposà que el sarcòfag de la casa de l'Ardiaca "deberia sacarse de la pared redimiendolo del oficio que está haciendo, y retirándolo à descansar à un Museo",⁷⁴ o d'assenyalar en relació a un segon mosaic de l'església de Sant Miquel "que no he visto, y dice el Doctor Prat en su Disertacion"⁷⁵ que es el Frontal del Altar mayor. Sin duda debe de estar ocultado con el Frontal, que se vé en aquel Altar, y sería bueno, que lo manifestasen, y que se sacase dibujo de él, y se grabase".⁷⁶ La importància de Bosarte rau no només en el fet que molts dels que més endavant parlaran de Barcelona l'utilitzaran com a referència, repetint moltes de les seves descripcions i reflexions,⁷⁷ algunes molt pintoresques, com que el mosaic de Sant Miquel "se hizo en el siglo XIII por los Pintores Griegos que andaban buscando su vida por las costas del Mediterraneo adornando Iglesias, y

71. Aquestes dissertacions tracten els següents temes: "1.- Columnas de la calle del Parayso, 2.- Cloacas antiguas, 3.- Aqueoductos Romanos, 4.- Pie colosal, 5.- Pilon de la fuente de la casa del Arcedianato, 6.- Pilon de la terraza, 7.- Antigüedades del Patio de la casa de Pinós, 8.- Sepulcro de los Martyres, 9.- Baños Publicos, 10.- Pozo de Cazadors, 11.- Anfiteatro, y otros edificios dudosos, 12.- Mosaicos de la Iglesia de San Miguel"

72. Com indica Bosarte, per a Pere Pau Muntanya aquest era el sepulcre de santa Eulàlia, pàg. 62.

73. Es limita a parlar del sarcòfag i no diu res de les inscripcions romanes que s'hi trobaven molt a prop.

74. BOSARTE, cit. supra, pàg. 46.

75. *Eclesiastico Doctor en Teologia, que por entonces vivia en Barcelona*. Flórez reproduceix l'estampa del Dr. Prat.

76. BOSARTE, cit. supra, pàg. 88.

77. Ponz, que va visitar la ciutat l'any 1785 tracta de diversos monuments seguint les instruccions i les recomanacions que li proporcionaren d'una banda Nicolás Rodríguez Laso i d'altra Isidoro Bosarte. De fet, la major part són dades de Bosarte. Entre aquests monuments, a més dels convents de Santa Caterina, amb la capella de Sant Ramon de Penyafort i el monument a Fra Tomas Ripoll, de Sant Francesc, l'església de Sant Miquel i els porxos de l'església de Sant Jaume menciona algunes curiositats, en relació a les quals diu no voler estendre's massa, ja que Bosarte ja n'havia parlat, com ara les columnes del carrer Paradís, sobre les quals reproduceix un llarg text que li han passat, a més d'una planta, un alçat i diversos detalls, el mosaic romà de Sant Miquel del qual ja havia tractat Flórez, els anomenats banys àrabs, la làpida de L. Caecilius Optatus, el peu de marbre del convent de carmelites calçats de la Rambla, el sarcòfag romà de la casa de l'Ardiaca, un segon sarcòfag del carrer de Sant Pere Més Baix i els relleus de la casa Pinós. A. PONZ, *Viage de España en que se da noticia de las cosas mas apreciables, y dignas de saberse, que hay en ella*, vol. XIV (*Trata de Cataluña*), Madrid 1788, pàgs. 1-85. El mateix passa amb la descripció de Barcelona d'Alexandre de Laborde, que segueix fil per randa les dades de Bosarte.

casas de Señores, pintando tambien las galeras, y otras cosas",⁷⁸ sinó també perquè incorpora nombroses dades d'autors anteriors com Jeroni Pau, Dionís Jorba, Francesc Diago, Jeroni Pujades o Enrique Flórez o com el ja esmentat comte de Caylus.

2.2.3.1 Els objectes de la casa Pinós/Barberà

Isidoro Bosarte inicia el capítol VII de la seva *Disertación* amb aquestes paraules: "En la Plaza de la Cucurula está una casa antigua de los Marqueses de Barberá, que yá no habitan sus dueños. El patio de esta casa se adornó en el siglo pasado, ú el antecedente, esparciendo por las paredes hasta unas diez y seis cabezas en baxo relieve de mármol blanco sin adornos, que representan Césares Romanos, y otras que no son de Césares."⁷⁹ Amb aquesta breu referència Bosarte al·ludia a una part de la col·lecció d'escultures renaixentistes importada d'Itàlia per Miquel Mai, formada, com diu, per diversos relleus d'emperadors romans així com de representacions de virtuts i probablement d'emperadrius, als quals s'ha de sumar un suposat faune jove i el retrat del mateix Miquel Mai. Una part important d'aquest fons es troba actualment en el MNAC. A més d'aquests relleus Bosarte fa esment de les altres peces que va poder veure l'any 1786 i que encara es trobaven en la casa, deshabitada pràcticament des del bombardeig de l'any 1714. Descriu breument una escultura petita de Bacus, un relleu conegut per "la Priscila" i una columna dòrica feta de pedra de Montjuïc que suposava que era del segle XVI per l'absència de patina. Tots aquests elements eren el que quedava de la col·lecció reunida per Miquel Mai, "doctor en jurisprudencia, consejero, vicescanciller y caballero del emperador", a la seva casa de la Plaça de la Cucurulla, que posteriorment va passar a mans dels Pinós, marquesos de Barberà, en data difícil de precisar. La casa finalment fou enderrocada a principis del segle XIX i uns anys després ja hi havia un nou palau⁸⁰ en el solar propietat ara del senyor Anglada,⁸¹ mentre que les antiguitats esmentades ja havien estat traslladades a la casa del Marquès de Pinós a la Plaça de Sant Miquel.

Gràcies a l'inventari dels béns de Miquel Mai que es va fer el 1548 en morir la seva vídua, Elionor de Setantí, és possible fer-se una idea del nombre i de la

78. BOSARTE, cit. supra, pàg. 106.

79. BOSARTE, cit. supra, pàgs. 54-55.

80. Sobre el palau Castell de Ponts vegeu J. GARRIGA, "Relleus renaixentistes amb bustos de cèsars i de virtuts de la «col·lecció» de Miquel Mai", *D'Art* 15 (1989), pàg. 141, nota 18.

81. El fet que en la sessió del 2 de desembre de 1845 el Sr. Llobet informés que en les excavacions que s'havien fet en el lloc que va ocupar la casa de Pinós, "hoy dirruída", s'havia trobat una làpida romana de marbre propietat del Sr. Jerónimo Rabasa, permet suposar que encara hi havia una part de l'antic palau dels Pinós en la qual no s'havia construït. En tot cas sorprèn l'afirmació rotunda que en aquell moment estava enderrocada. En relació a la làpida, es tractava de la inscripció de Numisia Perpernia (IRC-JV 131) de la qual s'informa en l'acta de la sessió del 23 de desembre de 1845 que ja es trobava al Museu donada pel propietari.

Bust en relleu atribuït a Vitel·li (Acadèmia).

importància d'aquests, entre els quals en aquell moment es comptaven “vint i una medalla de marbre de diverses figures fetes de diverses maneres, ço és, llargues i rodones”,⁸² dada que no coincideix amb la referència donada per Bosarte de només setze, però que es pot intentar explicar de diverses maneres, entre les quals la dispersió d'alguns d'aquests materials, les confusions derivades de la inexistència d'un registre adequat de les obres del Museu on constessin clarament les procedències, així com la manca de descripcions acurades, juguen un paper important.

En el curs de la sessió del 19 de desembre de 1837, la secció d'antiguitats de l'Acadèmia assenyalava l'existència en la casa del Marquès de Barberà i en la de Francisco de Durán “de algunas testas romanas y otras antigüedades” i proposava que es sol·licités la seva cessió. Desconeixem les raons per les quals el President no va fer efectiva la petició adreçada a Bartomeu Suñol, apoderat del Marquès de Barberà, fins al 23 d'octubre de 1838, assenyalant en aquest moment que es tractava “de unos medallones de mármol”⁸³ però sense concretar el seu nombre. La resposta no es va fer esperar i el 30 d'octubre aquest comunicava al president, Pròsper de Bofarull, que havia fet arribar al marquès la seva petició i que fins i tot l'havia animat a fer aquesta cessió.⁸⁴ Un altre ofici de l'apoderat, de l'11 de desembre,⁸⁵ anunciava que el marquès no veia cap inconvenient a lliurar els medallons, mentre constés clarament la procedència d'aquests en memòria de la casa de Pinós. “Algunos de ellos se hallan en la casa de campo que S.E. posee en Badalona, y otros en la casa que posee en esta Ciudad y plaza de San Miguel de donde puede V. disponer se retiren para colocarlos en el museo de esta Academia”.⁸⁶ Finalment, en el curs de la sessió del 3 de gener de 1839 s'anunciava que els dotze medallons eren ja a mans de l'Acadèmia.

Un dels problemes encara pendents en relació a aquesta col·lecció és el de la identificació de la totalitat, tant del conjunt de setze medallons citats per Bosarte i dels vint-i-un de l'inventari, com dels dotze que foren lliurats a l'Acadèmia. En el catàleg manuscrit de 1880 de Manjarrés i Elias de Molins apareix una primera sèrie de tretze medallons “que la familia de Pinos poseía en la plaza de la Cucarella” (cat. 213-225), dos dels quals (cat. 224-225) no corresponen en realitat a la casa de Pinós ans a la de l'Ardiaca i probablement per la seva tipologia foren assimilats dins aquell conjunt. En aquest mateix catàleg i a continuació dels

82. En relació a la col·lecció de Miquel Mai vegeu A. DURAN I SANFERRI, *Per a la història de l'art a Barcelona*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona 1960, pàgs. 93-116, reproduït a *Barcelona i la seva història*, vol. 3, Barcelona 1975, pàgs. 348-361.

83. Arxiu de la RABLB, I-IV-3/16.

84. Arxiu de la RABLB, I-IV-3/19. En la sessió del 3 de novembre de 1838 s'informa els acadèmics de la marxa de les gestions.

85. Arxiu de la RABLB, I-IV-3/20.

86. Amb data del 15 de desembre de 1838 es conserva l'esbocrony de les cartes d'agraïment adreçades al Marquès de Barberà i a l'apoderat. Arxiu de la RABLB, I-IV-3/21.

Medalló amb bust de Tiberi (Acadèmia).

Relleu amb bust d'August (Acadèmia).

anteriors s'afegeixen cinc medallons amb bust i set caps de personatges romans⁸⁷ (cat. 93-104) d'identica procedència. Joaquim Garriga, en un extens article,⁸⁸ on ja apareix referenciada la documentació de l'arxiu de l'Acadèmia de Bones Lletres, fa d'una banda una proposta d'identificació de les obres d'ambdós conjunts i de l'altra elabora una hipòtesi de treball sobre les diferents autories de les obres d'aquesta col·lecció, sens dubte heterogènia.

En aquest procés d'identificació dels vint-i-un medallons esmentats el 1548, i evidentment de cadascuna de les sèries, Garriga incorpora un relleu femení del Museu Marès de procedència desconeguda i els sis relleus també femenins, actualment en la Torre Pallaresa, que representen tres Virtuts Teològals i tres de les Cardinals que eren els que es trobaven en la casa de camp de Badalona i que no formaren part de la cessió a l'Acadèmia de l'any 1838. Pel que fa a la segona sèrie formada pels cinc medallons i els set caps, actualment en el Museu Arqueològic, creu que podrien identificar-se amb aquells que l'Acadèmia va demanar l'1 de febrer de 1844⁸⁹ a la Junta de Comerç i que posteriorment Joan Cortada va incloure en el seu informe llegit a l'Acadèmia el 30 de març de 1844 sobre les noves adquisicions del museu: "seis bustos de Emperadores y personajes romanos, todo lo cual ha de restaurarse, y otros cinco bustos que están bastante bien conservados. Todos estos objetos son de mármol." Si bé aquests són només onze, cal suposar que possiblement s'hi va afegir un cap d'una altra procedència.

Més recentment Joan Yeguas⁹⁰ fa diverses puntualitzacions en relació a les autories, proposa alguns canvis en la identificació d'alguns elements del grup dels vint-i-un relleus, incorporant un nou medalló recentment identificat en el Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC/MAC 157404) i, rebutjant altres identificacions, justifica la raó per la qual foren exclosos del conjunt el faune jove i el retrat de Miquel Mai i conclou afirmant que probablement entre 1548 i 1786 es van perdre cinc d'aquests relleus. Massa incògnites encara difícils de resoldre atesa la manca de dades documentals sobre aquest notable conjunt.

87. Sobre aquestes obres vegeu E. ALBERTINI, "Sculptures antiques du Conventus Tarraconensis" a *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, any IV (1911-1912), pàgs. 433-434. Els busts cat. 93 a 97 foren considerats per error en el catàleg d'Elias de Molins dins el conjunt d'obres procedents de la casa dels marquesos de Barberà.

88. J. GARRIGA, cit. supra, pàgs. 135-166.

89. L'1 de febrer de 1844 l'Acadèmia havia adreçat un ofici a la Junta de Comerç demanant-li que li cedís "los bustos y lápidas existentes" sense donar cap mena de detall, car ja sabien de què es tractava. La Junta li va respondre el 8 de febrer accedint gustosa i comissionant el Sr. Joan Agell per tal que es posés d'acord amb l'Acadèmia. Arxiu de la RABLB, 1-IV-3/27.

90. J. YEGUAS, "Miquel Mai embajador en Roma (1528-1533): erasmismo y mecenazgo", a *Roma española. España y el crisol de la cultura europea en la Edad Moderna*, Carlos J. Hernando (coord.) (Actas del Congreso. Roma, 8-12 de mayo de 2007), Madrid 2007, pàgs. 297-321.

2.2.3.2 La casa de l'Ardiaca i els objectes d'art antic

Tots aquells que d'una manera o d'altra s'han ocupat de descriure els objectes que hi havia a la ciutat de Barcelona tampoc han deixat de fer referència al conjunt, o només a una part, dels objectes antics que es trobaven a la casa de l'Ardiaca major Lluís Desplà (1444?-1524), situada davant de la capella de Santa Llúcia.

La relació més antiga, la més completa i al mateix temps il·lustrada d'aquests objectes és, sens dubte, la d'Andrés de Simón Pontero, feta, com apareix anotat en el manuscrit, el 14 de juliol de 1752.⁹¹ En aquest recull s'inclouen els dos relleus d'Adrià i Galba del taller d'Andrea del Verrocchio, actualment en el MNAC, que per error es varen atribuir a la col·lecció del Marquès de Barberà (cat. 224-225), un relleu avui desaparegut que decorava el brollador d'una font amb representació d'un jove i un lleó, el famós sarcòfag romà de la cacera del lleó, citat anteriorment, que actualment forma part de les col·leccions del Museu d'Arqueologia de Catalunya (cat. 68), i quatre inscripcions romanes⁹² (cat. 28-30 i 32) que passaren també al MACB.⁹³ Eren aquestes la de Volusia Paterna (RIT 692),⁹⁴ la de Caius Aemilius Antonianus (IRC-IV 51), la de Lucius Pedanius Euphron (IRC-IV 108) i el fragment lateral dret de la làpida commemorativa de la construcció d'uns banys gràcies a la generositat de Lucius Minicius Natalis i del seu fill Lucius Minicius Natalis Quadronius Verus (IRC-IV 30). Un altre fragment corresponent a la part superior esquerra es trobava a mans de l'Associació Catalana d'Excursions, que l'havia localitzat durant una excursió el gener de l'any 1879 a Mollet del Vallès. Atès que en la sessió del 15 de novembre Manjarrés va proposar demanar a l'Associació que el diposités o autoritzés que se'n fes un buidat, aquesta finalment es va decidir per a autoritzar un buidat d'aquest fragment.⁹⁵ Hi havia, a més, a la casa de l'Ardiaca una cinquena làpida (cat. 31) amb una doble inscripció. En una cara del pedestal la dedicada a Caius Iulius Seneca Licinianus (segle II d C), que entre els anys 270 i 272 havia estat

91. Arxiu de la RAH, CAIB/9/3930/01(03).

92. No sempre són quatre en totes les relacions. Per a A. de BOFARULL, *Guia-cicerone de Barcelona*, Barcelona 1855, pàgs. 92-93, són tres.

93. Són les n° 933, 937, 1232 i 950 del catàleg d'Elias de Molins, tot i que en aquest no es diu res de la procedència de la 1232.

94. G. ALFÖLDY, *Die römischen Inschriften von Tarraco*, Madrider Forschungen, Band 10, Berlin 1975, pàg. 341. Aquesta làpida havia estat trobada a Tarragona, en el monestir de Sant Domènec de la plaça Pallol, i traslladada a Barcelona ja en el segle XVI. A principis d'aquest segle els dominics, que s'havien instal·lat en aquest punt de la ciutat l'any 1462, es trobaven ara en un convent del Camp de Mart. El 1522 el municipi va adquirir l'església del convent i la convertí en dipòsit de blat. En algun d'aquests moments es va localitzar la làpida. J. SATYAT, *Tarragona antiga y moderna a través de su nomenclatura urbana (siglos XIII al XIX)*, Tarragona 1961, pàgs. 94-95.

95. Sessió del 28 de febrer de 1880. Tot i que en el catàleg de 1888 (pàg. 174) consta el dipòsit d'aquest l'any 1880. En el revers d'aquest fragment (Elias de Molins 1307/1306) hi ha una inscripció funerària cristiana del segle XII que havia estat encastada en la façana de l'església parroquial de Mollet del Vallès.

reutilitzada en la part posterior per a gravar la inscripció de l'emperador Lucius Domitius Aurelianus. Elias de Molins precisava que havia estat col·locada en el primer replà de l'escala com la cat. 28.

Com ja havia insistit Antoni de Bofarull en més d'una ocasió,⁹⁶ hi havia hagut en aquesta casa “una gran porción de antigüedades”, i com que la major part havia desaparegut, i restaven només aquestes que hem ressenyat, calia fer un esforç per a recuperar-les per al Museu. Tal com ja havia fet i faria amb altres objectes d'interès, l'Acadèmia els va reclamar mitjançant ofici del 29 d'abril de 1838. A partir d'aquest moment s'iniciava un llarguíssim procés que no finalitzaria fins molts anys més tard, després d'unes laborioses gestions que en més d'una ocasió posaren a prova la paciència dels acadèmics comissionats per a aquesta tasca. De moment, la primera resposta que reberen el 17 de maig de Francisco Ramesco de la Colecturía General de Espolios, Vacantes y Medias Anatas Eclesiásticas, a la qual s'havien adreçat en un primer moment, és que ell no tenia jurisdicció en allò que sol·licitava l'Acadèmia, concretament un “sarcófago antiguo, las dos lápidas romanas y los tres medallones”⁹⁷ que existen en la Casa propia del Arce-dianato maior de esta Santa Yglesia”, que el seu “Establecimiento solo entiende en las de las Mitras” i que això era competència de la Direcció General de Rendes⁹⁸. “Si en mi mano hubiese estado, habría accedido gustosísimo a la ilustrada demanda de esa Academia, dándola un testimonio de la afición que tengo á las bellas Artes, y de lo mucho que celebro el que se reunan en donde puedan apreciarse debidamente los monumentos de mérito”.

A l'Arxiu de l'Acadèmia no hi és la còpia de la petició feta ara a la Direcció General de Rendes i Arbitris, però el 31 de juliol de 1838 López Ballester, com a cap d'aquesta Direcció General, va enviar un ofici a l'Acadèmia amb el compromís de manifestar a l'Intendent de la província i al Jutge Col·lector d'annualitats i vacants que per part de la Direcció no hi havia cap inconvenient en el fet que aquests objectes passessin al Museu de l'Acadèmia.⁹⁹ Tot i això, el 30 d'agost, Nicolas Draper, de la Colecturía de Anualidades y Vacantes de Barcelona, assenyalava en un ofici que la Direcció General no l'havia informat de res i que si la Junta Diocesana “se cree con facultades para acceder a los deseos de la Academia, no haré oposición alguna, con tal que se pasen los oficios debidos para ponernos á cualquier reclamación”.¹⁰⁰

Ara, doncs, seguint el protocol, l'Intendent de la Província de Barcelona, Ramon M. de Pazos, comunicava en un ofici del 4 d'octubre de 1838 que havia

96. A. de BOFARULL, cit. supra, pàg. 91.

97. Resulta curiós comprovar com ara són dues les làpides i tres els medallons.

98. Arxiu de la RABLB, I-IV-3/12.

99. Arxiu de la RABLB, I-IV-3/14.

100. Arxiu de la RABLB, I-IV-3/13.

donat ordres al “Colector de Anualidades y Vacantes, D. Nicolas Draper”, per tal que restessin a disposició de l'Acadèmia “el sarcòfago y demás objetos antiguos que se hallan en la casa del Arcedianato mayor, reemplazándolos como la Academia indicó a la Dirección general de Rentas y Arbitrios de Amortización según lo manifiesta en el oficio de 31 de Julio que me ha comunicado y V.S. me repiten en el suyo de 15 de Agosto á que tengo la satisfacion de contestar”.¹⁰¹ Fruit d'aquestes gestions, en la sessió del 19 d'octubre de 1838 es notifica de forma prematura que aquests objectes passaven ja a mans de l'Acadèmia. De fet, les coses no es resolgueren d'una manera tan simple, ja que en la sessió del 10 de desembre de 1839 es tornava a demanar que no es possessin inconvenients a la cessió del sarcòfag i de les altres antiguitats de “la casa del Arcedianato mayor”. En aquesta mateixa reunió es va proposar sol·licitar al Govern que reclamés, d'acord amb el Ministeri corresponent, al Subdelegat *d'espòlis* el lliurament definitiu d'aquestes antiguitats, però tot va ser en va i encara s'escolaren uns quants anys abans que es tornés a reprendre la reclamació.

Fins al 18 d'abril de 1844 no hi ha un nou ofici de l'Intendent de la Província de Barcelona en el qual copia les instruccions que ha donat a l'Administrador de Béns Nacionals.¹⁰² En aquest ofici assenyala que Joan Cortada, com a director del Museu, pot fer-se càrrec del sarcòfag de la casa de l'Ardiaca, encara utilitzat com a pila, però substituint-lo per una altra. Es documentarà aquesta entrega per si en un futur algú el reclama legítimament.¹⁰³ Tanmateix tot és en va.

Novament l'1 de maig de 1851 Cortada encara es lamenta que no s'han pogut traslladar al Museu el sarcòfag romà i els medallons de bustos que resten col·locats en el pati de la casa de l'Ardiaca, exposats a tota una sèrie de riscos, i proposa insistir ara amb el nou ardiaca que ha estat elegit recentment i del qual se sap que ja es troba a Barcelona. No sembla tampoc que aquestes darreres gestions tinguessin èxit, car el 7 de desembre de 1855 s'informa del que s'ha fet sense obtenir cap mena d'avenç.

Sembla que la principal preocupació dels encarregats de lliurar les obres és assegurar que l'edifici no perdreà valor si es desprenen d'aquestes. Per aquesta raó l'Acadèmia reclama ara a Hisenda poder-ne disposar definitivament. Com havia passat en altres casos, des d'Hisenda es respon a l'Acadèmia el 18 de gener de 1856¹⁰⁴ que, tot i que no està en les seves atribucions cedir els monuments de la casa de l'Ardiaca, farà el que calgui perquè això sigui possible. Mostra de la voluntat de resoldre el problema és la comunicació el 22 d'abril de 1856 des

101. Arxiu de la RABLB, 1-IV-3/15.

102. La nova Administració General de Béns Nacionals substituïa l'antiga Direcció d'Arbitris, suprimida l'1 de setembre de 1842.

103. Arxiu de la RABLB, 1-IV-3/34

104. Arxiu de la RABLB, 1-IV-3. La reclamació de l'Acadèmia porta la data del 14 de gener.

d'Hisenda dient que s'ha rebut un ofici del 18 d'abril de 1856 de la Direcció General de Béns Vacants en el qual s'accepta lliurar els esmentats monuments a l'Acadèmia "puesto que no influyen en el valor de la indicada finca".¹⁰⁵ Ara només quedava informar els acadèmics i així es va fer en la sessió del 26 d'abril, quan se'ls comunica que s'ha resolt finalment la qüestió dels objectes de la casa de l'Ardiaca. Calia solucionar encara el problema del seu trasllat i de les despeses d'aquest, per a la qual cosa l'Acadèmia havia de posar-se d'acord amb el Comissionat de Vendes per tal de fer-se càrrec dels objectes. Des de l'inici de les gestions havien ja transcorregut divuit anys.

Pel que fa a l'edifici, l'any 1870 passà a mans de particulars, que reorganitzaren el conjunt de la manera que avui podem veure i posteriorment fou adquirit per l'Ajuntament, que el destinà a seu de l'Institut Municipal d'Història de Barcelona.

2.2.3.3 Columnes del carrer Paradís i Llibreteria

Conegudes des d'una data ja remota gràcies al fet que sembla que sempre foren en part visibles i a les descripcions acompanyades d'il·lustracions que en feren Pujades,¹⁰⁶ Ponz,¹⁰⁷ el comte de Caylus¹⁰⁸ i Bosarte,¹⁰⁹ havien estat interpretades de molt diverses maneres. Pujades les considerava com a part d'un pòrtic d'algun temple, mentre que Jeroni Pau i Pere Anton Beuter pensaven que formaven part del sepulcre d'Ataülf. Per a Bosarte "esta obra sería la decoracion urbana, ò civil del Aqueducto que traía el agua de la montaña de Colcerola à la Ciudad".¹¹⁰ Antoni Celles la suposava obra cartaginesa, i fins i tot el mateix Pròsper de Bofarull la tenia per obra medieval del segle XIV. L'opinió probablement més generalitzada era que es tractava d'un temple dedicat a Hèrcules.

La primera menció d'aquestes columnes en la documentació de l'Acadèmia la trobem recollida en l'acta de la sessió del 20 de febrer de 1838 en el decurs de la qual Josep Marià de Cabanes i d'Escofet, acadèmic des del 10 de març de 1816 i al mateix temps regidor perpetu de l'Ajuntament de Barcelona,¹¹¹ va llegir una memòria que ell mateix havia escrit i que es publicaria aquell mateix any¹¹² sobre l'antiguitat de les columnes del carrer Paradís, assenyalant que es tractava d'una

105. Arxiu de la RABLB, 1-IV-3.

106. G. PUJADES, *Crónica Universal del Principado de Cataluña*, Primera part, vol. I (1829), cap. XXV, pàgs. 84-88. En l'edició de 1609 tres gravats acompanyen el text.

107. A. PONZ, *Viage de España en que se da noticia de las cosas mas apreciables, y dignas de saberse, que hay en ella*, vol. XIV (*Trata de Cataluña*), Madrid 1788, pàgs. 62-75 i una làm.

108. *Recueil d'Antiquités égyptiennes, étrusques, grecques, romaines et gauloises*, vol. IV (1761), pàgs. 361-363, làm. CVII, on per error parla de set columnes.

109. I. BOSARTE, cit. supra, pàgs. 5-31.

110. I. BOSARTE, cit. supra, pàg. 25.

111. J. R. CARRERAS, "Estudis biogràfics d'alguns benemèrits patricis qui il·lustren aquesta Academia", *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, n.º 102 (gener-març de 1929), pàgs. 18-20.

112. *Memoria sobre el templo de Hércules y de sus seis columnas existentes en el día en esta ciudad de Barcelona*, Barcelona 1838.

construcció antiga i no del segle XIV com afirmava Pròsper de Bofarull.¹¹³ La raó de l'interès de Cabanes per aquestes columnes calia buscar-lo en l'encàrrec del 13 d'octubre de 1835 fet per la Junta de Comerç a Antoni Celles, a Josep Arrau i a ell mateix per tal de prendre mides, fer buidats de les columnes, realitzar els plànols i elaborar una memòria. La Junta de Comerç pretenia obtenir amb aquests treballs dibuixos i models exactes per a l'Escola gratuïta d'Arquitectura de la qual era vocal el mateix Cabanes. El resultat principal de tot aquest esforç fou la memòria redactada per Antoni Celles que porta el següent títol: "Memoria sobre el colosal templo de Hércules que se halla en Barcelona".¹¹⁴ Al llarg de la memòria Celles fa un recull de dades i observacions que sobre aquest monument havia anat redactant des de feia ja temps i que va confiar a Cabanes poc abans de morir el 23 de desembre de 1835. Aquest, seguint Isidoro Bosarte, va presentar a la Junta de Comerç una proposta d'enderroc de les cases que envoltaven la columnata i deixar-la visible, un projecte que encara trigaria molts anys a fer-se realitat amb la declaració de Monument Nacional de la casa n° 10 del carrer Paradís l'any 1924.¹¹⁵

Mort Cabanes el 4 d'abril de 1842, l'Acadèmia va adreçar un ofici el 17 d'abril de 1844 al seu fill, Francesc de Cabanes, demanant-li, no sabem per quina raó, "un modelo ó plano de las columnas antiguas que ecsisten en una casa de la calle de Paradís y de la Libreteria, levantado con esmero por el acreditado arquitecto D. Antonio Celles en el año de 1836 por disposición de la Real Junta de Comercio de aquella época, otro de la derruida Yglesia de Santa Catalina, y otro del primitivo recinto de esta Capital". Aquest va respondre el 18 de juliol dient que no els tenia entre els papers del seu pare i que probablement es trobaven en la classe d'arquitectura "de la Casa Lonja",¹¹⁶ juntament amb els de l'antic recinte de la ciutat i els de la ja enderrocada església de Santa Caterina, "levantados con suma exactitud por el arquitecto de esta ciudad D. J. Casademunt."

Segons l'informe de l'Arquitecte per la Real Academia de San Fernando, Francisco Daniel Molina, quan l'any 1850 foren enderrocades dues cases del carrer de la Llibreteria varen aparèixer unes columnes antigues que, com es suposava, eren "restos de algun templo consagrado a la adoración de los ídolos". En el curs d'aquest enderroc desaparegueren esmicolades, segons es diu, dues de les sis columnes, cosa que no deixa de sorprendre si tenim en compte que l'any 1870

113. *Los condes de Barcelona vindicados*, Barcelona 1836, volum segon, pàgs. 282-283. En nota 1 pàg. 283 apuntava: "La Real Junta de Comercio, siempre dispuesta á fomentar y proteger las artes, ha mandado hacer este año de 1836, bajo la dirección del Sr. Don José Mariano de Cabanes y del acreditado arquitecto D. Antonio Celles, una excavacion en el punto en que estan estas columnas, y esperamos con ansia la relacion de los descubrimientos que resulten."

114. Reproduïda a J. BASSEGODA NONELL, *El templo romano de Barcelona*, RABASJ, Barcelona 1974, pàgs. 103-128.

115. Arxiu de la RAH, CAB/9/7946/55(1-9).

116. Arxiu de la RABLB, I-IV-3/47.

Capella de Santa Àgata amb la columna romana al davant (Acadèmia).

Josep Puiggarí encara esmentava “cinco enormes columnas, o mejor los grandes y ricos capiteles de ellas que sostienen un trozo de arquivitrabe y cornisa formando esquina.” Amb les restes d'aquestes dues se'n va recompondre una que fou col·locada posteriorment a l'exterior de la capella de Santa Àgata, on va romandre fins l'any 1956¹¹⁷ (cat. 73). El 24 de març de 1851 l'Acadèmia de Belles Arts informava a l'Acadèmia de Bones Lletres que, com que s'estava portant a terme la demolició d'unes cases del carrer Llibreteria, on hi havia unes columnes antigues i, ja que aquesta disposava d'un museu, calia decidir què era el que se n'havia de fer.¹¹⁸ Ateses les dificultats que suposaria en aquell moment la recuperació d'un conjunt d'aquestes característiques, l'Acadèmia poc va poder fer més que donar-se per assabentada i agrair el gest.

Com que les columnes restaren en el mateix lloc on havien estat localitzades i no es va portar a terme cap actuació,¹¹⁹ l'1 de gener de 1903 i novament el 9 de febrer de 1904 el Centre Excursionista de Catalunya va enviar sengles oficis a l'Acadèmia de Bones Lletres, demanant la cessió en dipòsit de la columna romana instal·lada en la Plaça del Rei, per tal d'unir-la a les altres tres que encara es trobaven al n. 10 del carrer Paradís.¹²⁰ En l'ofici de l'1 de gener es parla de dues columnes, “una agegada no 's veu desde el carrer; la que s'aguanta ha causat repetidas reclamaciones del vehinat”. Aquesta petició anava recolzada per un altre ofici de l'Associació Artístico-Arqueològica Barcelonesa del 30 de novembre de 1903 en el qual s'assenyalava que el propietari de la finca havia decidit la restauració d'aquest temple consagrat a Roma Augusta, per a la qual cosa es demanava la reintegració de la columna que “esa Real Academia posee y tiene levantada en el cercado anexo al Museo provincial de Antigüedades”.¹²¹ A conseqüència

117. Cortada en el seu informe del 3 de febrer de 1855 es lamentava de les dificultats que se li havien presentat i com finalment havia hagut de desistir: “Bien hubiera querido levantar la columna que estuvo en la calle de Paradís pero las muchas piezas de que se compone, el deterioro de algunas de ellas, el grande volumen de todas, la necesidad de asentarla sobre una sólida obra de cal y canto, y el aislamiento en que era forzoso colocarla; ya por no haber en el edificio punto alguno en que apoyarla, ya porque no ponerla aislada sería quitarle parte de su interés, todo esto, digo, me ha detenido de proceder a su erección en el Museo.”

118. Arxiu de la RABLB, 1-IV-3/61. Es donà a conèixer en la sessió de l'1 de maig de 1851.

119. Josep Puiggarí i Llobet (1821-1903) advocat, historiador de l'Art i dibuixant, arxiver de l'Ajuntament de Barcelona, acadèmic de la de Bones Lletres des de 1861, membre de la Comissió Provincial de Monuments i de l'Associació Artística i Arqueològica de Barcelona de la qual fou president, O. JUNQUERAS, “Josep Puiggarí i Llobet” a *Diccionari d'Historiografia Catalana* (A. Simon Dir.), Barcelona 2003, pàgs. 954-955. Fou un dels acadèmics més actius donant a conèixer els nous ingressos i descobertes, buscant un local per al Museu i gestionant el trasllat del seu fons. La seva proposta d'intervenció en el temple romà preveia “echar las casas abajo, deshacer todas aquellas paredes y tabiques que tienen empotradas las columnas, y descubrirlas de semejante velo para que se puedan ver bien. Hecho estose las debe hacer un cercado alrededor con su puerta, para preservarlas de injurias ulteriores, que harto han padecido hasta ahora. Una vez limpia toda la obra antigua y preservada con una cerca, se debe escavar todo lo que se pueda sin perjuicio de los fundamentos de ella, para buscar especies de la planta que es la que ha de decidir lo que esto fué. Al mismo tiempo se debe medir parte por parte todo lo antiguo, dibujarlo por todos lados, sacar la planta, y grabarlo todo en buenas laminas.” Arxiu de la RAH, CAB/9/7946/15(1).

120. Arxiu de la RABLB, 1-IV-3.

121. Arxiu de la RABLB, 1-IV-3/70. Hi ha dos documents relatius a aquest mateix assumpte que porten el nº 70.

d'aquesta demanda l'Acadèmia es mobilitza i crea una comissió per a estudiar el problema. El 27 de febrer de 1904 aquesta emet un acurat dictamen, quan ja semblava que hi havia una certa pressa per a instal·lar-les.¹²² Les conclusions foren aquestes, tot i acceptar la possibilitat del retorn: en primer lloc no hi havia cap dubte en relació amb la titularitat acadèmica d'aquesta columna, "es dueña absoluta"; l'Acadèmia havia pres l'acord de la seva nova col·locació el 30 de maig de 1879, i havia encarregat aquesta missió a Andreu Balaguer i Merino, sense que hi intervingués en cap moment la Comissió de Monuments; per la seva banda, José de Manjarrés la va incloure en el seu catàleg i figurava també en el catàleg imprès d'Elias de Molins. Després d'assenyalar quins serien els avantatges del retorn, recorda altres retorns anteriors: els dos sepulcres de la família Belloch (1856) a Joaquim de Mercader, procedents de Sant Pau del Camp, i el sepulcre de Ramon de Penyafort (1876) a la Catedral.¹²³ Es reserva, però, exigir que no pugui ser objecte d'especulació futura, ni quedi fora de l'abast del públic. En aquestes mateixes conclusions determina la cessió en dipòsit de la columna, que les despeses del trasllat aniran a càrrec del Centre Excursionista o del propietari; que l'Acadèmia es reserva el dret de reivindicació en cas d'enderrocament o perill per a aquesta; i finalment que el propietari n'ha de permetre la visita pública.

La columna va restar en aquest mateix lloc fins l'any 1956, després d'un primer intent frustrat de la Comissió de col·locar-la amb les altres l'any 1935, en considerar que era un destorb per a la realització de les excavacions de la Plaça del Rei.¹²⁴

2.2.3.4 Els anomenats Banyes àrabs de Barcelona

A principis del segle XIX Alexandre de Laborde va visitar la ciutat de Barcelona i, seguint puntualment les dades contingudes en l'obra d'Isidoro Bosarte,¹²⁵ va fer un recorregut per diversos monuments, entre els quals hi havia els Banyes Àrabs. Fruit d'aquesta visita és una descripció d'aquests en la qual inclou una planta, l'alçat i la vista de la sala central que, com en altres casos, Laborde és el primer a publicar. Ja anteriorment, altres s'havien ocupat d'aquests banys, la

122. La Comissió estava formada per Francesc Carreras Candi, Ferran de Sagarra, Joaquim Riera i Bertran i Guillem M. de Brocà. L'Associació Artístico-Arqueològica Barcelonesa, com a primera interessada en l'informe positiu de l'Acadèmia, li dona les gràcies el 29 de març de 1904 "por el acertado acuerdo que ha tomado al aceptar las conclusiones del luminoso dictamen de referencia." Arxiu de la RABLB, 1-IV-3. El mateix fa el Centre Excursionista de Catalunya el 26 de maig, tot insistint en la necessitat d'alleugerir els tràmits.

123. El Capítol de la Catedral havia reclamat el sepulcre de Ramon de Penyafort per a instal·lar-lo en la seva capella i així es fa saber en la sessió del 19 de febrer de 1876. Sembla que el Capítol es proposava a més restaurar-lo (Sessió del 8 d'abril de 1876).

124. Arxiu de la RAH, CAB/9/7946/69(1-5) i 70(1-2).

125. I. BOSARTE, cit. supra, cap. IX, pàgs. 63-70.

primera descripció dels quals és la de Jeroni Pujades,¹²⁶ sense aportar, però, cap mena d'imatge o planta. En la majoria dels casos, tots aquells que han tractat dels Banys aprofiten per fer referència a la làpida de Lucius Caecilius Optatus, reutilitzada en un mur d'una casa situada en la cantonada dels carrers Arlet i Hèrcules, en la qual es fa menció d'uns banys que evidentment no són aquests. Aquesta associació, que fa Pujades per primera vegada, va fer fortuna entre tots els que en un futur donarien notícia d'aquests banys fins ben entrada la segona meitat del segle XIX.

Segons Bosarte, quan descriu la sala principal, "el piso de este gracioso edificio del laconico, ó sudadero está en el día tan alzado de escombros, tierra, pedazos de ladrillo, cascote y trastos viejos desechados, que algunas de las columnas se ven enterradas hasta cerca del Capitel. Parece conspiración". Al final de la descripció afegeix que ha pogut parlar amb el propietari i que aquest li havia dit que els faria netejar i que si "puede ser de algun uso útil la vendería con gusto en lugar de abatirla".¹²⁷ Aquest és de fet el primer avís de l'enderroc que finalment es portaria a terme l'any 1830 per a construir una casa nova.

Pocs anys després Pi i Arimon, utilitzant com a pretext el fet que havia caigut en les seves mans "un puntual diseño del plano y corte del sudadero de unos Baños antiguos que se destruyeron con el derribo de la casa en que estaban", redacta una memòria sobre la inscripció del carrer Arlet "por la relacion que tienen dichos Baños con esta inscripcion".¹²⁸ Es desconeix, però, qui és l'autor d'aquest plànol.

El 17 d'abril de 1844 l'Acadèmia demana a Francisco Ferrer i Rosell, propietari de la casa on existien abans els Banys, informació sobre aquests, obtinguda quan es varen fer els fonaments de la nova casa. En la seva resposta a l'Acadèmia el 6 de maig de 1844 comunica que ha parlat amb l'arquitecte Antoni Rovira i Trias i que aquest "tiene copiado del original todo lo que había en los baños árabes que con el mayor sentimiento, y solo por necesidad hice derribar, porque de otro modo no habría podido construir la casa que habito". L'arquitecte està disposat a donar-ho tot a l'Acadèmia, només amb la condició que el seu nom figuri de forma honorífica en els registres de la Institució. Els motius que l'han mogut han estat "para complacer a esa Ilustre Academia de buenas letras y al mismo

126. J. PUJADES, *Crónica Universal del Principado de Cataluña*, primera part, vol. III, Barcelona 1831, llibre IV, cap. XLV, pàg. 72. Pujades comenta que coneixia bé aquest monument. "Y los he visto muchas veces como vecino, porque tengo la casa paterna en la misma calle."

127. I. BOSARTE, cit. supra, pàg. 70.

128. A.A. PI I ARIMON, *Memoria sobre la inscripcion romana esculpida en un marmol colocado en la esquina de la calle den Arlet de la ciudad de Barcelona ó Ensayo del metodo de describir estos monumentos, á fin de generalizar en España su aprecio por medio de la verdadera y genuina inteligencia de su contenido con el plano y corte del sudadem de unos baños antiguos que existian en la misma*. Ms. de l'Arxiu de la Real Academia de la Historia 9/6501 presentada a la Academia l'any 1834. Hi ha una segona còpia de la memòria també de 1834 (9/5900) però sense la planta i l'alçat dels Banys. Aquesta làpida romana, que l'Acadèmia també volia per al seu Museu, no fou desencastada del mur i traslladada al Museu Arqueològic fins l'abril de 1936.

tiempo coadyubar al laudable fin que se ha propuesto de conservar y reunir en un solo punto los respetables monumentos de la historia y esplendor de nuestra patria".¹²⁹ Tanmateix no ha estat possible trobar en l'Arxiu de l'Acadèmia la còpia d'aquest plànol. El fet que d'una banda Pi i Arimon presenti una planta i un alçat a l'Acadèmia de la Història l'any 1834 i de l'altra que l'Acadèmia de Bones Lletres demani deu anys més tard els plànols al propietari permet suposar que aquests eren millors que aquells. Lamentablement no ha estat possible comprovar-ho.

2.2.4. Intervenció de l'Acadèmia i dels acadèmics en l'estudi i en la recuperació d'objectes arqueològics de la ciutat de Barcelona centrats en el sector de la muralla antiga

Tot i que Alberto Balil¹³⁰ afirma que "puede decirse que durante todo el siglo XIX y aún parte del XX la labor científica se redujo al comentario, ocioso en ocasiones, de restos visibles y conocidos o a la recuperación de hallazgos ocasionales", la veritat és que en determinats casos hi va haver un esforç notable per tal de conèixer millor i interpretar tots aquells elements que anaven apareixent a mesura que el picot anava fent desaparèixer edificis i construccions dins el desenvolupament de la mateixa ciutat.¹³¹

En aquest procés transformador, els treballs realitzats al voltant de la muralla antiga, fruit de les accions empreses relacionades amb la reforma interior, són els que despertaren més interès per part de les institucions en general i de l'Acadèmia en particular, gràcies a la seva espectacularitat i al gran nombre d'elements antics que es trobaven, i que es traduïren en el desenvolupament d'una meritòria tasca centrada en l'aixecament de plànols amb diferents detalls i a la recollida de materials arquitectònics, escultòrics i epigràfics. En aquest sentit, fou notable la labor realitzada per aquests precursors, entre els quals es troba Pi i Arimon, de la qual aquí ens ofereix un breu resum:

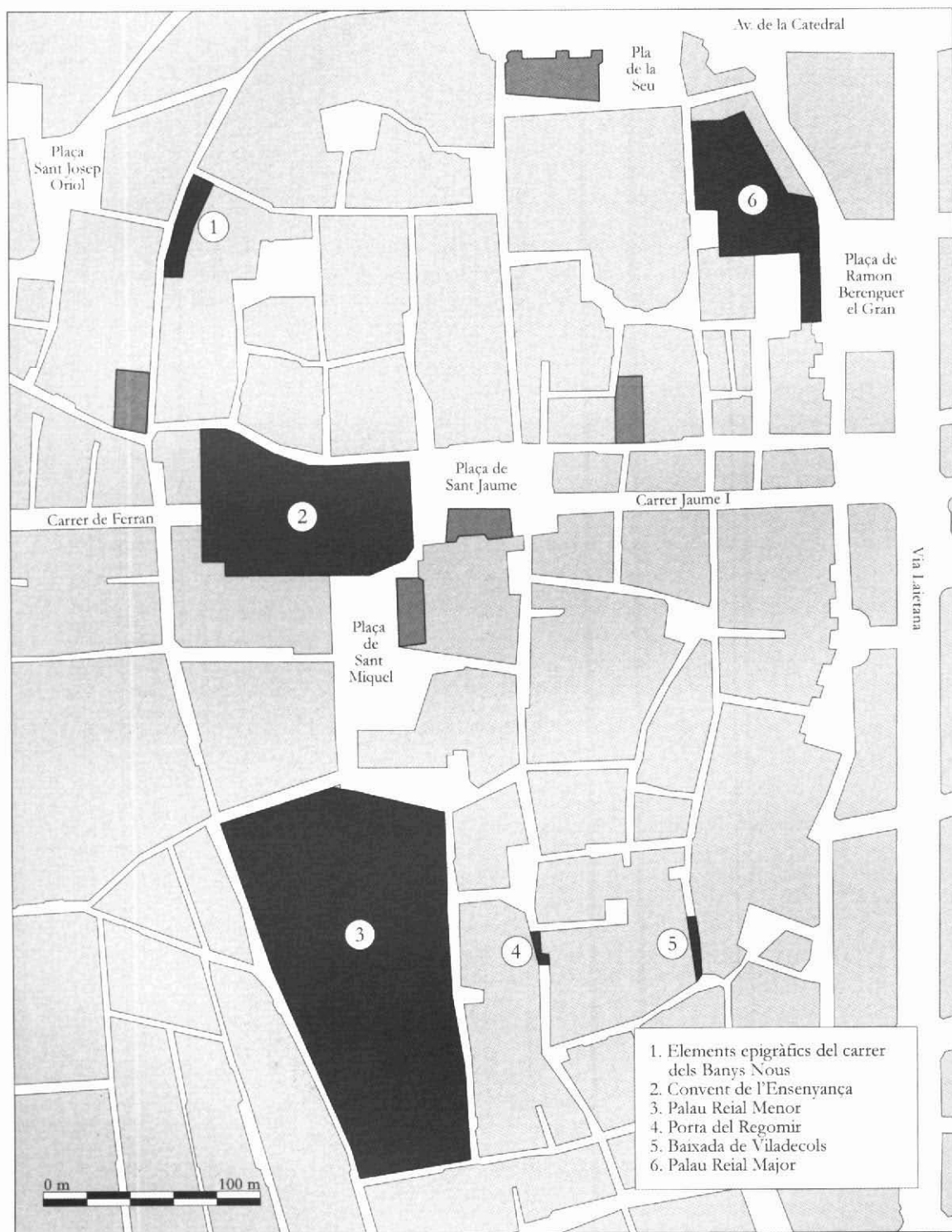
Hace ya bastantes años que emprendimos las investigaciones y trabajos para el levantamiento del plano geométrico de estas murallas, ayudados por la Junta de Comercio de Cataluña, á instancias de su digno vocal D. José Mariano de Cabanes,¹³² la cual nombró

129. Arxiu de la RABLB, 1-IV-3/38.

130. *Colonia Iulia Augusta Paterna Euentia Barcino*, Bibliotheca Archaeologica IV, CSIC, Madrid 1964, pàg. 58.

131. "Ahora se va dando la última mano á la total demolición de los trozos de esas murallas: los pocos fragmentos de escultura ó lapidaria, que encontrados en ellas han podido salvarse, se han depositado en el Museo establecido en el convento de S. Juan; los demas sillares, cuyas dimensiones pasan y paran á lo mas rudo del vulgo, son destrozados y vueltos á labrar en varias piezas para construir casas modernas." P. PIFERRER i F. PI I MARCALL, *Recuerdos y Bellezas de España* (Cataluña), Barcelona 1839, vol. segon, pàg. 57, nota 23.

132. J. M. de Cabanes i Escofet era acadèmic de Bones Lletres des del 10 de març de l'any 1816.

por la parte facultativa á los arquitectos D. José Oriol y Bernadet y D. José Oriol Mestres,¹³³ quienes, justo es decirlo, desempeñaron su cometido con inteligencia y de un modo que claramente prueba su entusiasmo por todo lo que atañe á la historia monumental del arte que profesan. Bastante lo demuestra la lámina que acompañamos, copia exacta del plano original que tuvimos la honra de presentar á aquella corporación ilustrada. Practicamos con tal motivo varias excavaciones al pié de la torre de la bajada del Palao, en los almacenes de esta casa, en la señalada por el número 11 de la calle de Basea, y en el jardín del Monasterio de la Enseñanza; las cuales nos hicieron ver trozos enteros de dichas murallas, su espesor, su altura, las diferentes cornisas que las coronaban: objetos que revelan las diversas épocas en que fueron labrados y el gusto dominante en la escultura. Así nos cupo el admirar su belleza y suntuosidad, y la solidez de su fábrica motivada por lo bien trabajado de sus gruesos sillares y por la tenacidad de su argamasa; y el examinar, si vale decirlo, palmo á palmo una de las más estimables preciosidades de Barcelona, de la cual muchos son los que han hablado; pero pocos los que han podido verla y estudiarla.¹³⁴

Malauradament desconeixem determinats detalls relatius a algunes d'aquestes intervencions ja que, com hem indicat en la introducció, no s'han conservat o no ha estat possible localitzar tots els textos de les memòries que sobre aquestes activitats es varen elaborar. Així sabem que en la sessió del 8 de maig de 1849, Josep Antoni Llobet i Vall-llosera va llegir una memòria titulada: "Indicaciones sobre las antiguas murallas de Barcelona que resultan de lo que se ha observado en los últimos derribos de ellas y observaciones acerca de algunas inscripciones encontradas en las mismas", plena segurament de dades interessants, especialment sobre aquelles inscripcions, d'algunes de les quals actualment no consta la procedència ni les circumstàncies de la seva localització. D'algunes d'aquestes memòries i treballs que es realitzaren no s'ha pogut disposar de les fonts originals, sinó de referències recollides en obres posteriors, que ens il·lustren sovint d'una manera parcial del seu abast. Sobre aquest mateix tema Carreras Candi ens proporciona algunes dades més, delimitant millor l'àrea on s'efectuaren els treballs:

Importants foren los estudios arquitectónicos de los Srs. Mestres y Oriol, en resúmen aprofitats per Pi y Arimon. D'ells n'han quedat set traces o mapes fets ab escala d'una manera detallada, çò es: la planta general de la muralla; la planta y alçat de tres torres del antich palau reyal, que passà a la Inquisició, y se derrocaren en l'any 1837 en lo carrer de la Tapineria; la planta y alçat de les dues torres de la muralla existents en una casa del carrer de Basea, corresponents a les lletres A B de la planta general; la planta y alçat de dues torres del jardí de les monges de la Enseñanza, que corresponen a les lletres F H de la planta general; alguns detalls de fragments de cornisaments ab que es rematavan les torres de les muralles, y lo detall d'una cornisa de la muralla del palau reyal, derrocada en 1837, a la Tapineria.¹³⁵

133. Antoni Celles fou l'iniciador de la tasca d'aixecament planimètric de les muralles i a la seva mort fou continuada per aquests darrers.

134. A.A. PI I ÀRIMON, cit. supra, vol. I, pàgs. 325-326.

135. F. CARRERAS CANDI, *Geografía General de Catalunya. Ciutat de Barcelona*, Barcelona s/d, pàgs. 113-114.

En aquesta relació no hi figura el sector de la muralla corresponent a l'antic Palau Reial Menor, que en el plànol apareix senyalitzat amb les lletres C, D i E i que serà posteriorment objecte d'una major atenció quan es porti a terme el seu enderroc.

Alguns detalls d'aquestes intervencions es troben en el volum primer de l'obra de Pi i Arimon,¹³⁶ amb la reproducció d'un plànol general com a complement de la descripció del perímetre de la muralla antiga i de les parts que ha estat possible estudiar, gràcies al fet que eren visibles en l'interior de les cases o perquè ja s'hi havien fet obres. En aquell moment una part de la muralla havia estat ja desmuntada en obrir nous carrers o romania oculta per les cases construïdes al davant. La presència de tantes inscripcions romanes en l'obra de la muralla portava Pi a suposar que totes elles havien estat emprades en època posterior per a reparar-la.¹³⁷

En la sessió del 20 de gener de 1837, Llobet i Vall-llosera va anunciar el descobriment de dues làpides romanes en l'enderrocament d'una casa del carrer dels Banys Nous. Segons l'informe presentat per Llobet en la sessió del 19 de desembre d'aquell mateix any havien estat localitzades reaprofitades en la muralla com a material constructiu "en una de las torres cuadradas que en ella había" i havien estat cedides pel propietari Juan Massó al Museu de l'Acadèmia, on ingressaren el 23 de febrer de 1837. Es tracta de la làpida de Sulpicius Ursianus (cat. 26) i la de Decimus Iulius Faustus (cat. 24). Elias de Molins precisa que aquest enderroc va afectar els terrenys de les cases que posteriorment portarien els núms. 15-18 del carrer dels Banys. Uns anys més tard, a finals de febrer de 1849, en aquest mateix punt els editors d'IRC-IV situen la troballa del fragment n° 155 (cat. 22) que correspon a un monument funerari. Del n° 11 del mateix carrer va sortir la làpida d'Usulenia Valentina (cat. 21), bé que s'ignora la data en la qual fou localitzada. Aquell mateix mes de febrer, molt a prop de la baixada de Santa Eulàlia va aparèixer una nova làpida dedicada a Faustulina (cat. 23), juntament amb diversos fragments arquitectònics (pilastres, cornises) i dos busts de marbre molt ben conservats, que foren cedits al Museu pel propietari de la casa, Esteve Capdevila, tot i que no hi ha constància que realment ingressessin al Museu.¹³⁸ O no es va anotar la seva entrada o es va fer sense donar detalls i formen part de la sèrie d'elements arquitectònics de procedència desconeguda que es recullen en l'annex. Tampoc se sap res dels dos busts de marbre. Només la làpida va ser registrada i es conserva notícia de la seva procedència, encara que no consta

136. A.A. PI I ARIMON, cit. supra, vol. I, pàgs. 319-326.

137. A.A. PI I ARIMON, cit. supra, vol. I, nota 21, pàg. 324. En aquesta breu relació de làpides parla d'una d'elles localitzada no feia gaire temps en el muro contiguo a la torre del arco de la bajada de los Leones. És la n° 1229 d'E de M?

138. A. BALL, *Las Murallas bajo-imperiales de Barcino*, Anejos de Archivo Español de Arqueología II, Madrid 1961, pàgs. 83-84. Balil a *Colonia* ...pàgs. 126-127, proposa identificar un d'aquests busts amb una testa masculina del Museu Arqueològic, que atribuïa al fons reunit per l'Acadèmia.

Dibuix de l'Arc de Sant Ramon del Call enderrocat l'any 1857 (AMCB).

d'una manera expressa com a propietat de l'Acadèmia, tot i que tampoc es diu que ho sigui de la Comissió.

De tota aquesta relació, si exceptuem les dues inscripcions de Juan Massó, l'arxiu de l'Acadèmia no recull cap dada relativa a la cessió de les ja esmentades del carrer dels Banys amb posterioritat a l'any 1837. Es coneix l'existència d'altres làpides en aquest mateix sector, però desaparegueren abans que l'Acadèmia iniciés la seva recollida, entre les quals la IRC-IV 176 en el n. 16, on la va veure Hübner, i la IRC-IV 183 coneguda des de 1748 en enderrocar una part de la muralla romana per a construir l'església de Sant Felip Neri.

Per la seva dedicació i per l'enorme activitat que va dur a terme centrada en la recerca, l'estudi i la difusió del coneixement de l'epigrafia llatina Emil Hübner (Düsseldorf 1834-Berlín 1901) ocupa un lloc preferent. Autor del volum corresponent a Hispània del *Corpus Inscriptionum Latinarum* (CIL II) (1869) i del seu *Supplementum* (1892), va realitzar entre 1860 i 1889 diversos viatges a Espanya en el curs dels quals va poder estudiar directament les inscripcions romanes de Barcelona, gràcies als contactes establerts amb Esteve Paluzie i amb Antoni Elias

de Molins (1889), amb qui va col·laborar molt estretament.¹³⁹ Fruit d'aquesta relació fou el nomenament de Hübner el 1863 com a acadèmic corresponent de la de Bones Lletres, segons proposta presentada en la sessió del 14 de maig de 1862.

Com a curiositat, cal esmentar la inscripció ibèrica, possiblement funerària, encastada en un mur d'una casa propietat del notari Sos que s'estava enderrocant en el carrer Arc de Sant Ramon del Call i que no havia estat possible recollir perquè existia un plet sobre la casa.¹⁴⁰ Atesa l'originalitat de la troballa, ja que era la primera d'aquestes característiques, Llobet proposava aixecar "una acta formal en que espresse el modo y lugar donde estaba empotrado para que jamas pudiera ponerse en duda su autenticidad". Finalment, no sabem per quina raó ni quan, fou encastada novament amb la cara inscrita cap a l'interior del mur, i el donà definitivament per perduda.¹⁴¹

Més avall, seguint la muralla es trobava el convent de l'Ensenyança, on es portaren a terme diverses intervencions de l'abast de les quals hi ha poques dades i sovint són confuses. Quan l'any 1847 tiraren a terra algunes cases del carrer de l'Ensenyança es trobaren uns arcs antics ("ciertos arcos antiquísimos que restan todavía en pie"). L'Acadèmia, un cop assabentada, va comissionar el 23 de març Llobet per tal que els examinés i preparés un informe. Com en altres casos, no es conserva el seu informe, per la qual cosa no ha estat possible identificar aquest conjunt ni relacionar-lo amb cap altra de les troballes documentades. És evident que no té res a veure amb la galeria gòtica, única part visible de l'antic palau dels arquebisbes de Tarragona, que citava Ainaud,¹⁴² ja que en tal cas no els haurien descrit com antiquíssims. La notícia de l'aparició d'aquests arcs antics l'any 1847 demostra que el conjunt de l'obra de reforma i reurbanització del sector va tenir, de fet, major abast del que se suposa. Dos anys abans, el mateix Llobet, en el curs de la sessió del 23 de desembre de 1845, i dins del programa general que havia elaborat en relació a l'estudi de la muralla romana, va demanar que es fes "un diseño" de l'antiga torre romana que hi havia al costat del convent de l'Ensenyança "en que constasen las diferentes clases de construcción que se observan en dicho edificio" per la qual cosa es va nomenar una comissió formada per un arquitecte i alguns membres de l'Acadèmia; resultaren elegits Renart, Piferrer i el mateix Llobet. Sembla que la proposta de Llobet consistia a continuar la tasca ja iniciada quan es va portar a terme el primer estudi seriós de la muralla abans de 1837 amb l'aixecament de la planta i l'alçat de dues torres i el fragment de mur

139. A.U. STYLOW i H. GIMENO, "Emil Hübner" a *Pioneros de la arqueología en España del siglo XVI a 1912*, Zona Arqueológica nº 3, Alcalá de Henares 2004, pàgs. 333-340.

140. Informe de Llobet i Vall-llosera de l'11 de febrer de 1859.

141. M. ALMAGRO, *Epigrafía prerromana*, Catálogo del Gabinete de Antigüedades de la RAH, Madrid 2003, fitxes 67A i 67B, pàgs. 176 i 177, amb els dibuixos de la làpida d'E. Paluzie i J. Zóbel.

142. J. AINAUD, J. GUDIOL i F.P. VERRIÉ, *Catálogo Monumental de España. La ciudad de Barcelona*, Madrid 1947, pàg. 231.

en el jardí del convent de l'Ensenyança, però no hi ha notícies d'aquesta nova intervenció, probablement perquè les obres es realitzaven molt ràpidament.

Aquest nom "de l'Ensenyança" que es donava al carrer prové del convent, ara desaparegut, que les monges de l'Ensenyança habilitaren l'any 1655 en un palau que era propietat dels arquebisbes de Tarragona des del segle XIV. Les religioses varen reformar completament l'edifici i varen construir una primera església, que fou beneïda l'any 1657, i posteriorment n'aixercaren una segona (1764-1765). Quan es va obrir el carrer Ferran l'any 1840 van desaparèixer algunes dependències del convent, els límits del qual s'estenien entre els carrers del Call, Avinyó, baixada de Sant Miquel i part de l'actual plaça de Sant Jaume. Noves obres l'any 1848 derriuren una altra torre i uns murs de considerable alçada que formaven part del Castell Nou en construir la casa n° 40 del carrer Ferran i aquell mateix any foren localitzats tres fragments de pilastres (cat. 86-88) "en el tros del nou carrer de la Plaça de la Trinitat a la de la Constitució", és a dir en aquest mateix tram ara obert del carrer Ferran.¹⁴³ La resta del convent va patir la mateixa sort quan es va crear el passatge del Crèdit entre 1873 i 1876. És en aquest moment que es porta a terme l'enderroc de la muralla del sector del carrer Avinyó proper a la baixada de Sant Miquel, on aparegueren diversos elements arquitectònics que s'ha pensat que podien relacionar-se amb el complex termal de la plaça Sant Miquel, construït a l'inici del segle II d C en un solar propietat dels Minicis Natsals.¹⁴⁴ Formaven aquest conjunt set capitells corintis, catorze fusts i tres bases, la identificació dels quals entre els elements registrats sense indicació de procedència del Museu de Santa Àgata no resulta clara. En el catàleg d'Elias de Molins consten amb aquesta procedència sis capitells¹⁴⁵ (n. 717-718 I, 1143, 1257), catorze fusts (717-718 II, 1419) i tres bases (717-718 III). Amb aquests elements i amb diversos fragments de cornisa (E. de M. 718-723) es va reconstruir molt posteriorment, en el Museu Arqueològic de Barcelona, un pòrtic que presidia la sala dedicada a la vida religiosa romana, actualment no exposat. Cal deixar ben clar, però, que aquests darrers elements no formaren part del fons de l'Acadèmia, ja que no hi hagué una intervenció activa de cap dels acadèmics en aquest cas concret¹⁴⁶ o, com a mínim, no està documentada. De l'enderroc del convent es

143. ELIAS DE MOLINS, *Catálogo...*, n° 1259-1261. "En las excavaciones que se practican para la continuacion de una cloaca que se está abriendo en el trozo de la nueva calle que va desde la plaza de la trinidad a la de la Constitucion, y sirve de continuacion á la de Fernando VII, se encontraron ayer algunos fragmentos de pilastras que indicaban haber pertenecido á algun edificio antiguo." Elias de Molins suposa que es tracta d'aquestes pilastres del Museu per eliminació, sense estar-ne del tot segur (pàgs. 3-4).

144. O. GRANADOS, "Les termes de Barcino. La ciutat i l'urbanisme romans" a *Roma a Catalunya*, Barcelona 1992, pàg. 135.

145. No resulta clar si són sis o set.

146. Balil a *Las murallas...* pàg. 85 comenta que "proceden tambien de aqui los tres fragmentos de pilastras del Museu Arqueològic, dos acróteras con cabezas de Medusa y fragmentos, tres, de sus prolongaciones y algunos fragmentos de basas y molduras"; tot i que la identificació dels materials del MAC amb els que recull Elias de Molins és difícil (Albertini n° 161-172).

recuperaren alguns elements arquitectònics gòtics corresponents a la ja esmentada galeria situada darrere de l'església i que foren cedits el 1875 per la Societat Catalana de Crèdit directament a la Comissió Provincial de Monuments perquè els exposés en el Museu de Santa Àgata i que actualment es troben al MNAC.

Pel que es pot deduir, el paper de l'Acadèmia en relació a aquestes darreres troballes és tangencial i es circumscriu més a l'estudi de la muralla que a la recollida de materials. Precisament de l'any 1876 és la notícia de la localització del major nombre d'inscripcions romanes en el curs de l'enderroc del convent, que la Societat Catalana General de Crèdit va cedir al Museu sense que hi intervingués l'Acadèmia, ja que es va fer càrrec d'aquestes la Comissió Provincial de Monuments. Curiosament n'hi ha una (cat. 41) catalogada com a propietat de l'Acadèmia i que IRC-IV presenta dins el conjunt de les de l'Ensenyança, sense que quedin clares les raons que justifiquin la presència d'una única làpida d'aquest conjunt dins la col·lecció de l'Acadèmia. Del lloc on fou localitzat aquest important conjunt de làpides romanes es coneixen diversos detalls. D'unes es diu simplement que foren trobades "en el derribo de la Enseñanza, junto a la muralla del primer recinto". D'altres es donen més precisions, com que fou trobada en el punt on arrencava l'arc de la baixada de Sant Miquel (E. de M. 819, 823, 824), o "en la acera izquierda de la calle de Aviñó entrando por la de Fernando VII" (E. de M. 1082, 1083, 1085, 1086), o "en el sitio que hoy ocupa la casa de la calle de Aviñó, esquina izquierda, subiendo la cuesta de San Miguel" (E. de M. 1087, 1088, 1089 i 1137). Dues finalment aparegueren dos anys més tard, el 1878, "en el extremo de la muralla comprendido por la casa núm. 34 de la calle de Fernando", que havien estat cedides per D. Pablo Turull y Camadran (E. de M. 1135 i 1136).¹⁴⁷ A més de les inscripcions, en aquest mateix edifici de l'Ensenyança hi ha dos fragments corresponents a la part inferior de dues figures drapejades (Albertini 155 i 58), de les quals només una apareix en el catàleg de 1888 (E. de M. 1132), i dos mascarons amb representació de la cacera del senglar (E. de M. 1138 i 1139), que foren localitzats a nivell dels fonaments del convent.

Més avall, seguint el circuit de la muralla, es trobava l'antic Palau Reial Menor. Fou edificat al peu de la muralla (comprèn cinc torres de planta rectangular i dues de circulars, de la n° 41 a la 47) en la segona meitat del segle XIV per a Elionor de Sicília, tercera esposa de Pere el Cerimoniós. En algunes de les plantes aixecades abans de l'enderroc¹⁴⁸ s'observa clarament la peculiar estructura del palau recolzat sobre la muralla, utilitzant-la com a element de suport amb el verger de la Reina a l'altre costat del mur. El Palau s'estenia dins l'àrea compre-

147. Sobre les inscripcions romanes localitzades en aquest sector vegeu: F. FITA, "I. Lápidas romanas recién halladas en Barcelona", *Revista Histórica*, III, n° XXV (maig de 1876), pàgs. 129-135.

148. J. FUGUET SANS, "La casa del Palau del Temple, de Barcelona", a *Locus Amoenus*, 7 (2004), pàgs. 99-109.

sa entre els actuals carrers Templers, Cervantes, Avinyó, Gignàs i Ataülf. Fou enderrocat, a excepció de la capella, l'any 1858¹⁴⁹ a causa del seu estat ruïnós, però també per raons especulatives, higienistes i per interessos particulars.¹⁵⁰ Els darrers propietaris, els comtes de Sobradiel, prengueren aquesta decisió amb la intenció de construir habitatges plurifamiliars. Tot i això, anys abans, ja s'havien portat a terme diverses intervencions per tal d'urbanitzar tota aquella part de la ciutat antiga. L'any 1849 es va obrir el carrer Milans, el 1852 els carrers Palau i Comtessa de Sobradiel, tots ells dins l'àmbit de l'antic palau, i el 1855 la baixada de Cervantes, que enllaçava el carrer Gegants amb la plaça de la Verònica i que marcava el límit occidental del Palau. L'obertura de la baixada de Cervantes va comportar l'enderroc de la casa de Pau Pijoan i el desmuntatge d'una part de la muralla, cosa que va permetre la localització d'un nombre indeterminat de làpides, la descoberta de les quals va motivar una comunicació de Llobet i Vall-llosera en la sessió del 19 de maig de 1855. En conseqüència l'Acadèmia va prendre la determinació que el director del Museu, Joan Cortada, i el mateix Llobet realitzessin les oportunes gestions per tal de recollir-les. En la sessió del 7 de desembre de 1855 es va tornar a parlar dels tràmits realitzats, però, segons sembla, no es recolliren mai, ja que no consten en el catàleg de 1888. D'algunes d'aquestes làpides se sap que a mitjan segle XIX el contractista d'obres Francesc Brossa n'havia reunit quatre de romanes¹⁵¹ procedents de les obres realitzades en la baixada de Cervantes i les havia col·locat encastades en els murs d'un xalet de la seva propietat, Ca'n Dausa, en el Puget.¹⁵² Aquestes inscripcions, excepte la IRC-IV 144, desapareguda quan el xalet fou enderrocat, restaren en aquest lloc fins l'any 1966, quan els germans Calvó, propietaris de la casa en aquell moment, en feren donació al Museu d'Història de la Ciutat (MHCB 8704, 8705 i 8706).

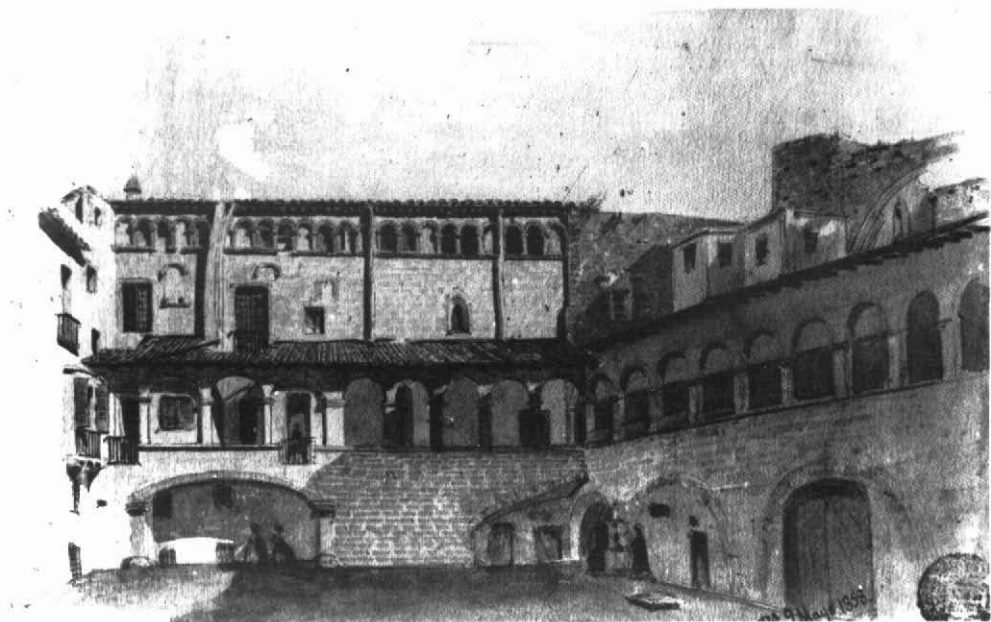
La primera intervenció de l'Acadèmia en els treballs del Palau Reial Menor es troba ressenyada en el llibre d'actes de la sessió corresponent al 7 de maig de 1858. Llobet i Milà comunicaren que s'havien trobat "algunas antigüedades en el derribo del antiguo" Palau, i es prengué la determinació de comissionar Llobet per a

149. D'aquest moment hi ha una pintura a l'oli de les ruïnes de l'antic Palau menor, obra de Ramon Martí Alsina, durant l'enderroc l'any 1859 (MNAC/MAM 10540).

150. P. HEREU, J.M. MONTANER i A. RAMON, "Sobre els processos d'urbanització i construcció a la zona del Palau Reial Menor de Barcelona" a *Història urbana del Pla de Barcelona, Actes del II Congrés d'Història del Pla de Barcelona (6 i 7 de desembre de 1985)*, vol. II, Barcelona 1990, pàgs. 145-165.

151. Aquestes làpides (IRC-IV 81, 144, 167 i 174) mai no ingressaren al Museu de l'Acadèmia.

152. S. MARINER, "Lápidas romanas en la casa nº 28 de la calle de Escipión (Putxet)", *Cuadernos de Arqueología e Historia de la Ciudad*, XIII (1969), pàgs. 42-50. També del sector del Puget era la làpida de Numisia Ursula existent en una torre situada a la cantonada dels carrers Saragossa i Matilde Díez, propietat d'Esteve Galofre, en relació a la qual havia ofert a l'Acadèmia la possibilitat de fer un buidat, així com diversos maons també romans. Sessió del 20 de març de 1880. En la secció de *Notícies de la Revista de Ciencias Históricas*, I (1880), pàgs. 111-112, s'informava que l'acadèmic José R. de Luanco havia ja presentat la còpia ja realitzada. Actualment han desaparegut tant la còpia com l'original (IRC-IV 196).

Pati central del Palau Reial Menor. Aquarel·la de Soler i Rovirosa (MHCB).

Enderroc del Palau Reial Menor (maig de 1858). Aquarel·la de Soler i Rovirosa (MHCB).

recollir-les. És aquesta la primera vegada que trobem Manuel Milà implicat en els assumptes del Museu des del seu ingrés a l'Acadèmia l'any 1845. A més de la seva dedicació a la literatura medieval s'interessà també per l'art i l'arqueologia i per la conservació dels monuments antics, un fet que es va manifestar en especial en la seva preocupació pel conjunt d'Olèrdola. En la següent sessió¹⁵³ aquest informava dels objectes que havien estat localitzats en el Palau, "los cuales verían trasladar cuanto antes al museo".¹⁵⁴ Probablement es tractava d'algunes inscripcions romanes i d'altres objectes no identificats, ja que no s'ha conservat l'informe de Llobet.

L'11 de febrer de 1859 hi ha un nou informe de Llobet donant diversos detalls, entre els quals la notícia que s'havien descobert "varias lápidas y otros objetos estimables de antigüedades entre las ruinas del Palau los cuales han sido hallados en los cimientos de la muralla antigua", i en relació als quals Llobet i Cortada ja havien pres la decisió de recollir-los i dipositar-los en el Museu. La darrera informació correspon a la sessió del 25 de febrer en la qual es fa constar que havien estat localitzades dues làpides més, així com un gran fragment de marbre que juntament amb els altres objectes també es traslladaria al Museu. Com en altres casos, a partir només de la documentació, sovint poc explícita, no és possible fer-se una idea prou clara de quines i quantes eren les peces localitzades. L'acta de la sessió del 31 de maig de 1861 recull la notícia que la Secció d'Antiguitats de l'Acadèmia havia optat aquell mateix any al premi concedit per la Diputació Provincial amb un treball que portava per títol *La descripción arqueológica de los objetos hallados en las excavaciones del Palau, precedida de una reseña histórica del edificio*. Malauradament, ni en l'arxiu de l'Acadèmia ni en el de la Diputació no hem trobat aquest treball, que de ben segur aclariria alguns aspectes de les obres realitzades i dels objectes trobats, entre els quals s'ha d'incloure el famós mosaic del circ localitzat l'abril de 1860 en el punt on s'aixequen les cases 9 i 10 del carrer Comtessa de Sobradiel i que fou cedit a la Diputació.

Una mica més avall de la muralla, en enderrocar-se l'any 1862 les dues torres del Portal del Regomir, va aparèixer en el costat esquerre una magnífica porta geminada monumental just darrere d'una de les torres i que durant molt temps havia estat identificada com a part del pòrtic d'un teatre, probablement per les dificultats que comportava la seva correcta ubicació i orientació. Aquesta porta monumental, que s'integrava en el mur de la primera muralla i que ha estat reproduïda en diverses ocasions,¹⁵⁵ era, segons sembla, la primera porta del sector del Regomir d'època d'August i ara, com les altres, fou també abatuda. Del

153. 28 de maig de 1858.

154. 11 de febrer de 1859.

155. En relació a aquesta porta vegeu O. GRANADOS, "Estructura urbana de la ciutat romana" a *Història de Barcelona*, vol. 1. *La ciutat antiga*, Barcelona 1991, pàgs. 164-165.

moment de la seva aparició es conserven diverses descripcions, entre les quals la que Carreras Candi¹⁵⁶ recull en el seu volum dedicat a la ciutat de Barcelona, tot i que la seva exacta orientació aquí no queda del tot clara:

En aquest any s'enderrocaren dues de les torres que constituïen lo portal del Regomir, darrerament conegudes per de Sant Christofol. Formant part del mateix mur, se posà al descobert un frontispici romà compost de dos archs o obertures rodones, ab pilastra istriada, de tosch capitell corinti al mitg y ampla cornisa, en qual vora superior y verticalment demunt la pilastra, s'hi veyá un capet ornamental, de lleó o d'home, de factura grollera. Per demunt de la cornisa s'alçaven hu o dos metres de paret, feta de petits carreus ajustats mólt regularment, oferint originalitat en la construcció. L'alçada d'aquest fragment era de vuyt metres, emperò faltant més de la meytat dels archs y la basamenta en que se apoyaren, es verisimil, que, la palnta estaria al menys tres metres en sota del sol actual.

On es pot veure realment la posició de la porta geminada en relació a les torres semicirculars posteriors és en un dibuix que porta la data del 19 de gener de 1862, que va ser enviat a Bonaventura Hernández Sanahuja a Tarragona per un amic.¹⁵⁷ En aquest dibuix s'observa clarament com la primera porta es troba exactament darrere de la torre de l'esquerra.

D'aquesta porta, que el picot no va perdonar, foren salvats per al Museu de l'Acadèmia només un fragment de cornisa amb un cap de lleó que feia les funcions de gàrgola (cat. 116) i un capitell corinti amb els quals en el Museu Arqueològic es va fer una recreació a grandària natural que, com el pòrtic anteriorment esmentat, ha estat actualment també retirada de l'exposició permanent.

Deu anys més tard, el 1872, en un sector proper al Palau Reial Menor, en la baixada de Viladecols, "que da espaldas a la plaza dicha de arrieros", quan es procedia a fer els fonaments de la nova casa de Josep Claramunt, es va desmuntar una part de la muralla de la qual s'extragueren diversos elements arquitectònics i escultòrics.

Se ha removido un fragmento de murallón que por aquel lado le servía de estribo, obra gigantesca formada de grandiosos pedruscos y sillares, entre los que han aparecido bellos frisos, jambajes y capiteles de labradas pilastras, y algunos trozos de estatuas y bajo-relieves, en los que se ve figurado el guerrero de airoso tonelete y el ciudadano de holgada toga.¹⁵⁸

El 4 de maig de 1872 el propietari, Josep Claramunt, va fer oferta de donació d'aquestes peces, puntualitzant que, en el cas que l'Acadèmia les acceptés, ell mateix s'encarregaria de fer-les arribar al Museu. En la sessió del 24 de maig es va comunicar als acadèmics que tots aquests elements escultòrics ja es trobaven en el Museu (un fragment d'un togat, un fragment d'una estàtua que en

156. E. CARRERAS Y CANDI, *Geografía General de Catalunya. La ciutat de Barcelona*, Barcelona, pàgs. 91-92.

157. Sobre aquest dibuix i altres referències a les observacions d'Hernández Sanahuja relatives a la porta del Regomir vegeu: A.-J. SOBERANAS i M.-J. MASSÓ, *Bibliografía impresa de B. Hernández Sanahuja*, Tarragona 1992, pàgs. 39-41. Aquest dibuix fou reproduït a A. DURAN I SANPERE, *Barcelona i la seva història*, vol. I, lám. 3.

158. J. PULGGARÍ, "Restos romanos", *La Ilustración Española y Americana*, año XVI, núm. XIX, Madrid 16 de maig de 1872, pàgs. 303-304.

aquellas orgías de muerte y de inmoralidad, que con tanto y disquisido esmero la generación presente, y las que por su manifiesta demencia exhibirá la posteridad de sanguinarios y delirantes folletos.

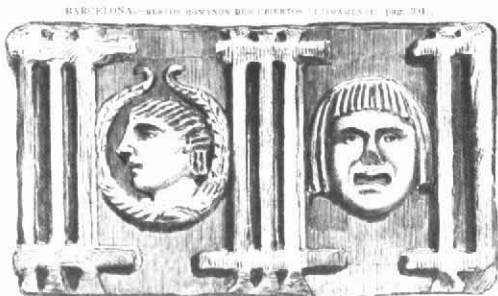
En cambio á los ilustres, que de buena fe se encuentran envueltos en el torbellino revolucionario, democrático sinceros, pero por lo general poco posturados, como no han llegado á comprender que la fatal doctrina puede derivar del error por los efectos que se le pretenden hacer producir, les advertimos la fatal de su ceguera. Si el patriotismo á su vez de las consecuencias que se derivan de los efectos indirectos no previene, que tarde ó temprano demuestran el verdadero fin propuesto, los ensayamos este fin en su sentido desdeñado. ¿Qué tipo es que modelos adoptamos para sobre ellos calar la religión de la República Española?... En qué modelo sacaremos las intenciones, concepciones que sirven en el candidato ideal de un ideal de una raza regeneradora?

Por de pronto, la educación de los presentes tiempos nos aleja de las costumbres de las edades antiguas, y las repúblicas de la Edad Media son desgraciadamente figuras de poca vida ó demasiado aristocráticas para que en ellas se busque el espejo que ha de reflejar unas aspiraciones robustas y democratizadas con tanta precisa congruencia, que dicen hemos alcanzado aspiraciones, además, en completa oposición con el espíritu dominante de las pocas edades.

Si avanzamos fuera nosotros, también pueden inspirarnos imitaciones dignas de la ilustración de nuestros días, el franco profetizado de un Comencillo, ni la inmensa fe atómica que se libran la Convención francesa, así pues, solo nos resta firmos en las instituciones republicanas vivientes en el siglo XIX, y partitaciones de las pequeñas repúblicas de San Marino, el Valle de Aostura y la Suiza, cuyas extensiones en algunos de ellas no llegan á la de muchas de nuestras provincias, sólo merece llamar la atención la grande y libremente república de los Estados Unidos de la América del Norte, pues los gobiernos republicanos de las Américas, antes españolas, son poco á propósito para alimentar ideas republicanas, ofreciéndonos estos desgraciados países, desgraciados por la ambición de los pretendientes, el degradante espectáculo de constantes guerras civiles, perpetua inseguridad personal y una incalculable incapacidad para constituirse, á pesar de los siglos que sobre ellos han pasado.

Si como siócar de algunos reformadores es el gobierno de la Unión Americana, y en su embargo, la mayor parte de los que se entusiasman al ponerle solo de esta República ni conocen sus estatutos, y si se les impusiese un libre albedrío, cambiarían al despotismo.

¿Que es en la brillante república de los Estados Unidos, más que una vasta casa de comercio en la que todo se sacrifica al éxito de sus empresas mercantiles, cuya antigüedad sólo parece consagrada á la exclusiva negación de hacer dinero?

Una república romana.

Gran familia, cuya idea propalada ante sí inclina en el abalar, y en la que en Política, cual hoy en un capitulo de la patria potestad, probablemente está, que reside en la presidencia, similitudes de respeto y de armonía, siempre que este, no lastimen sus intereses particulares, y rigiéndose cada uno de ellos,

sus relaciones y aumentar su comunidad, una asociación de cooperantes enlazados, á la que esta República en mucho se asemeja.

¿Son estos los elementos que han de hacer feliz á España?

Por nuestra parte no lo creemos, y aunque admiramos la bella y robusta figura de la república de los Estados Unidos, á pesar de los lunares que empañan el resplandor de su opulenta hermosura, tenemos el convencimiento de que el natural instinto halago del pueblo español nunca había de someterse á tan materiales exigencias.

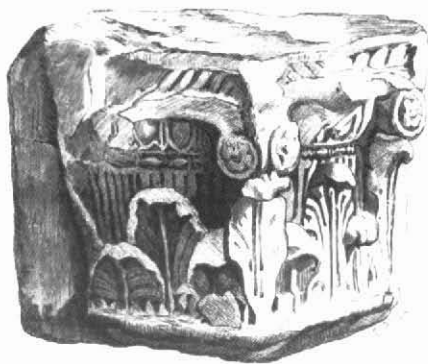
Nuestras instituciones políticas y sociales, animadas siempre por el espíritu del Cristianismo, han conservado, á pesar de las importaciones extranjeras, con el sello especial que á todo imprimen la idea divina, el carácter propio de una imaginación ardiente y llena de nobleza; reproducción, por sí sola no permite esta figura de los validos ramos del sol que nuestras tierras fecundiza, y de la belleza de un cielo azul puro y trasparente.

¿Aquí ocurre á nuestra mente la pregunta que nos ha de dirigir: ¿Es la República, humanamente, posible en España?

Por nosotros contesta los sucesos acaecidos después de la revolución de Setiembre. El estrepitoso caer de una dinastía secular hizo á todos creer que la planta republicana, cuya semilla importaron en nuestro suelo los furacanes revolucionarios del siglo pasado, había germinado al calor de esa sucesión de perturbamientos y agitaciones, de esa mezcla de despojos y de libertades que venimos atravesando desde algunos años, la planta había crecido, el fruto se sazonó y habían de caer del árbol de la libertad, putreficados por los vientos que la Francia del 48 y del 71 nos mandara.

Un momento también pudo concluirse la ilusión que por uno de esos sucedimientos, que arrancan las sociedades de la mortal soledad en que yace, causada de discordias intestinas, España reivindicara, republicana, el puesto que ántes, monárquica, había ocupado; pero la ilusión solo duró lo que había durado la combustión de un tronco, por el pueblo arrastrado á la hoguera, y con el humo de las últimas astillas del real solio, se desvanecieron todas estas risueñas esperanzas.

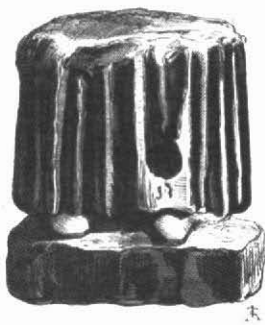
España siempre fué católica, y sus hojas no pueden ser traídas.

Capital corintio.

De corintio.

El corintio de setiembre.

De corintio.

aquest moment s'identificava com un guerrer, un capitell i dos fragments d'un fris amb mètopes) i que l'acadèmic Josep Puiggarí havia escrit una ressenya amb il·lustracions d'aquesta troballa en la revista *La Ilustración Española y Americana*. Resulta molt interessant el debat que s'endega en aquesta sessió relatiu a la titularitat d'aquestes peces, emmarcat en un conflicte sord entre l'Acadèmia i la Comissió. Finalment, però, aquestes obres figurarien en el Museu de Santa Àgata com a propietat d'aquella (cat. 82-83 i 109-112).

Sobre la importància dels treballs realitzats en la baixada de Viladecols, O. Granados recull una notícia publicada en el *Diari de Barcelona* el 22 d'agost de 1871 que constitueix la primera constatació de l'existència de la doble estructura de la muralla antiga "en el solar donde había el colegio del Sr. Carnicer Cornet",¹⁵⁹ notícia que, tot i la importància que pogués tenir en relació als estudis realitzats posteriorment de la muralla, va passar desapercebuda en aquells moments.¹⁶⁰

En relació als treballs realitzats en el carrer de Basea sembla poder deduir-se una doble intervenció. En primer lloc, Pi i Arimon assenyala que en la casa n° 11 era visible un fragment de la muralla i una torre quadrada, al peu de la qual es va fer una excavació per tal de poder-ne observar els fonaments, la tècnica constructiva i la veritable alçada. Segons les dades que aporta, és en la part del carrer que tocava a la plaça de l'Àngel on es du a terme l'exploració d'aquest sector de la muralla. Per la seva banda, Carreras Candi puntualitza que en aquest cas es tractava de dues torres, les corresponents a les lletres A i B de la planta general, que es troben lluny de la plaça de l'Àngel. Cal assenyalar que en aquest moment el carrer de Basea era molt més llarg i s'estenia amb alguns giravolts des de la plaça de l'Àngel fins el carrer de l'Argenteria. Posteriorment, les obres de l'anomenada Reforma amb l'obertura de la Via Laietana, el deixaren reduït al carreró que encara avui porta el mateix nom.¹⁶¹

Tot el conjunt d'edificis que en el seu moment havien constituït l'antic Palau Reial Major havia estat en diferents moments compartimentat i dedicat a diverses funcions.¹⁶² En perdre Barcelona la seva condició de cort a la fi del segle xv es produí una primera repartició del palau entre la Inquisició, l'Audiència reial i la Batllia general de Catalunya, amb les oficines del racional i l'arxiu. Per disposició de les corts de Montsó del 1547 la Generalitat va construir-hi un annex per a

159. Josep Claramunt va construir la casa en el terreny on havia estat el col·legi del Sr. Carnicer Cornet. O. GRANADOS, "Estructura urbana de la ciutat romana" a *Història de Barcelona*, vol. 1. *La ciutat antiga*, Barcelona 1991, pàg. 171.

160. En nombroses ocasions J. Oriol Granados ha destacat la importància de les dades publicades pel *Diari de Barcelona* per a entendre millor els treballs realitzats en aquesta època entorn de la muralla romana.

161. En relació al traçat del carrer Basea, vegeu A. VALLESCÀ, *Las calles de Barcelona desaparecidas*, vol. segon de la sèrie *Monografías Históricas de Barcelona*, Barcelona 1945, pàgs. 24-26, amb un interessant plànol dels carrers desapareguts en el sector de la Via Laietana entre les pàgs. 80 i 81.

162. A. Mª ADROER I TASIS, *El Palau Reial Major de Barcelona*, Barcelona 1978.

seu del Lloctinent i per a les sales de jurisdicció criminal de l'Audiència que va mutilar part de l'antic palau. Posteriorment, l'any 1718, les Clarisses instal·laren en el palau el seu convent en voler compensar-les de la pèrdua del seu antic convent quan es va construir la Ciutadella. Quedava inclosa en aquesta cessió, que va suposar una transformació total de l'estructura de l'antic Palau, la sala anomenada del Borboll,¹⁶³ on varen edificar l'església (1724), i les dependències que havien estat ocupades fins aquell moment per l'Audiència. Una altra part del Palau havia estat cedida a la Inquisició des de l'any 1487 i disposava d'un accés directe per una porta amb el seu escut encara visible. Finalment una darrera havia estat destinada a seu de l'Acadèmia de Medicina i Cirurgia. L'any 1828 el Reial Patrimoni va alienar el sector ocupat per aquestes darreres a particulars,¹⁶⁴ que construïren les cases que donaven al carrer de la Tapineria i a la baixada de la Canonja. Després dels fets de 1835, el convent de Santa Clara fou destinat a caserna i a oficines de la Inspecció de la Milícia Nacional. És en aquest moment que es va prendre la decisió de seguir enderrocant part de l'antic palau dels comtes i la part corresponent de la muralla. Tenint en compte les gestions ja efectuades per l'Acadèmia per tal d'obtenir objectes d'interès per al futur museu, el Batlle General del Reial Patrimoni de Catalunya va posar de forma interina a disposició d'aquesta, i fins que la Reina prengué una decisió definitiva, les làpides i els objectes¹⁶⁵ "que puedan hallarse" en el palau dels comtes, "llamado vulgarmente la Ynquisicion",¹⁶⁶ i que podien ser d'interès per a la història del principat de Catalunya.¹⁶⁷ El text de l'ofici, que porta la data del 31 d'octubre de 1837,¹⁶⁸ reproduïx la carta adreçada a l'empresari de l'enderroc, on s'assenyala que Joan Cortada, secretari de l'Acadèmia en aquell moment, està autoritzat per a fer tants reconeixements de les ruïnes com li sembli convenient. En el compliment d'aquesta tasca, a més de Joan Cortada, actuen com a comissionats Llobet i Pi. Per tal de vèncer les reticències dels empresaris i estimular-los a fer entrega de tots els objectes, s'estipula, a més, que se'ls pagarà el valor de l'objecte,¹⁶⁹ i Marià de Cabanes s'ofereix a pagar-ne el trasllat.¹⁷⁰ En un ofici posterior al cap superior polític, Josep Mª Cambronero, del 29 de novembre, l'Acadèmia posa

163. Coneguda també per "Tinell".

164. Tot i que el decret de la Reina Governadora d'abolició definitiva del Tribunal de la Inquisició porta la data del 15 de juliol de 1834, els fets posteriors al 9 de març de 1820, que comportaren la destrucció de la seu i dels arxius de la Inquisició, donaren el cop de gràcia a aquesta institució, que ja no es va refer mai més.

165. De fet, sembla que les troballes varen consistir quasi exclusivament en làpides romanes i algunes poques de medievals, ja que posteriorment només es fa referència a "la recolección de las lápidas antiguas".

166. En el curs de la sessió del 7 de novembre de 1837 es va llegir l'ofici del Batlle General del Real Patrimonio.

167. De fet, aquesta proposta es va fer extensiva a qualsevol enderroc que es realitzés a Barcelona. Ofici del Cap Superior Polític llegit en la sessió del 12 de desembre de 1837.

168. Arxiu de la RABLB 1-IV-3/5.

169. "Satisfaciéndoles en el acto el coste ó valor material de las piedras ó materias que sean."

170. Sessió del 21 de novembre de 1837.

novament èmfasi en la resistència que troba en els empresaris i en la importància que té la preservació d'aquests materials "en el Museo de antigüedades que está formando".¹⁷¹ En els llibres d'actes de les sessions es fa referència sovint a les activitats que la comissió encarregada de les obres del Palau portava a terme. A més, com que no ha estat possible consultar els textos de les memòries llegits en aquestes sessions, només es pot tenir una idea poc més que aproximada de la situació real, emmascarada enmig de tot un seguit de referències vagues, tant pel que fa a les dificultats que trobaven com a les mateixes activitats realitzades. A més, consta que l'Acadèmia, a instàncies de Llobet, es proposava portar a terme no només la recollida dels materials sinó també l'elaboració d'una memòria amb els plànols corresponents del tram de la muralla que s'estava enderrocant, "donde se anotarán las distancias de los macizos, el espesor de la muralla, el modo y forma de su construcción y lo demás que contribuyese á dar una idea del objeto de que se trataba".¹⁷² Aquest esforç s'emmarcava en el projecte elaborat l'any 1836 com a continuació de la tasca iniciada per Antoni Celles en el temple romà gràcies al suport de la Junta de Comerç i a instàncies del seu vocal Josep Marià de Cabanes. En aquesta segona etapa, que tenia com a objectiu l'aixecament del plànol complet de la muralla romana, hi estaven implicats els arquitectes Josep Oriol i Bernadet i Josep Oriol Mestres, a més de Pi i Arimon, els quals en diferents moments realitzaren excavacions en aquells punts on es feia més difícil fer el seguiment del seu traçat ("al pie de la torre de la bajada del Palao, en los almacenes de esta casa, en la señalada por el número 11 de la calle de Basea, y en el jardín del Monasterio de la Enseñanza").¹⁷³ El fet de poder observar i estudiar la muralla en aquest sector va constituir un pas endavant de considerable importància. Tot i això, no és possible fixar l'abast d'aquesta operació ni els resultats generals que s'obtingueren. Pi i Arimon aporta molt poques dades en les seves anotacions relatives als treballs realitzats i, tot i la importància que dona a les troballes epigràfiques, sembla minimitzar el seu nombre.¹⁷⁴

Com a contrapartida a les facilitats que el Real Patrimonio havia donat a l'Acadèmia, quan, cap a mitjan desembre de 1837, el Secretari de l'Acadèmia els va anunciar que ja s'havien recollit totes les làpides de l'antic palau dels comtes,

171. Arxiu de la RABLB. Fotocòpia de l'ofici en una carpeta sense n^o que porta escrit en llapis 28bis. La resposta del Cap Superior Polític a les demandes de l'Acadèmia oferint la seva col·laboració porta la data de l'11 de desembre. Arxiu de la RABLB, 1-IV-3/6 i 7.

172. Sessió del 21 de novembre de 1837.

173. A. A. PI I ARIMON, cit. supra, vol. I pàgs. 325-326. El plànol complet es troba en la pàg. 322 del vol. I.

174. Nota 21, pàg. 324, vol. I. "Al demoler las casas viejas de la calle de los Baños nuevos para construir las que hoy llevan los numeros 15, 16, 17 y 18, vióse que las paredes de sus espaldas no eran sino un trozo de muralla antigua, del que se sacaron algunas lapidas romanas. Cuatro ó mas de la misma especie aparecieron en el derribo del lienzo que subsistia en el edificio de la Inquisición, y no hace mucho que se encontró otra en el muro contiguo á la torre del arco de la bajada de los Leones."

el fiscal comissari, Miquel Antoni Martí, com era d'esperar, va reclamar una còpia del text de les inscripcions "para poder con más conocimiento de causa hacer presente a S.M. el objeto ó interés que tengan dichos monumentos".¹⁷⁵ Mentrestant Pi comunicava en la sessió del 19 de desembre que finalment totes les làpides ja estaven en l'edifici de l'Acadèmia i tornava a insistir en el fet que en un futur una comissió assenyalaria aquelles peces dignes d'ésser exposades.

En la primera relació feta per Pi l'any 1838 dels objectes que ja havien estat recollits en el convent de Sant Joan es mencionen "21 del propio tiempo" (és a dir inscripcions romanes) "que hizo aparecer el derribo de otro trozo de aquel muro que entrañaba el edificio de la Ynquisición". D'aquestes consta la localització segura en el sector del Palau Reial Major de sis (cat. 1-5 i 8) de les vuit ares que Titus Iulius Placidus va dedicar als déus i a les deesses, i que probablement s'integrarien en un conjunt més ampli de dotze ares dedicades a les dotze divinitats olímpiques, tal com ja va assenyalar Hübner.¹⁷⁶ A aquestes caldria afegir les (cat. 6-7) també dedicades per Titus Iulius Placidus la procedència de les quals no es coneix, però que podrien formar part de les inscripcions trobades en aquest punt de la muralla. Segons el manuscrit del canonge Ripoll, foren també localitzades el 1837 "en el Palacio de los Condes y después Inquisición" les inscripcions de Fabia Psyché (cat. 9), la de Fidelis (cat. 10), la d'un fill de Manius (cat. 11), la de Marcia Gratilla (cat. 12) i el fragment de Lucius Licinius (cat. 13). En darrer lloc podríem també incloure amb moltes reserves la inscripció de Galla (cat. 14) procedent de la torre n. 8 prop de la baixada de la Canonja. En conjunt, encara un nombre insuficient per a completar les vint-i-una inscripcions esmentades en el catàleg que, sens dubte, caldria buscar dins el grup de les de procedència desconeguda.

D'aquest mateix sector i localitzades en aquest mateix moment són la làpida romana "que existe empotrada casi al nivel de la calle en la casa que la Comunidad posee en la bajada de Santa Clara",¹⁷⁷ probablement la de Cornelia Secundina i que no es va recollir l'any 1838, ja que no figura en el catàleg de 1888,¹⁷⁸ i la de Lucius Valerius Matruus o Maternus (IRC-IV 218) trobada l'any 1837 i extraviada després, com va passar també amb el fragment IRC-IV 284. Posteriorment es va recuperar una nova inscripció romana en el curs d'una excavació

175. Arxiu de la RABLB, 1-IV-3/8.

176. IRC-IV, pàg. 61.

177. Del 17 de maig de 1838 és l'ofici adreçat per Joan Cortada a l'Abadessa del monestir de Santa Clara demanant-li aquesta làpida romana i la seva resposta afirmativa porta la data del 22 de maig. Arxiu de la RABLB, Fotocòpia en la carpeta 28bis.

178. Ni més endavant, quan l'any 1870 la Comissió va sol·licitar a l'Administració d'Hisenda que exigís als compradors de la casa n.º 2 de la baixada de Santa Clara la cessió de la làpida romana "que había empotrada junto al arco llamado de Fivaller, en la puerta de una escalerilla", J. GRAHIT y GRAU, *Comisión de Monumentos Históricos y Artísticos de la Provincia de Barcelona. Memoria de la labor realizada por la misma en su primer siglo de existencia (1844-1944)*, Barcelona 1947, pàg. 80.

l'any 1847 davant l'església de Santa Clara,¹⁷⁹ no identificada, i una darrera l'any 1849 vora el mur de Santa Àgata, en les excavacions que es feren per a fondre una campana per a la Catedral de Barcelona (cat. 26).

Però no tot eren inscripcions romanes. De l'any 1851 hi ha una notícia d'un fragment de làpida hebrea extret d'una paret interior del monestir de Santa Clara¹⁸⁰ que no hem pogut identificar amb seguretat amb cap de les inscripcions hebrees recollides per l'Acadèmia.¹⁸¹ D'altra banda, i en la relació de Pi de 1838 s'esmenten "6 capiteles de piedra común del país correspondientes a otras tantas pilastras, hallados en el derribo de la Ynquisicion cedidos a la Academia por el Sr. Administrador del Real Patrimonio", sense indicació del punt en el qual havien estat trobats ni a l'època a la qual corresponien,¹⁸² mentre que en el catàleg de 1888 hi ha tres llandes referenciades (cat. 196-198) amb la divisa PAINE POUR IOIE del conestable Pere de Portugal, de les quals només de la primera hi ha constància de la seva pertinença al Palau Reial Major.¹⁸³

2.2.5 Salvament d'objectes d'esglésies, convents i monestirs de Barcelona

La relació d'esglésies i convents que configuren aquest capítol respon a un intent de reunir totes aquelles intervencions puntuals de l'Acadèmia en aquells edificis a punt de ser enderrocats o transformats dels quals calia recuperar al més ràpidament possible alguns dels seus elements estructurals o algunes obres i objectes d'interès mereixedors de ser conservats. La major part d'aquestes intervencions es realitzaren l'any 1844, un moment de gran activitat per a l'Acadèmia i que coincideix amb l'obertura del Museu. Només aquelles que es portaren a terme a Sant Jaume, a Santa Maria de Montsió, a Sant Gaietà i als caputxins de la Plaça Reial corresponen a altres moments relativament propers en el temps. D'altra banda, hem dedicat un capítol als Estudis Generals, únic edifici civil dins aquest apartat. Les darreres etapes de molts d'aquests monuments, avui desapareguts, apareixen ben documentades en l'arxiu de la Comissió de Monuments a la qual pertanyien alguns dels acadèmics de la dc Bones Lletres.

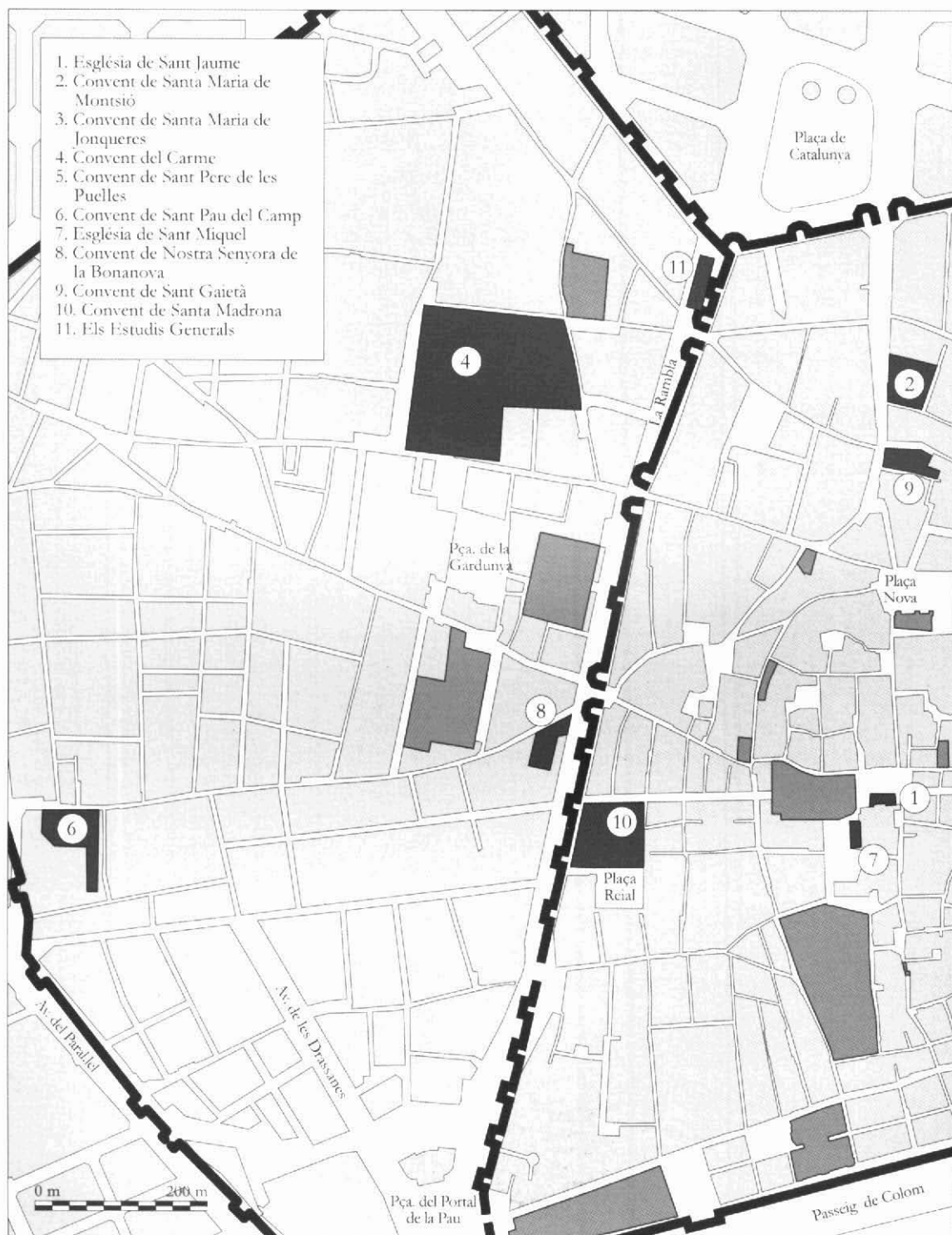
179. Sessió del 10 de desembre de 1847.

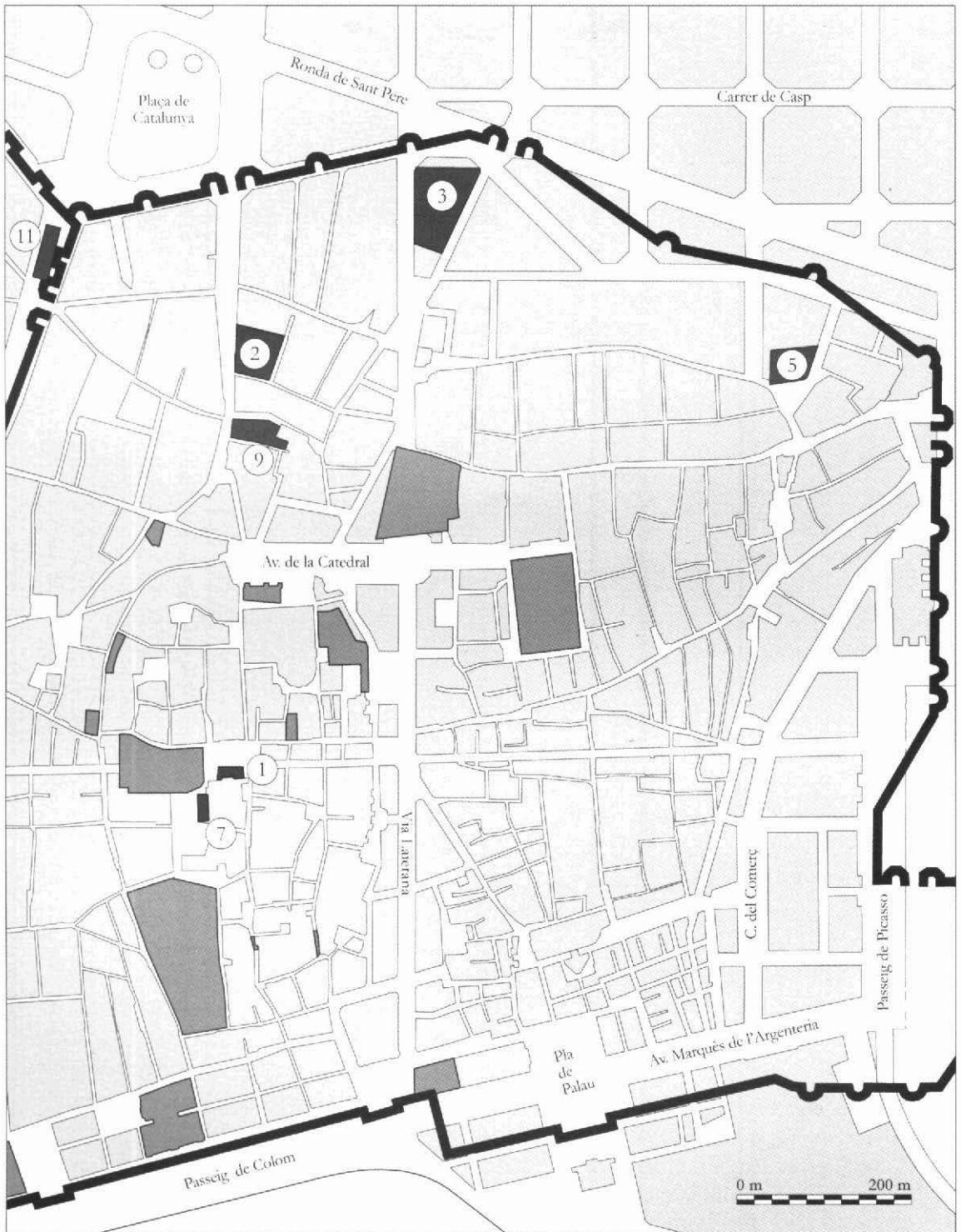
180. Sessió de l'1 de maig de 1851.

181. En la pàg. 216 del catàleg d'Elias de Molins hi ha un breu capítol dedicat a l'epigrafia hebrea on es recull una petita col·lecció de làpides, vuit de les quals eren de l'Acadèmia. El fragment de Santa Clara pot correspondre a les n° 1251 o 1252 d'aquest catàleg (cat. 325-326). Cf. J. CASANOVAS, *Las inscripciones funerarias hebraicas medievales de España*, Turnhout (Bèlgica) 2004. La part dedicada a Barcelona correspon a les pàgs. 29-79.

182. Podria tractar-se d'alguns dels capitells sense indicació de procedència compresos entre els números de catàleg 74 i 81 en el cas de que es tractés de capitells antics o els que porten els números 252-258 si es tracta d'elements medievals.

183. En el catàleg manuscrit de 1880 de Manjarrés i Elias de Molins, en la fitxa corresponent a la llinda cat. 196 es comenta que "de ella se encuentra un ejemplar igual en la escalera de dicho palacio en la parte del edificio que hoy ocupa el Archivo de la Corona de Aragón", que podria correspondre als números 197 o 198.

Reconstrucció del pòrtic de l'església de Sant Jaume (Acadèmia).

2.2.5.1 Sant Jaume

Citada ja a finals del segle x, a mitjan segle xi consta ja com a parròquia. De la seva fàbrica destacava com a element més conegut el seu famós pòrtic constituït per cinc arcs en la seva façana principal i dos en el lateral del carrer Ciutat, tal com es pot veure en part en el dibuix atribuït a François Ligier fet amb motiu de la preparació de l'edició del *Voyage d'Alexandre de Laborde*. Se'n feia especial menció pel fet que havia estat costejat per la ciutat l'any 1388 i perquè era el lloc de reunió del Consell municipal.

L'església de Sant Jaume fou enderrocada l'any 1823 amb el propòsit d'eixamplar la plaça, que fins aquell moment ocupava només un petit espai delimitat per la font adossada a la casa del veguer, el porxo i el fossar de Sant Jaume, així com els extrems dels carrers de la Llibreteria, Paradís, Bisbe i el de les Escrivanies públiques que hi desembocaven. En conjunt, era una petita part de la plaça tal com la coneixem avui. El cos central d'aquesta estava ocupat en aquell moment per l'església de Sant Jaume amb el seu fossar annex, la casa de la Batllia General i el fossar vell de Sant Miquel. Tots aquests elements desaparegueren al mateix temps que l'església. En el moment de l'enderroc s'aixecaren veus que demanaven com a mínim la recuperació dels elements del seu porxo per a reconstruir-los en un altre lloc, atès que no havia estat possible la conservació de les pintures

de Francesc Tramulles que decoraven les seves voltes.¹⁸⁴ Entre aquestes veus hi havia la d'Elias de Molins, profundament desenganyat de poder tornar mai a reconstruir el pòrtic en un altre lloc: "Los despojos yacen semirotos sin que puedan volver á servir, quando la mayor parte se hubieran podido conservar, numeradas las piedras, para volverlos á colocar en otro sitio."

D'aquest conjunt format per l'església i el pòrtic es conservaren finalment només la làpida funerària de marbre d'Esteve de Puig (cat. 182), que "estaba colocada en una de las paredes interiores de la iglesia [...] sobre la pila del agua bendita, al entrar a mano izquierda", que havia estat recuperada per Antoni Elias i Sicardo i lliurada al Museu de l'Acadèmia pel seu fill Antoni Elias i Salvador, i una sèrie formada per quatre capitells del pòrtic (cat. 183-186). Amb aquests i amb altres elements que imitaven els antics es va fer una reconstrucció de quatre dels arcs en la sala XXIV de la nova instal·lació del 1934 del Museu d'Art de Catalunya a Montjuïc. La làpida va ser objecte d'una acurada descripció feta per Pi i Arimon que fou llegida en la sessió del 31 de març de 1837¹⁸⁵ i que incloïa una transcripció i una traducció amb diversos comentaris relatius a la paleografia del text.

2.2.5.2 *Santa Maria de Montsió*

Aquest convent de monges dominiques havia estat fundat el 1347 per voluntat de la infanta Maria, filla de Jaume II, i de la esposa d'aquest, Blanca de Nàpols. Després de diverses instal·lacions, primer en el sector del Portal de Jonqueres, després en unes cases prop del Palau Reial menor i més tard en un nou assentament al peu de Montjuïc, ocuparen finalment un convent que donava a la plaça de Santa Anna, ara anomenat Montsió, que havien abandonat els frares de la Penitència en ser extingit el seu orde.

Quan Pròsper de Bofarull, en nom de l'Acadèmia, va adreçar un ofici el 17 de setembre de 1838 al cap superior polític de la Província, Josep M. Cambronero, demanant autorització per poder recollir "dos lápidas, un sepulcro y un bajo relieve todo antiguo que se hallan empotrados en la pared de los claustros del exconvento de Montesión", les monges ja no l'habitaven, ja que, temoroses de nous avalots, havien traslladat la seva residència a un altre lloc, iniciant novament un èxode que no va finalitzar fins a la seva reinstal·lació en el seu antic convent, ara traslladat pedra a pedra a un nou indret a la Rambla de Catalunya. En el moment en el qual l'Acadèmia va fer la seva petició, l'exconvent servia com a teatre, funció a la qual fou destinat entre 1838 i 1846, i es constituí en aquest mateix lloc el Liceu d'Isabel II, on va romandre fins al seu trasllat a la nova seu on abans s'aixecava el convent de Trinitaris de Nostra Senyora de la Bonanova a la

184. Notícia d'El Europeo del 21 de desembre de 1823 recollida per F. QUILEZ, cit. supra, pàgs. 35-36.

185. Arxiu de la RABLB, Lligall 15, núm. 40.

Urnafossari de Fra Francesc Botella del convent de Santa Maria de Montsió (Acadèmia).

Rambla. La resposta afirmativa, el 13 d'octubre,¹⁸⁶ del Cap Superior Polític, que a més es congratulava de poder ser útil a l'Acadèmia en el seu projecte de formar un museu, és el punt de partida de la creació d'una comissió formada per Cortada i Pi, encarregats de recollir aquestes obres. El cap polític només demanava que se li fes saber el resultat de l'operació i que no restessin els forats visibles en els murs un cop retirades les obres. El fet que totes les obres seleccionades formessin part del claustre responia a l'alarma que s'havia suscitat quan es va tenir notícia que estava previst el seu enderroc. El cert és, però, que d'aquell conjunt format per quatre elements en el catàleg de 1888 només n'hi ha un, l'ossari de Fra Francesc Botella (cat. 168). Sabem, d'altra banda, que hi havia una làpida també relacionada amb el prior Fra Francesc Botella, "que ignoramos en dónde se halla", i un baix relleu del qual no sabem res. Hi ha un intent de justificar aquestes absències amb l'argument que, a partir de 1835, desocupat el convent, varen desaparèixer diverses obres i que la relació d'aquestes peces que tenia l'Acadèmia havia estat redactada ja feia uns anys.

¹⁸⁶ Arxiu de la RABLB, 1-IV-3/17.

Estàtua de sant Jaume pelegrí del convent de Jonqueres (Acadèmia).

2.2.5.3 *Santa Maria de Jonquieres*

Les monges, originàriament benedictines, s'instal·laren dins el nou recinte de la ciutat l'any 1293 i hi restaren fins a la seva extinció en el segle XIX, ja incloses en l'orde de Sant Jaume de l'Espasa. A partir de 1835 el convent havia ja estat destinat a usos militars i a Casa de Correcció (1856).

El monestir ocupava l'espai entre els carrers Jonquieres,¹⁸⁷ Torrent de Jonquieres, que seguia una orientació semblant a la de la futura Via Laietana, i placeta de Jonquieres, tot limitant al nord amb el baluard del mateix nom que s'aixecava on actualment hi ha la plaça d'Urquinaona. Sobre la porta d'entrada al monestir que donava a la placeta, lloc de confluència del torrent i del carrer que portava al portal de Jonquieres, hi havia una estàtua de sant Jaume, obra d'autor anònim de la segona meitat del segle XVI (cat. 180), que va romandre en aquest mateix lloc fins l'any 1843, quan l'Ajuntament la va cedir a l'Acadèmia per al seu Museu. En l'arxiu de l'Acadèmia no hem trobat dades d'aquesta cessió i només en sabem alguna cosa perquè Eliàs de Molins la menciona en el seu catàleg.¹⁸⁸ És l'únic element procedent d'aquest convent que recull l'Acadèmia.

La Comissió de Monuments havia elaborat l'any 1867 una memòria amb dibuixos i plànols fets per Manjarrés i Mestres per tal de salvar el convent, en aquell moment Hospital Militar, "uno de los raros y más puros modelos de la arquitectura de los siglos XIII-XIV de Barcelona", amenaçat per les obres de la Reforma.¹⁸⁹ Tanmateix, tot i que una part de les dependències conventuals foren enderrocades l'any 1868,¹⁹⁰ l'església i el claustre foren traslladats, sota la direcció del mestre Jeroni Granell, al seu nou emplaçament al carrer d'Aragó el 1871 i el 1888 respectivament.¹⁹¹

2.2.5.4 *Convent del Carme*

Aquest convent de carmelites calçats, la construcció del qual s'havia iniciat a finals del segle XIII, molt poc després de la seva instal·lació a Barcelona l'any 1291, havia resultat molt afectat a conseqüència de l'incendi del 25 de juliol de 1835. En l'avalot foren destruïts retaules, imatges, pintures, la decoració pictòrica del temple, de la sagristia, del claustre i d'altres dependències, i restà intacta l'estructura d'ambdós claustres. Fou afectat posteriorment per diverses intervencions parcials i habilitat primer com a caserna i més tard, des de 1841, com a seu

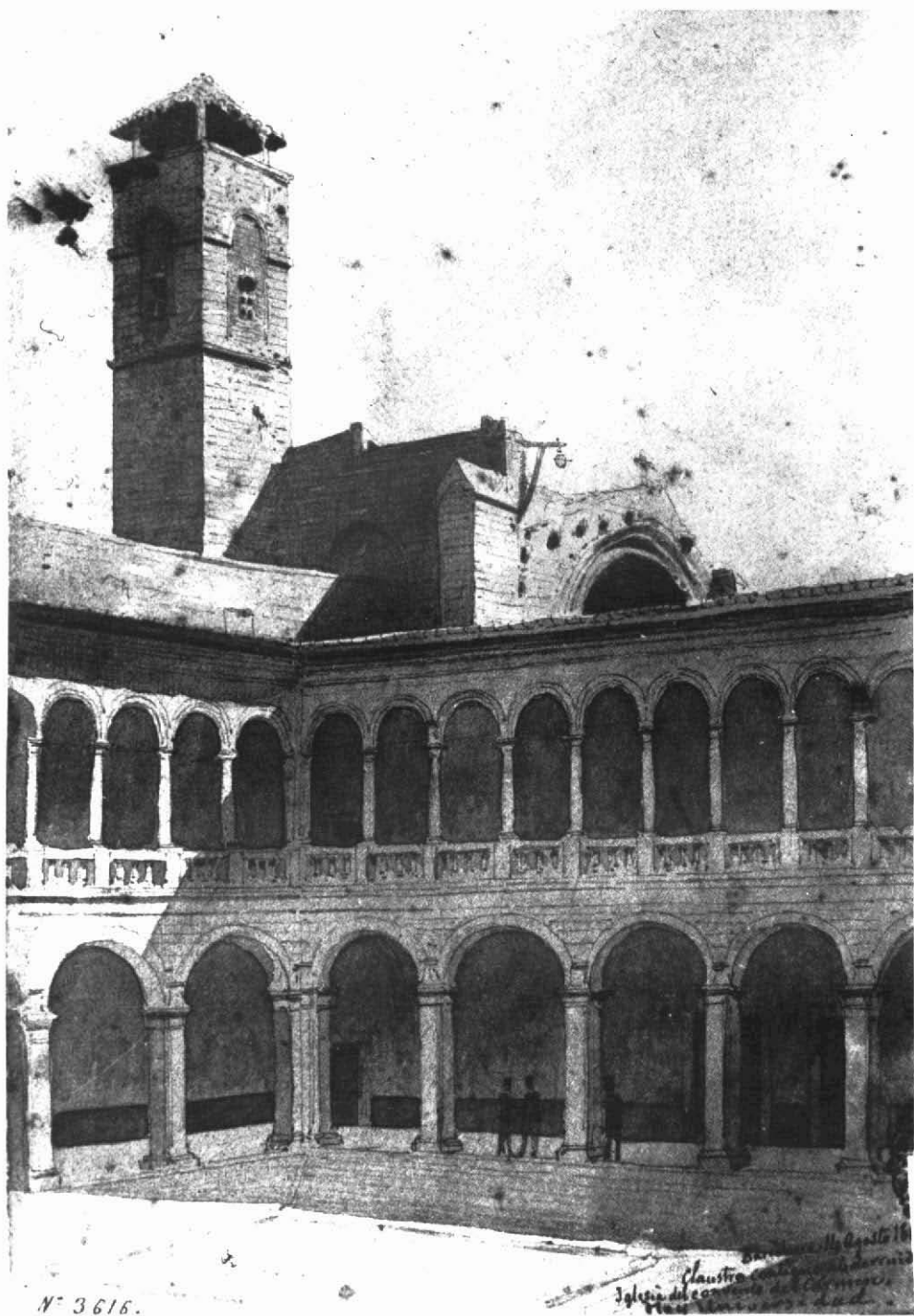
187. Aquest carrer es va convertir en un carreró sense sortida en el segle XVI.

188. ELIÀS DE MOLINS, *Catàleg...*, pàg. 236.

189. Arxiu de la R.A.H., CAB/9/7946/10(1).

190. M. Mercè COSTA I PARETAS, *El món de les dames de Jonquieres*, Lleida 2005, pàg. 106.

191. Sobre el trasllat i la seva reconstrucció vegeu J. BASSEGODA I NONELL, "El monestir de Jonquieres i la parròquia de la Puríssima Concepció" a *La parròquia de la Puríssima Concepció en el seu 125è aniversari*, Barcelona 1997, pàgs. 23-30.

Claustre del convent del Carme (1869). Aquarel·la de Soler i Rovirosa (AHCB).

Làpida commemorativa de la construcció de la capella de Sant Miquel del convent del Carme (1381) (MHCB).

de la Universitat¹⁹² fins al seu enderroc definitiu l'any 1875, un any després de la finalització de les obres del nou edifici de la plaça Universitat. La intervenció de l'Acadèmia en relació al convent del Carme és molt puntual, i se centrà en la recuperació d'una imatge de la Verge i d'un sepulcre que havia demanat a la Universitat Literària el 16 de març de 1844. Yáñez, vicerector d'aquesta va respondre positivament el 31 de març de 1844, després d'haver presentat en la reunió del claustre la petició de l'Acadèmia sobre el lliurament a aquesta de "la estatua de la Virgen colocada sobre la puerta que fue de la Yglesia del Carmen, sintiendo no poder hacer igual cesión del sepulcro que existe entre los escombros del mismo templo por no ser de propiedad suya. No obstante para precaver la ruina del espresado sepulcro, si esa Academia se encargase de él en calidad de depósito y saliese responsable de entregarle a los propietarios cuando se presenten, no habrá por mi parte ningun ostáculo á que se traslade al mencionado Museo".¹⁹³

192. J. BASSÉGODA, "Traslado de la puerta gótica del convento del Carmen de Barcelona" a *Academia* 77 (1993), pàg. 149.

193. Arxiu de la RABLB, 1-IV-3/30.

Estàtua de sant Eloi del convent del Carme (Acadèmia).

Els objectes que finalment va recollir l'Acadèmia, i que com a propietat d'aquesta figuraren en el catàleg de 1888, foren un dosseret d'una escultura (cat. 192), la ja esmentada imatge de marbre de la Mare de Déu amb el Nen (cat. 191), la làpida fundacional de la capella de Sant Miquel de la confraria dels Carnissers de 1381 (cat. 190) i l'estàtua de Sant Eloi del gremi de ferrers i serrallers de Barcelona (cat. 193).¹⁹⁴ Ni en la relació de 1844 ni en la posterior de 1875 figura cap sepulcre, fet per la resta estrany, per la qual cosa no és possible identificar el que s'esmenta en l'ofici de l'Acadèmia. La resta dels nombrosíssims elements arquitectònics del Carme ingressaren al Museu l'any 1875, l'any de l'enderroc, cedits a la Comissió per Joan Buxareu, a mans del qual havia passat el convent.¹⁹⁵

2.2.5.5 Sant Pere de les Puelles

En la memòria de Joan Cortada presentada en la sessió acadèmica del 30 de març de 1844 s'especificava que “en el monasterio de San Pedro, transformado hoy en presidio, hay también algun sepulcro y lápida. El Sr. Jefe Político puede mandar su entrega, y si alguno de los S.S. Académicos tuviese relaciones con dicho caballero podría presentarle el oficio que el Sr. Secretario tiene ya redactado”.

La transformació de Sant Pere de les Puelles en presidi era un fet recent. Uns anys abans, exactament des del 1833, l'anomenat *Presidio Correccional* es trobava en la Ciutadella sota administració militar. El descontentament de l'estament militar, que no volia ocupar-se d'una institució que considerava aliena, va motivar el seu trasllat l'any 1842 al monestir de Sant Pere i prengué dos anys més tard la denominació de *Presidio Peninsular*, segons fixava la R.O. de 5 de setembre de 1844.¹⁹⁶ En fou director un acadèmic de Bones Lletres, el coronel Antoni Puig i Lucà. La realització de reformes en el claustre per a adaptar-lo a la seva nova funció feia necessària la conservació d'alguns dels seus elements, la naturalesa dels quals desconeixem. Sabem, però, que l'11 d'abril de 1844 l'Acadèmia s'adreçava al cap superior polític, Francesc de Paula Lillo, reclamant-li la recuperació de diversos “objetos históricos-artísticos” en relació als quals calia comprovar si es trobaven encara en aquest lloc. La resposta d'aquest no es va fer esperar i el 19 d'abril donava les ordres per tal que el comandant de la plaça permetés l'entrada de la comissió de l'Acadèmia “en el Establecimiento”, tal com se li havia demanat.¹⁹⁷ Els objectes reclamats eren un baix relleu i un bust d'àngel i el 21

194. Sobre si es tracta realment d'un sant Eloi i sobre les seves vicissituds històriques vegeu P. BESERAN, “Algunes escultures barcelonines del Convent del Carme a la fi del segle XIV” a *D'Art* 16 (1990), pàgs. 54-55.

195. En el Museu de Santa Àgata ingressaren també altres peces procedents del convent del Carme cedides per la Societat Catalana General de Crèdit i d'altres donants el nom dels quals no s'especifica en el catàleg de 1888. D'altra banda, hi ha també alguns elements arquitectònics del Carme en el Museu Santacana de Martorell.

196. A. A. PI I ARIMON, cit. supra, vol. I, pàg. 638.

197. Arxiu de la RABLB, I-IV-3/33.

de juny es va autoritzar l'Acadèmia perquè els retirés “siempre que su extraccion no cause daño al edificio”.¹⁹⁸ La imprecisió de les dades referides als objectes i el fet que en el catàleg de 1888 no es recull cap element procedent de Sant Pere de les Puelles propietat de l'Acadèmia,¹⁹⁹ ens fa pensar que o bé no es recolliren per raons que desconexem o també formen part del nombrós grup de peces de procedència desconeguda.

2.2.5.6 Sant Pau del Camp

Fruit de l'acord pres el 25 de setembre de 1835 i a conseqüència de l'exclausuració, l'església fou requalificada com a Parròquia de Sant Pau, mentre que la resta del monestir fou transformat com a caserna d'infanteria, o destinat a altres usos. La declaració de monument nacional de l'església, del claustre i de la sala capitular el 18 de juliol de 1879, gràcies a l'esforç de l'Associació d'Excursions Catalana i de Víctor Balaguer, va impedir la seva degradació i féu possible endegar la seva restauració i consolidació, que no es va donar per enllestida fins molts anys més tard. Tanmateix la reintegració del claustre a l'església no es va produir fins a l'any 1908.

Un any abans que l'Estat es fes càrrec del monestir i del claustre per a destinar-lo a caserna, el 17 de juny de 1844 des d'Intendencia de la Província de Barcelona i a petició de l'Acadèmia es va fer saber que no hi havia inconvenient que procedís al trasllat al Museu de “las lapidas, sepulcros y otros objetos antiguos que ecsisten en el suprimido Monasterio de San Pablo del Campo de esta Capital”, amb la condició, com en altres casos, que “se tomen las debidas precauciones para no perjudicar el edificio”. En aquest sentit l'Acadèmia s'havia de fer càrrec de deixar en condicions els buits i forats que l'extracció d'aquests objectes pogués provocar.²⁰⁰ Amb una rapidesa inusual en aquest tipus de gestions, el 8 de juliol de 1844 Manuel Cavia, des del Gobierno Militar de la Plaza y Distrito de Barcelona y Comandancia General de su Provincia, va donar les ordres oportunes per tal que no es possessin impediments als comissionats de l'Acadèmia en la seva tasca de recollir “los objetos anticuarios que encierra el ex-convento de San Pablo”²⁰¹ i aquesta va actuar immediatament. Els objectes escollits foren cinc làpides (cat. 170-174) i quatre urnes ossaris (cat. 175-176²⁰²), totes elles, excepte una, procedents del claustre, la seva ubicació en el qual s'indica amb detall en el

198. Arxiu de la RABLB, 1-IV-3/44bis.

199. Els elements del claustre que es recuperaren de l'enderroc de l'any 1873 foren traslladats al Museu per la Comissió de Monuments, una part dels quals s'exposen actualment al MNAC.

200. Arxiu de la RABLB, 1-IV-3/43.

201. Arxiu de la RABLB, 1-IV-3/46.

202. Dues de les urnes foren retornades poc temps després i per aquesta raó no figuren en el catàleg general.

manuscrit de Capmany. D'altra banda no resulten clares les raons per a limitar-se a aquests.

Dues de les urnes corresponien a Berenguer de Bell-lloc († 1279) i a Guillem de Bell-lloc († 1307), del llinatge dels promotors de la segona fundació del monestir, Geribert Guitard i Rotlendis,²⁰³ i juntament amb les altres passaren al Museu de l'Acadèmia, que disposava a l'efecte d'un títol justificatiu de propietat. Uns quants anys més tard, el 1855, el Sr. Joaquim de Mercader va presentar recurs a l'Acadèmia per tal que li fossin lliurades les dues urnes dels seus avantpassats, com havia demostrat. Atès que l'Acadèmia havia extraviat el títol de propietat i que no veia viable seguir disposant dels ossaris, va decidir lliurar-los al reclamant i seguir la recerca per tal de trobar els títols.²⁰⁴ Després de diverses vicissituds, ambdós sepulcres foren retornats al seu lloc originari del claustre de Sant Pau.

En el catàleg de 1888 es cita també una urna sepulcral propietat de l'Acadèmia de Bones Lletres procedent de Sant Pau del Camp, pertanyent a un membre desconegut de la família Olzinelles, l'escut de la qual porta reproduït en la coberta i en un dels laterals (cat. 177).

2.2.5.7 Església de Sant Miquel

Fruit de les transformacions que es portaren a terme a conseqüència de l'acord del 25 de setembre de 1835, aquesta església va perdre el seu caràcter de parroquial i fou substituïda com a tal per l'església de la Mercè, tot restant com a capella de l'Ajuntament.²⁰⁵ Dins aquest mateix procés de canvis l'església de la Santíssima Trinitat fou declarada parroquial de Sant Jaume Apòstol.²⁰⁶ D'aquesta església, una de les més antigues de Barcelona, es coneixien diverses obres artístiques de diversa entitat i de molt variable cronologia. L'element més conegut i del qual més s'havia parlat era el famós mosaic antic de tema marí que formava part d'un conjunt termal construït a principis del segle II d. C. i que constituïa el paviment de l'església. Hi havia també un mosaic cosmatesc importat d'Itàlia, que havia estat reutilitzat davant l'altar, diversos elements arquitectònics medievals (un capitell adossat, un permòdol amb representació d'un àngel i una clau de volta), la làpida funerària d'Arnau de Gual i fragments de dues altres, les urnes/ossaris de Berenguer de Puig i la de Maria, esposa de Nicolau Samars, més una no identificada, vuit figures i dos caps del famós grup de la dormició de la Verge, obra en alabastre de Damià Forment i del seu taller, i finalment un frontal d'una font que hi havia a la sagristia amb representació d'un àngel (cat. 188). Certament,

203. A. PLADEVALL, "La història" a J. VICUÉ, *El monestir romànic de Sant Pau del Camp*, Barcelona 1974, pàgs. 24-27.

204. Sessió del 26 d'abril de 1856.

205. A. A. PI I ARIMON, cit. supra, vol. I, pàg. 497.

206. A.A. PI I ARIMON, cit. supra, vol. I, pàg. 499.

Façana principal de l'església de Sant Miquel (Col.l. particular).

Frontal de font de la sagristia de l'església de Sant Miquel (Acadèmia).

de totes aquestes obres l'Acadèmia en tenia notícia i havia iniciat els tràmits per a incorporar-ne algunes al Museu. Així ho feia saber Pròsper de Bofarull, President de l'Acadèmia, al Bisbe de Barcelona en un ofici del 27 de març de 1844 del qual no tenim còpia i per tant no sabem quins eren exactament els objectes reclamats. Tampoc en la resposta del Bisbe del 8 de maig hi ha cap dada, ja que, havent-li comunicat que no veia cap inconvenient a la cessió de les obres, es limita a esmentar sense donar més detalls "la lápida romana y otras antigüedades historico artisticas que existen en el antiguo templo de San Miguel Arcángel de

esta ciudad. [...] reservándose aun por medio de una relación circunstanciada el derecho de propiedad a los que con el tiempo justificasen tenerle; insiguiendo lo indicado por V.S. en la comunicación arriba mencionada” (27 de març de 1844). Tot i això, l'Acadèmia només es va poder fer càrrec del frontal de la font amb la testa d'àngel i de la inscripció romana que encapçalava aquest darrer comunicat del Bisbe²⁰⁷ i de la qual es va fer una còpia que es va dipositar en l'església de Sant Miquel. Així sembla deduir-se del rebut signat l'11 de setembre de 1847 pel prevere Mariano Rodriguez com a encarregat de l'església de Sant Miquel conforme rep de Joan Cortada, “Director del Museo de antigüedades, una Pila de mármol con su coluna y pedestal correspondiente,²⁰⁸ y una lápida que es la traducción de otra lápida Romana que ambas son y pertenecen al indicado Templo, cuya lápida romana al presente queda depositada en el citado museo de su cargo”.²⁰⁹ De tota la resta de materials se'n va fer càrrec la Comissió de Monuments, tal com figura ressenyat en el catàleg de 1888.

L'església de Sant Miquel fou finalment enderrocada l'any 1869, dinou anys després de l'obertura dels carrers de Ferran i de Jaume I i només un any després que es prengué la decisió de l'enderroc per tal de construir el lateral de la façana nova de l'Ajuntament. Al llarg de tot aquest procés final l'Acadèmia assisteix simplement com a espectadora, encara que en alguns moments fa sentir la seva veu, clara mostra de la seva preocupació per evitar la seva destrucció, a favor de la conservació d'alguns dels seus elements²¹⁰ o simplement promovent la lectura i publicació de diversos treballs sobre aquest conjunt.

No resulta clar si s'ha d'incloure en aquest apartat la làpida de Gescafred de l'any 939 que, gràcies a les gestions de Llobet, fou cedida al Museu, tot i que no consta l'any de la cessió en la breu memòria²¹¹ que aquest li va dedicar, llegida el 20 de gener de 1837 i posteriorment publicada en les *Memorias* de l'Acadèmia.²¹²

207. Aquest pedestal, un dels nombrosos dedicats a Lucius Licinius Secundus, estava ubicat en la porta lateral anomenada del cementiri (IRC-IV 96) (MACB 7561) (E de M 1227).

208. La pila d'aigua beneita feia temps que formava part del Museu de l'Acadèmia, mentre que la pila baptismal havia estat cedida, com de fet corresponia, a l'església de la Mercè. Es tracta de la bellíssima pila tallada en un gran capitell de marbre del segle VI, actualment conservada en el Museu Arqueològic de Barcelona.

209. Arxiu de la RABLB, 1-1V-3/53.

210. Un any abans del seu enderroc definitiu, A. Balaguer i Merino va publicar en *Lo Gay Saber* de l'any 1868 unes *Novas históricas referents á la capella que fou de Sant Miquel Arcángel de la present ciutat*. Posteriorment, atès que durant unes obres s'havia destruït en part el mosaic que existia en el solar on s'aixecava l'església de Sant Miquel, l'acadèmic Francesc Maspons proposa demanar a l'Ajuntament que eviti la destrucció total d'aquest monument. Sessió del 17 de febrer de 1877. En la del 7 d'abril d'aquell mateix any Jacinto Díaz va procedir a la lectura d'unes “Breves consideraciones arqueológicas sobre la derruida capilla de San Miguel” i a continuació Josep Puiggarí va llegir també uns “Apuntes relativos al mosaico que existe en el solar en que aquella se levantaba”, que acompanyava d'un dibuix. Per a una idea de conjunt de les obres d'art que contenia aquesta petita església, de les quals l'Acadèmia només en va recollir una petita part, vegeu J. AINAUD, J. GUDIOL i F.P. VERRIÉ, *Catálogo Monumental de España. La ciudad de Barcelona*, Madrid 1947, pàgs. 181-183.

211. Arxiu de la RABLB, Lligall 5, núm. 7.

212. “Observaciones sobre una inscripción del siglo décimo encontrada en Barcelona, leídas á la Academia de Buenas Letras é Historia de la misma”, *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* II (1868), pàgs. 181-186.

Segons Elias de Molins, havia estat reaprofitada en l'escala de la procura del monestir de Sant Pau del Camp que es trobava en la plaça de Sant Miquel, per la qual cosa és probable que procedís del fossar veí (cat. 178). Un cas semblant és el de la làpida de Levanto (cat. 288), datada el 8 de juny de l'any 976, la qual, segons Montserrat Pagès,²¹³ també podria haver estat recollida en aquest mateix fossar, tot i que no disposem de cap notícia ni del moment ni del lloc on fou retrobada. També de la mateixa plaça de Sant Miquel procedeix un frontal de marbre d'una font del segle XVI localitzat el desembre de 1849 en enderrocar una casa (cat. 187). Es tracta d'un relleu amb nombrosos elements figuratius, entre els quals una testa de pantera, que constituïa el brollador, amb dos àngels als costats i diversos escuts envoltats d'elements vegetals, que no ens ha estat possible localitzar en cap dels fons lapidaris de la nostra ciutat.

2.2.5.8. Convent dels Trinitaris anomenat de Nostra Senyora de la Bonanova

Aquest convent de Trinitaris descalços s'alçava on avui hi ha el Teatre del Liceu. La seva primera església fou construïda els anys 1638-1639 i s'hi portaren a terme algunes reformes en el decurs d'aquell mateix segle. Al llarg de la seva breu existència va passar per diverses vicissituds alienes a la seva condició de convent. Magatzem de queviures entre 1808 i 1814 sota la dominació francesa, la seva església fou transformada entre 1820 i 1823 en Saló de la *Tertulia Patriòtica*. Malmès a conseqüència de l'incendi del 25 de juliol de 1835, fou enderrocat deu anys més tard per construir en el seu solar el nou Liceu d'Isabel II.

En el centre de la façana principal de l'església hi havia una fornícula amb un àngel amb hàbit trinitari, amb dues figures agenollades als seus peus (cat. 181), la de la dreta, molt malmesa, que simbolitzaven la redempció de captius, funció que amb tant d'esforç portava a terme l'Orde. En les dates prèvies a l'enderroc, l'Acadèmia es va proposar recuperar-la per al seu Museu i s'encarregà de les gestions Joan Cortada. Així en resposta a la petició que se li havia fet, el 6 de novembre de 1844, la Junta Directiva del Liceo Filarmónico Dramático Barcelonés de S.M. la Reyna Dª Isabel II va concedir a l'Acadèmia l'àngel amb hàbit trinitari i l'escut que es trobaven en la façana del convent, i es féu, a més, càrrec de les despeses del trasllat fins al Museu.²¹⁴ Segons Elias de Molins, l'àngel, obra catalana d'autor desconegut, "se apea en un grande escudo de armas de España" amb el qual constituïa un únic conjunt i per la qual cosa no es va integrar amb la resta d'escuts.²¹⁵

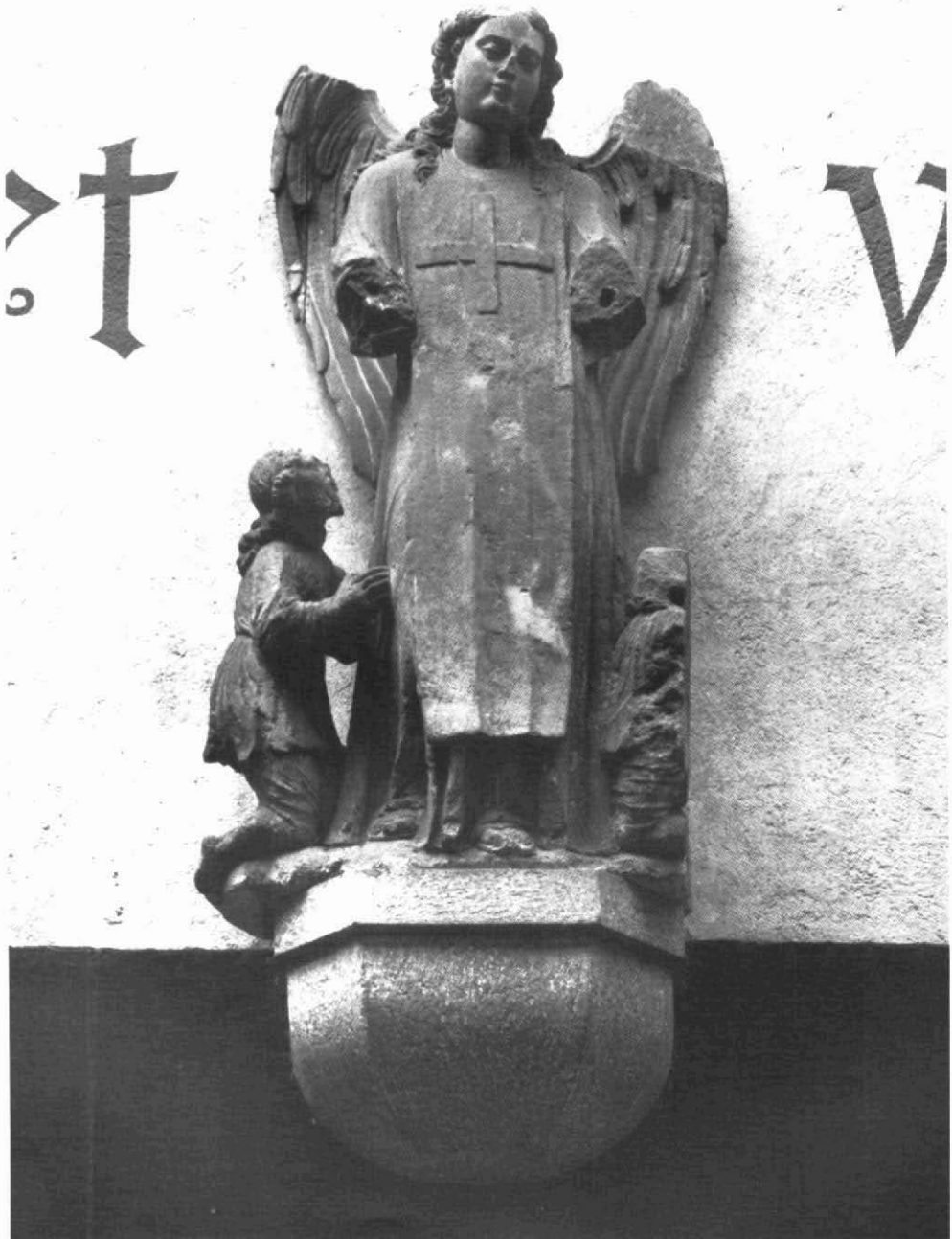
213. M. PAGÈS, "L'epitafi de Levanto erigit per Gomarellus el 976: una mitada a la Catalunya de l'època", *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics* (en premsa).

214. Arxiu de la RABLB, I-IV-3/51.

215. Fins ara instal·lat al castell de Montjuïc, properament retornarà al MNAC (RGMB 14838).

ΛΛVII

1403

Estàtua d'àngel Trinitari del convent de Nostra Senyora de la Bonanova (Acadèmia).

2.2.5.9 *Convent de Sant Gaietà*

Sant Gaietà fou el fundador de l'orde Teatí i per aquesta raó donava nom al convent, tot i trobar-se oficialment sota l'advocació de Sant Maties i l'Expectació de Nostra Senyora. Es tracta d'una fundació del segle XVII (el convent és del 1666 i l'església del 1670).

Després dels fets de 1835 el convent, ja abandonat, i l'església foren destinats a usos profans diversos, d'acord amb la nova política de redistribució de les propietats eclesiàstiques, primer com a aula dels cursos de jurisprudència, més tard vivenda per a les famílies de militars retirats, escoles municipals, escoles per a cecs i muts i esdevingué finalment seu dels jutjats municipals. L'església, d'altra banda, va servir com a centre d'activitats culturals, a més de local de bombers, d'escola i de seu d'algun dels serveis municipals. Fins i tot l'Acadèmia havia demanat en un ofici del 19 d'agost de 1836 poder disposar del convent "a fin de colocar sus cátedras, biblioteca, reunirse y demás propios de su instituto", petició que fou desestimada.

L'any 1941 fou enderrocat primer el convent i més tard l'església, així com una casa adossada. El seu solar actualment l'ocupa el Centre de Documentació Estadística. L'entrada principal de l'església donava a la plaça de Santa Anna i un costat al carrer Duran i Bas. Una altra façana donava al carrer de Capellans. En la façana principal, la que donava a la llarga plaça de Santa Anna, hi havia una fornícula amb una imatge de sant Gaietà de més de dos metres, obra d'Andreu Sala de les darrerries del segle XVII (cat. 179). Quan la fornícula es va transformar en finestra va caldre retirar l'estàtua del sant. En la sessió del 19 de maig de 1853,²¹⁶ assabentada l'Acadèmia de l'oferiment d'aquesta per part de l'Alcalde Corregidor, va acceptar la cessió i encarregà al director del Museu que s'ocupés del trasllat, tal com es va fer.

2.2.5.10 *Convent dels Caputxins de Santa Madrona*

Enderrocat totalment durant el Govern Constitucional de 1820 a 1824, fou reedificat i novament beneït el 16 d'agost de 1829. A conseqüència dels fets de 1835 els frares caputxins l'abandonaren i fou reutilitzat bàsicament com a escola gratuïta de nens, mentre que l'església fou transformada en teatre (Teatre Nou-funcions dramàtiques i cant). Des de 1835 l'Ajuntament el reclamava per a enderrocar-lo i obrir una plaça, la futura plaça Reial, autoritzada per una R.O. de 15 de març de 1848. Tanmateix les obres d'urbanització es perllongaren al llarg d'uns quants anys, car a finals de 1853 encara es parlava de l'enderroc del convent. Entre els escassos elements d'interès que se salvaren hi havia el marc d'una porta de pedra que l'Alcalde Corregidor, Antonio Monmany, en va fer oferta a

216. La carta de l'Alcalde Corregidor porta la data del 25 d'abril de 1853. Arxiu de la RABLB, 1-IV-3/63.

l'Acadèmia el 3 de desembre de 1853 si aquesta la considerava digna de figurar en el seu Museu.²¹⁷ Es tractava, segons s'indicava en l'ofici, "de una puerta de forma bizantina, á pesar de datar del tiempo de la decadencia de las Artes". L'Acadèmia no devia manifestar un excessiu entusiasme, ja que el 10 de desembre l'Alcalde Corregidor insistia que no havia rebut resposta²¹⁸ i novament el 15 de desembre de 1853 tornava a recordar a l'Acadèmia que ja es podia fer càrrec, quan volgués "de la puerta bizantina que existe en la casa de la Calle de Escudillers expropiada a D. Jayme Roquer" i que calia posar-se d'acord amb l'empresari encarregat de l'enderroc.²¹⁹ De fet l'acceptació de la porta no es va produir fins a la sessió del 17 de desembre de 1853 i fou l'Ajuntament qui es va encarregar del seu trasllat fins al Museu (cat. 194). Malauradament no ens ha estat possible identificar aquesta porta ni esbrinar la seva ubicació actual.

2.2.5.11 Els Estudis Generals

El 10 d'agost de 1536 es va prendre l'acord de construir els Estudis Generals a l'extrem més occidental de la Rambla, al costat de la porta de Sant Sever en una de les torres de Canaletes. L'obra fou pràcticament enllestida entre 1559 i 1592. La porta principal ostentava un gran escut amb les armes reials amb una imatge al damunt de sant Lluç i unes espectaculars gàrgoles coronaven la part alta dels seus murs.

S'inicià l'enderroc de l'edifici l'any 1843, després d'haver estat molts anys transformat en caserna, concretament des del 1720, quan es centralitzaren a Cervera les universitats catalanes i anteriorment com a Escola Militar, creada el 1639, com ho demostra un escut actualment en el Museu d'Història de la Ciutat. La caserna, en honor a l'anterior funció de l'edifici, era coneguda popularment com "dels Estudis". A conseqüència del retorn progressiu dels estudis universitaris a Barcelona s'habilitaren altres centres a la ciutat: el convent de Sant Gaietà (1835), la Casa-Oratori de Sant Felip Neri (1836)²²⁰ i finalment el convent del Carme, en fer-se petita la Casa de Sant Felip Neri.

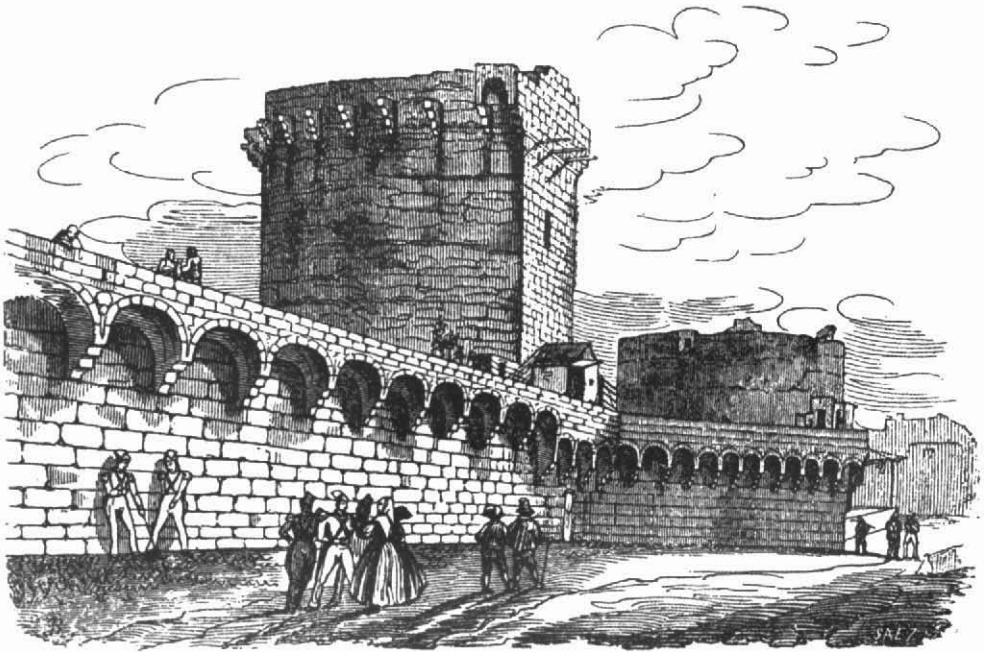
La raó pràctica d'aquest enderroc era obrir una porta en la muralla per tal de millorar la circulació des de la Rambla en direcció a Gràcia, ja que l'accés pel Portal de l'Àngel era clarament insuficient. Aquesta porta va rebre el nom d'Isabel II i fou inaugurada el 15 d'agost de 1847.

217. Arxiu de la RABLB, 1-IV-3.

218. Arxiu de la RABLB, 1-IV-3/65.

219. Arxiu de la RABLB, 1-IV-3/66.

220. El 19 de novembre de 1836, Albert Pujol, acadèmic de la de Bones Lletres i al mateix temps vicepresident de la Junta de Professors dels Estudis, va llegir el discurs inaugural dels Estudis en la que havia estat la Casa-Oratori de Sant Felip Neri. A. PUJOL, *Discurso que en la inauguración de los Estudios Jenerales establecidos en la ciudad de Barcelona por su Esco. Ayuntamiento, con aprobación del señor Jefe Político de la Provincia leyó en noviembre de 1836...*, Barcelona 1836.

Les torres de Canaletes, segons un gravat de mitjan segle XIX (AHCB).

Escut amb heràldica de la ciutat (ESCHOLA MILITAR) (1639) (MHCB).

El 12 de febrer de 1844 el President de l'Acadèmia, Pròsper de Bofarull, reclamava a Miguel Mª de Atero, director subinspector del Cos d'Enginyers d'aquest districte, "un antiguo escudo de armas y algunas canales laboreadas, que todavía existen en la única pared que aun está en pie del edificio que fue Cuartel llamado vulgarmente de los estudios y situado al extremo del paseo de la Rambla, cuya pared tendrá acaso que derribarse para las obras que hayan de hacerse en aquel punto".²²¹ El 2 de juliol de 1844 José de Aizpurua, coronel 2n cap d'enginyers, després de fer les consultes oportunes, va autoritzar l'Acadèmia perquè retirés "un antiguo escudo de armas y algunas canales laboreadas que existen en la pared del derruido Cuartel de los Estudios que aun subsiste en pie".²²² En conjunt ingressaren en el Museu les cinc gàrgoles (cat. 202-206) i el gran escut d'armes amb les àligues i les columnes, actualment a l'edifici de la Universitat (cat. 200), tal com es detalla en els documents de 1844. En un altre moment, segurament molt proper en el temps, ho va fer també l'escut de 1639 ja esmentat més amunt (cat. 199). Sabem d'altra banda que en la sessió del 2 de desembre de 1845 l'acadèmic Ramon Roig i Rey va llegir una memòria relativa a la història d'aquest edifici, però no ha estat possible localitzar-la en l'Arxiu de l'Acadèmia.

2.2.6 Objectes de fora de Barcelona. Aportacions d'alguns acadèmics

De forma esporàdica ingressaren diversos elements que s'integraren en aquest, atesa la seva heterogeneïtat, més com a curiositat que no com a complement de la resta d'obres del Museu. La majoria posteriorment restaren a mans de l'Acadèmia o foren reclamats pels mateixos acadèmics que els havien cedit.

Entre aquests elements hi ha documents i plànols de tema arqueològic relatius a un mosaic antic de Mallorca²²³ o a les restes d'un paviment i d'uns murs d'època romana localitzats prop de Premià de Baix,²²⁴ o sobre la descoberta d'alguns edificis, monedes i medalles en la carretera a Caldes de Montbui²²⁵ i petits objectes que en la majoria dels casos no ha estat possible identificar, cedits per Josep Antoni Llobet. Entre els objectes cedits es menciona un baix relleu romà i unes monedes antigues,²²⁶ diversos fragments antics recollits en un viatge a

221. Arxiu de la RABLB, 1-IV-3/28.

222. Arxiu de la RABLB, 1-IV-3/48.

223. "1º el plano iluminado de un pavimento de obra mosaica descubierto en lo interior de la isla de Mallorca, cavando en una viña, en el año de 1833; 2º un cuaderno para noticia i explicacion de dicho pavimento, escrito por la delicada pluma del sabio y virtuoso señor Don Juan Muntaner canonigo de la Sta. Yglesia de Palma." Cedits per l'Acadèmic Joaquim Rey el 22 de maig de 1837. Arxiu de la RABLB, 1-IV-11 (Sessió del 8 de juny de 1837).

224. 15 de gener de 1839. Arxiu de la RABLB, 1-IV-3. Vegeu l'acta de la sessió del 13 de novembre de 1838.

225. Sessió del 4 de juny de 1845.

226. Sessió del 8 de juny de 1837.

València, Alacant i Múrcia,²²⁷ una petita estàtua romana d'Hèrcules trobada en una mina de Mazarrón (Múrcia),²²⁸ “un casco de hierro completo de la clase de soldado, el hierro de un dardo, una flecha de hierro y otra de cobre encontradas en la provincia de Teruel cerca del pueblo de Torrealta a la izquierda del rio Guadalaviar e inmediato allí donde entra en la provincia de Valencia”..., a més d'unes joies i monedes “del término de Estañol (Gerona)”.²²⁹ En relació a la majoria d'aquests objectes,²³⁰ Elias de Molins, en la nota 1 de la pàg. IX del seu catàleg de 1888, puntualitza: “Algunos de estos objetos que recogió y donó á la Academia el Sr. Llobet y Vallosera ignórase en donde se hallan, no habiendo sido trasladados al Museo provincial de antigüedades cuando en 1879 se verificó su traslación.”

Paral·lelament es va demanar als acadèmics que contribuïssin al creixement de la biblioteca, del museu i del monetari, “estando ya arreglado el local y estantes para situar el archivo y la biblioteca de la Corporación y atendidas las escasas existencias de la misma”. El 3 de gener de 1844 Pi i Arimon enviava un ofici al President de l'Acadèmia notificant-li que el soci Ramon Busanya havia entregat per al Monetari dues medalles, una de plata i l'altra de coure, i que ell mateix n'ha donat set més i aprofita per a fer un elogi de la generositat dels socis, “unico modo por ahora de fomentar el naciente Monetario, que si bien en la última reinstalación de la Academia no poseía ninguna moneda ni medalla, cuenta en el día muchas, y alguna de ella bien rara”.²³¹ En resposta a aquesta invitació Cortada farà donació de llibres i objectes²³² i proposarà a l'Acadèmia que li compri, amb facilitats, la seva col·lecció d'armes antigues i de peces d'armadura (5000 rals de billó).²³³

En algunes ocasions no va resultar possible obtenir alguns dels objectes que els acadèmics reclamaven per al Museu. Així José Caballer, de Palma de Mallorca responia a l'Acadèmia el 31 de juliol de 1844 comunicant que no volia desprendre's de la làpida que l'Acadèmia li havia demanat ja que el “privaría de un monumento acaso unico en España, dilapidada ya de tantas obras que eran nuestra gloria deglutidas por la revolución”.²³⁴ En altres, però, les gestions donen el seu fruit i les obres acabaren per ingressar al Museu entre les quals:

227. Sessió del 25 de juny de 1839.

228. Sessió del 15 de març de 1842.

229. Sessió del 10 de desembre de 1844.

230. No és probable que alguns d'aquests objectes puguin trobar-se en el Museu Arqueològic, ja que no figuren en el catàleg d'Elias de Molins (1888).

231. Arxiu de la RABLB, Lligall 38 antic.

232. Sessió del 20 d'abril de 1837.

233. Sessions del 7 i del 22 de desembre de 1855.

234. Arxiu de la RABLB, 1-1V-3/49.

Quaranta-nou medalles antigues trobades en les excavacions fetes en les mines del poble de Binissalem a Mallorca;²³⁵ “un nicho gótico con una virgen hallado en las cercanías del antiguo castillo de Arampruñá” (cat. 318) “y una lápida romana en un terreno” propietat de Josep Pujol;²³⁶ “una lápida miliaria de las más antiguas de España procedente de la casa de campo denominada Vendrell en el término de Sta. Eulalia de Rosana, partido de Granollers”²³⁷ (cat. 66). Sabem també, perquè estudis posteriors les han identificat, de la presència d’alguns elements procedents del monestir de Santa Maria de Roca-rossa (Tordera) (cat. 287) i del de Sant Salvador de Breda (cat. 237), sense que ens consti una intervenció de l’Acadèmia en cap d’aquests llocs. Molt més explícita és, en canvi, la documentació relativa al monestir de Sant Cugat. Aquest fet ens porta a considerar que o bé els acadèmics no coneixien la procedència d’algunes d’aquestes obres o bé hi ha mancances significatives en el fons documental de l’Acadèmia, un problema que, de fet, hem pogut constatar ja en diverses ocasions.

En darrer lloc hi ha unes poques ofertes d’objectes en venda que l’Acadèmia no pot assumir per la seva manca crònica de recursos. És el cas, per exemple, de diversos objectes “de antigüedad y arte”, sense donar més detalls, propietat de Francisco M^o Garrido de Mataró, que són definitivament rebutjats.²³⁸ Un cas a part per la seva importància el constitueix l’adquisició dels llibres, els manuscrits i el monetari del canonge Ripoll. Si bé en la sessió del 26 de juny de 1844 ja es va anunciar que l’Acadèmia ja tenia el monetari, el pagament d’aquest, afortunadament ajornat, no es va liquidar fins a l’any 1854 i amb moltes dificultats.

235. El document de donació porta la data del 2 de febrer de 1846. Arxiu de la RABLB, 1-IV-11, 37 antic.

236. 7 d’agost de 1848. Document sense signatura.

237. Sessions del 30 d’abril i 14 de maig de 1862.

238. Sessió del 19 de febrer de 1876.